T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNİ GRUPLAR VE ÇATIŞMA: SAİD NURSİ VE NURCULUK ÖRNEĞİ

Mehmet KAPLAN
1330206221

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Adem EFE

ISPARTA - 2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Mehmet KAPLAN
Anabilim Dalı	FDB – Din Sosyolojisi
Tez Başlığı	Bediüzzaman Said Nursi'nin Dini Grupların İhtilafına Yaklaşımının Sosyolojik bir Analizi
Yeni Tez Başlığı[1] *(Eğer değişmesi önerildi ise)*	Dini Gruplar ve Çatışma: Said Nursi ve Nurculuk Örneği

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 07/02/2017 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ **OY BİRLİĞİ** ☐ **OY ÇOKLUĞU**[2]

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**[3] kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**[4] kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	**Adı Soyadı/Üniversitesi**	**İmza**
Danışman	Prof. Dr. Adem EFE (SDÜ)	[imza]
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	[imza]
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ramazan BULUT	[imza]
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

[1] Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.
[2] **OY ÇOKLUĞU** ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.
[3] **DÜZELTME** kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında **DÜZELTME** kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.
[4] Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişiği kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Dini Gruplar ve Çatışma: Said Nursi ve Nurculuk Örneği" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Mehmet KAPLAN
07.03.2017

(KAPLAN, Mehmet, *Dini Gruplar ve Çatışma: Said Nursi ve Nurculuk Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2017)

ÖZET

İhtilaf ve çatışma tarih içerisinde ve özellikle günümüzde Müslümanların en büyük problemidir. Aynı dine mensup olan insanlar zaman içerisinde birtakım sebepler ile farklılaşmakta ve ayrılıkçı hareket içerisine girerek mezhep, cemaat ve tarikat şeklinde gruplaşmaktadırlar. Haddizatında mezhepler, cemaatler ve tarikatler dinin farklı bölge ve farklı insan gruplarında kolay yaşanmasını sağlayan dinin kolaylık yönleridirler. Fakat bunun tehlike ve problem oluşturan tarafı ise bu farklılıkların zenginlik olarak algılamayıp, birbirlerinin meziyetleri ile iftihar edememek ve ötekileştirici bir tutum içerisine girerek hak yalnız benim mesleğimdir, diğerleri batıldır anlayışıdır.

Bediüzzaman Said Nursi dini grupların ihtilafına müspet ihtilaf ve menfi ihtilaf çerçevesinde yaklaşır. Eğer bir grup kendi mesleğinin muhabbeti ile hareket ediyor ve başka mesleklerin tenkisi ile uğraşmıyorsa müspet ihtilaf söz konusudur. Tersi durumda ise menfi ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Nursi, ihtilafı toptan reddetmeyerek, "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" hadisini müspet ihtilaf olarak yorumlamakta ve bunu bir zenginlik olarak görmektedir. Her bir grup yapmış olduğu faaliyeti ile hakikatin bir veçhesine hizmet etmekte ve hakikat ortaya çıkmaktadır.

Nursi, müspet ihtilafı adeta iş bölümü gibi tarif etmekte, her bir dini grubu fabrikanın bir çarkı olarak görmektedir. Farklı çarklar hep birlikte çalışıyor ve fabrikadan tek bir ürünün çıkmasını netice veriyor. Dini gruplarda her birisi kendi ilgilendiği vazifeyi yaparsa ortaya çıkan ürün herkesin olacaktır. Nursi, bu yaklaşımıyla bir ihtilaf ahlakını ortaya koymakta ve müspet ihtilafın hikmeti anlaşılmadığı takdirde neticede menfi ihtilafın ortaya çıkacağına dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dini Gruplar, Çatışma, İhtilaf, İhtilaf Ahlakı, Cemaat, Mezhep, Said Nursi, Baskılama, Dışlama

,

(KAPLAN, Mehmet, *Religious Groups And Disagreement: Example of Said Nursi and Nurcu Movement,* Master'sThesis, Isparta, 2017)

ABSTRACT

Disagreement and conflict have been the most formidable puzzlements throughout the history and in the current epoch. Individuals who belong to the same religion in the course of the time, because of some reasons, become divided and they get apart as cults, communities, groups by behaving divisively. Cults, sects, communities and religious groups are in nature means to help people live their religion in accord with their life style and requirement of the region they live in. The problematic point is that these different aspects of these groups are not perceived as richness, that people are not able to be glad with each other's virtue, and that people hold discriminative attitudes as such that they regard themselves as the sole owner of the truth and others as deceivers.

Bediuzzaman Said Nursi divided the disagreement between religious groups into two as positive and negative disagreement. If a religious group acts in such a way that it enjoys its way of religious style and does not intervene with other groups' way of religious style and does not disturb them, this type of attitude is seen as positive disagreement accroding to Nursi. Otherwise, negative disagreements arise. Nursi does not eliminate all disagreements via considering the words of Prophet Muhammed "disagreement among my umma is bounty". According to Said Nursi, every relious group services one aspect of the truth via their activities.

Nursi describes disagreement among religious groups as division of labor, and sees every group as a wheel of the whole factory. Every wheel works accordingly and as a whole, they end up in producing a common good. If every religious group deals with its own task, the resulting product would be beneficial to the whole. Nursi, with this approach, states the ethics of disagreement, and draws attention to consequences of negative disagreement which results from misunderstanding of the use of disagreement.

Key Words: Religious Groups, Conflict, Disagreement, Ethics of disagreement, Community, Sect, Said Nursi, Oppression, Discrimination

ÖNSÖZ

Toplumsal hayatın ortaya çıkmasında en temel kurumlardan birisi hiç kuşkusuz din kurumudur. İnsanlık tarihinin ilk yıllarından itibaren insanlar, bir mabed etrafında bir araya gelmişler ve belli inançlar çerçevesinde hayatlarını belli bir düzen ve işleyişe sokmuşlardır. Birçok sosyoloğa göre din bir kültür öğesi olmaktan ziyade bizzat, kültürün belirleyicisi olarak görülmektedir.

Dini gruplar, doğal dini gruplar ve sırf dini gruplar olarak tasnif edilmektedir. Bizim bu araştırmamızda üzerinde durduğumuz alan ise sırf dini gruplardan doğan cemaatlerin ihtilafına sebep olan şartlar ve bu ihtilafın sonuçlarına Said Nursi'nin yaklaşımı olmuştur. Bununla beraber Said Nursi'nin ihtilaf yaklaşımı ve değerlendirmeleri tahlil edilerek bir ihtilaf ahlakı ortaya konmaya çalışılmıştır. Sırf dini gruplar bizzat dinin kendinden doğan gruplardır. Aynı dine mensup insanlar zaman içerisinde mezhep, tarikat ve cemaat olarak ayrılmaktadırlar.

Günümüzde dini gruplara bakıldığı zaman aynı dine ve kitaba bağlı oldukları halde bir birlerini dışlama, ötekileştirme, radikal tutum içerisine girme, başka grupları tekfir etme ve birbirleriyle rekabet ve çatışma durumu gözlenmektedir. Hele birde internet ve sosyal medyanın bilginin çabuk yayılmasına imkân sağladığı böyle bir dönemde dini gruplar, tarikatler, cemaatler arasındaki ihtilaflar birbirlerine karşı saldırılar gün yüzüne çıkmış herkesin kafasında bir karışıklık meydana getirmiştir. Belli bir ihtilaf ahlakı çerçevesinde yapılmayan bu tartışmaların çok zararlı neticeleri ortaya çıkmaktadır. Bunun belki de en tehlikeli kısmı imani meselelerin herkesin gözü önünde münakaşa tarzında bahsedilmesidir.

Bediüzzaman Said Nursi, "Mesâil-i imaniyeyi, mizansız mücadele suretinde cemaat içinde bahsetmek caiz değildir. Mizansız mücadele olduğundan tiryak iken zehir olur. Diyenlere, dinleyenlere zarardır. Belki böyle mesâil-i imaniyenin itidal-i demle, insafla, bir müdavele-i efkâr suretinde bahsi caizdir"[1] demektedir. Herkesin gözü önünde yapılan birtakım anlayış ve yorumlamadan kaynaklı farklılıklar insanların itikadi meselelerde şüpheye düşmelerine sebep olmaktadır.

---

[1] Said Nursi, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 49.

Nursi, yirminci asrın başında “bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslam”[2] olduğuna dikkat çekmiş ve ittihad-ı İslam’a vurgu yapmıştır. Şahs-ı manevi suretinde hücum eden ecnebilere karşı Müslümanlar birlik ve beraberlik içerisinde karşı koyabilecektir. Yoksa onların felsefeleri, kültürel hayatları, Müslümanların toplumsal yapısına uymayan çürümüş esasları Müslümanların fikir dünyası, kalb dünyası ve toplumsal hayatına etki edecektir. Bu tehlikeye karşı hiç olmazsa dini gruplar maksatta ittifak etmelidirler. Aksi halde bu durumun, “Kabil-i iltiyam olmayan inşikaklara sebebiyet verir. Hâl-ı âlem buna şahittir”[3]cümlesinde özetlendiği gibi âlem-i İslam’ın vahim hallerini ortaya çıkardığı gözler önüne serilmiştir.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmakta ve tanımlanmaktadır. Toplumsal grup, dini grup, tarikat, cemaat, ihtilaf tanımları ayrıntılı olarak yapılmaktadır.

İkinci bölümde Said Nursi’nin yaklaşımı perspektifinde dini gruplarda ihtilafın çeşitleri, ihtilafın sebepleri ve ihtilafın sonuçları ele alınıp izah edilmiştir. Müspet ihtilaf ve menfi ihtilaf ayrımı ile ihtilafın haddizatında nötr bir kavram olduğu ve aslında farklılıkların çatışma sebebi haline getirilmediğinde bir zenginlik olduğuna dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Said Nursi’nin eserlerini okuyup bir cemaat teşkil eden Nur Hareketinin oluşumu, ayrılmaları, siyasete, darbelere bakışları ve hizmet anlayışları ele alınmıştır. İhtilaflarının sebeplerinin neler olduğu, hangi konularda farklı düşündükleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması ve tamamlanması aşamasında desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Adem EFE’ye, değerli ağabey ve kardeşlerim Mustafa Said İşeri, Nurullah Serbest, Bilal Cebe, Taha Demir, Ali Osman Çetin, Burak Orbay, Tevfik Ertem ve benimle düşünce ve kanaatlerini paylaşan bütün tanıdıklarıma teşekkür ediyorum.

Mehmet KAPLAN

Isparta-2017

---

[2] Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 94.
[3] Nursi, *Mektubat,* s. 259.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: DİNİ GRUPLAR, İHTİLAF VE ÇATIŞMA

İKİNCİ BÖLÜM

SAİD NURSİ'NİN İHTİLAF YAKLAŞIMI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURCULAR, İHTİLAF VE ÇATIŞMA

GİRİŞ

Bediüzzaman Said Nursi yirminci asrın en önemli tanınmış simalarından birisidir. Hayatı boyunca hedefleri ve hayalleri uğruna mücadele vermiş, bu uğurda her türlü baskı ve zulümle karşılaşmasına rağmen davasından dönmemiştir. Ortaya koyduğu eserleri, etrafında toplanan talebeleri, klasik fıkıh ve tasavvuf hareketlerinden farklı yaklaşımlarıyla özgün bir İslam âlimidir.

"Bizim düşmanımız cehalet, zaruret ve ihtilaftır" diyerek asrının hastalıklarını ve Müslümanların düşmanlarını tespit etmiştir. Bu üç düşmana karşı ise marifet, sanat ve ittifak silahı ile mücadele edileceğini dile getirmiştir. Bunun için doğuda üç ayrı bölgeye hizmet verecek fen ilimleri ile din ilimlerinin beraber okutulacağı bir "Medresetü'z-Zehra" projesinin hayalini kurmuştur.

1927 yılında Barla'da yazılmaya başlayan Risale-i Nur eserleri çevre köy ve ilçelerde köylü insanlar tarafından yazılıp çoğaltılmıştır. 1940'lı yıllara gelindiğinde elle yazılıp çoğaltılan eser sayısı altı yüz bini bulmuştur. Osman Yüksel Serdengeçti bu durumu iman tekniğe meydan okudu şekline ifade eder.

Nursi, 1935 yılında çevre ilçe ve illerden toplanan yüz yirmi talebesi ile birlikte Eskişehir mahkemesine götürülür. Daha sonra Kastamonu'da zorunlu ikamete tabi tutulur. Kastamonu'da iken talebelerine yazdığı bir mektubunda; "Ehl-i hakikatin sohbetine zaman, mekân mâni olmaz; manevi radyo hükmünde biri şarkta biri garpta, biri dünyada biri berzahta olsa da rabıta-i Kur'aniye ve imaniye onları birbiriyle konuşturur"[4] diyerek zaman ve mekân farklılığından dolayı ayrı olmadıklarını aynı davaya hizmet etmekle bir şahs-ı manevi oluşturduklarına dikkat çekmiştir. Zira bu zamanda baskı, zulüm ve manevi tahribata cemaat olarak dayanılabilirdi. "Zaman, cemaat zamanıdır. Cemaatten çıkan bir şahs-ı manevi hükmeder ve dayanabilir. Büyük bir havuza sahip olmak için, bir buz parçası hükmündeki enaniyet ve şahsiyetini o havuza atmaktır ve eritmek gerektir. Yoksa o buz parçası erir, zayi olur; o havuzdan da istifade edilmez."[5]

---

[4] Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, (Yeni Asya Neşriyat, İstanbul: 2006), s. 7.
[5] Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 106.

Bu şekilde Barla'da başlayan Nur Hareketi, kitaba ve yayına dayalı bir hareket olarak 1960'ta Nursi'nin vefatından sonra da fraksiyonlara ayrılarak devam edegelmiştir. . Günümüzde Nurculuk çokça gündeme gelen, araştırılan ve tartışılan bir konu olmuştur. Birbirinden farklı düşünen, bazen birbirleri ile çatışan, bazen belli konularda bir araya gelen, her birinin ayrı bir tarzı ve hizmet anlayışı olan Nur talebeleri farklı gruplar halinde faaliyetlerine devam etmektedirler.

Bugün alem-i İslam'da dini gruplar, tarikatler ve cemaatler nasıl ihtilaf halinde ve medar-ı münakaşa meseleleri varsa, Nur Hareketinin de Risale-i Nur'u anlama, yorumlama ve siyasete bakışında birtakım ihtilafları bulunmaktadır. Fakat her grup bakış açısını, doğruluklarını ispatlamak ve kendilerini meşrulaştırmak için Risale-i Nur'u esas almaktadırlar.

Bu çalışmamızda Bediüzzaman Said Nursi'nin ihtilaf yaklaşımı perspektifinde ihtilafın çeşitleri, sebepleri ve sonuçlarının bir analizi ve Nur Hareketi özelinde ne tür ihtilafların olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Said Nursi'nin eserlerinde çoklukla vurguladığı ittihat, ittifak ve tesanüt kavramlarına ve tüm ikazlarına rağmen onun eserlerini okuyanların ihtilaftan kurtulamamaları da konumuz açısından mucib-i dikkattir.

1.ARAŞTIRMA KONUSU VE AMACI

Dini gruplar artık günümüzde sıklıkla gündeme gelen, konuşulan ve tartışılan bir konudur. Bununla beraber bu tartışma iletişim vasıtalarının gelişmesi ile dar bir bölge veya bir grupla sınırlı kalmamakta ülke sınırlarını aşıp internet üzerinden en ücra köşelere kadar gitmektedir.

İlahi bir din olan İslamiyet'in içerisinden çıkan grupların birbirlerine düşman tavrı almaları ve birbirlerini tekfirle suçlayıp, kanını, canını, malını ve namusunu helal gördüğü bir duruma Ortadoğu örneği ile şahit olmaktayız. Yine Ortadoğu'da yaşananlar bizim kendi içimizdeki birtakım farklılıkların din gibi algılanması ve dış güçlerin kışkırtmaları ile bu farklılıklar küresel güçlerin ekmeğine yağ süren bir hal almıştır.

Araştırmamızın konusu 20. yüzyılın dikkat çeken simalarından birisi olan Bediüzzaman Said Nursi'nin dini grupların ihtilaf ve çatışmalarına nasıl yaklaştığının araştırılmasıdır. Zira kendi etrafında da bir grup ve cemaat teşekkül etmiş, talebelerinin

birbirleri ile olan diyalog ve münasebetlerine bu manada dikkat çekmiş, onların nasıl hareket etmeleri gerektiğini göstermiştir. Bununla birlikte yaşadığı dönem ve gidip gördüğü bölgeler itibarıyla Müslümanların önemli merkezlerinde bulunmuş, hayatın içerisinden bir gözlemci ve bir sosyolog titizliği ile meseleleri analiz etmiştir.

Amacımız kavga ve gürültünün olmadığı, insanların birbirlerini anladığı, düşünce ve inancından dolayı kimsenin ötekileştirilmediği, farklılıkların menfi bir ihtilaf olarak değil de zenginlik olarak algılandığı bir dünyanın teşekkül etmesinde ihtilafların farkındalığını sağlamaya hizmet etmektir. Menfi anlamda ihtilafın zararlarını fark ettirmekle birlikte vasıtalarda ittifakın olamayacağı ancak maksatta ittifakın sağlanmasının zaruri olduğu farkındalığına dayanan bir ihtilaf ahlakı oluşturmaktır.

2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yaptığımız literatür taraması sonucunda Said Nursi ve Risale-i Nur üzerine yapılan çalışmaların bulunduğunu ancak yapılan çalışmalarda, ihtilaf ve ayrılık konusu üzerine çalışılmadığı ortaya çıkmıştır. 2015 yılında Prof. Dr. Adem Efe tarafından Ulusal bir toplantıda "Geçmişten Günümüze Cemaat-Siyaset İlişkileri Nurculuk Örneği-Cemaat Kardeşliğinden Parti Kardeşliğine Mi?"[6] isimli bir tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğde ise Said Nursi'nin ve Nurcuların siyasete bakışları ele alınmıştır.

Çalışmamız, Said Nursi'nin "İhtilaf ve Ayrılık" görüşlerinin sosyolojik bir analizi olması noktasından orijinal olduğu düşünülmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir kaynak niteliği taşıyacağı umulmaktadır..

3.YÖNTEM

Bu çalışmamızda evvela dini grup, tarikat, cemaat ve ihtilaf kavramları ele alınıp tanımlanmıştır. Daha sonra Said Nursi'nin ihtilaf yaklaşımı ele alınarak ihtilafın çeşitleri, sebep ve sonuçları ortaya konulmuştur. Nur Hareketinden bahsedilerek bu harekette meydana gelen ayrılıklar, siyaset ve darbelere bakışları ele alınmıştır. Bütün bunlar yapılırken Weber'in "anlamacı" yaklaşımı göz önünde tutulmuştur. "Sosyoloji çalışmalarında "anlama" çabasını öne çıkaran sosyolog Max Weber'dir. Weber,

[6] Efe, Adem, "Geçmişten Günümüze Cemaat-Siyaset İlişkileri Nurculuk Örneği-Cemaat Kardeşliğinden Parti Kardeşliğine Mi?-" Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler- Bursa BŞ Belediyesi Yay., Bursa 2015, 503-525.

öncelikle doğa bilimlerin tekil yöntem anlayışından esinlenen (determizm) bilimsel yöntemin, bilimsel bilgiye ulaşmanın tek yolu olduğu biçimindeki sosyolojik düşünceye karşı çıkar.”[7]

Araştırmamız yapılırken dokümantasyon metodu uygulanmıştır. Araştırma boyunca, dini gruplar, çatışma ve ihtilaf üzerine yazılmış kitap, makale ve dergilerden yararlanılmıştır. Bununla beraber en temel kaynak olarak Bediüzzaman Said Nursi’nin ihtilaf yaklaşımını anlamlandırabilmek için onun eseri olan Risale-i Nur Külliyatı derinlemesine tetkik edilmiştir. Nur hareketleri tarafından çıkarılan kitap, dergi ve gazeteler de incelenerek muhteva analizi yapılmıştır.

Konu ile ilgili ayet ve hadislere bakmakla beraber konu başlıklarının oluşturulmasında Risale-i Nur metinleri incelenerek Said Nursi’nin yaklaşımı çerçevesinde başlıklar oluşturulmuştur. Ayrıca Nur Hareketine mensup vakıf ve derneklere gitmek, sohbet ve programlarına katılmak suretiyle katılımcı gözlem tekniği de uygulanmıştır.

4.PROBLEMİN ORTAYA KONMASI

Dini gruplarda ihtilaflar iyice gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır. Bu durum insanların aklına, “Acaba bunlarda bir hakikatsizlik mi var veya dünyevi bir menfaat mücadelesi mi var ki bu kadar parçalanmışlar?” gibi sualleri getirmektedir. Bununla birlikte zaten devlet tarafından organize edilen bir diyanet teşkilatı ve fıtri bir şekilde oluşan cami cemaati varken farklı dini grupların varlık sebebi gündeme gelmektedir.

Dini grupların ihtilafına Bediüzzaman Said Nursi’nin yaklaşımını anlamak konumuzun ana problemini teşkil etmektedir. Bu açıdan öncelikle şu soruların cevapları aranacaktır: İhtilaf gerçekte olumsuz bir kavram mıdır? İhtilafın olumlu yönleri yok mudur? İhtilafı ve farklılıkları zenginliğe dönüştüremez miyiz?

Ayrıca araştırmamızın alt problemleri olarak şu soruların cevapları da aranacaktır: Aynı dini grubun farklı parçalara ayrılması ve gruplaşması hangi faktörlerden kaynaklanmaktadır? İktisadi, siyasi, etnik, sosyal, mekânsal ve zamansal

[7] Yıldırım, Ergün, *Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*, Bilge, İstanbul, 1999, s. 23

şartların etkisi nedir? İhtilafın sosyal, siyasal, itikadi, iktisadi ve kültürel sonuçları nelerdir?

5.ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLARI

Araştırmamız Bediüzzaman Said Nursi'nin dini grupların ihtilafına yaklaşımının sosyolojik bir analizi olmasından dolayı onun eserleri olan Risale-i Nur Külliyatı çerçevesinde şekillenmiştir. Dini gruplar olarak ise Nur Hareketinin öne çıkan bazı grupları ile sınırlı tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Dini Gruplar

Toplum dediğimiz olgu birçok farklı grubun bir araya gelerek oluşturduğu bir birlikteliktir. "İster küçük, isterse büyük olsun, her toplum sonsuz sayıda grupları ihtiva eder. Onlar, menşede, yapıda ve gayede farklıdırlar."[8] Bazı gruplar birlikteliklerini akrabalık bağları ile kurarken, bazıları ortak bir tecrübenin yaklaştırdığı kişilerdir.

Din ve toplum arasındaki ilişki yakından incelendiğinde aralarında yoğun bir bağlantı olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Durkheim gibi sosyologlara göre bir dine inanan için Tanrı ne ise birey içinde toplum odur: "Bir tanrı kendisine inanan için ne ise bir toplumda üyeleri için odur. Gerçekte her şeyden önce tanrı; insanların kendilerinden daha üstün olarak düşündükleri ve kendisine bağlı olduklarını hissettikleri bir varlıktır."[9]

Bu ifadeden anlaşılacağı üzere bir toplum veya bir grubun inandığı düşünce, o toplum veya gruba dâhil olan birey üzerinde büyük tesir oluşturacaktır. Durkheim bunu biraz daha açarak şöyle söyler: "Toplum da bizde sürekli bir bağımlılık duygusunu besler. Toplum, birey olarak bizim doğamızdan kesinlikle farklı, kendine hususi bir doğaya sahip olduğu için, kendine has hedefler peşinde koşar. Toplum, kendi çıkarlarımızı unutarak onun kölesi olmamızı ister."[10] Bu yönü ile aslında içine doğduğumuz toplum veya dâhil olduğumuz grup, bize bir görev ve vazife yüklemekte ve bunlara göre davranmamızı istemektedir.

---

[8] Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, çev., Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri, 1990, s.65

[9] Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2011, s. 285.

[10] Durkheim, a.g.e. s. 285

"Din sosyolojisi kitaplarında dini gruplar konusunun genellikle Wach ve Mensching gibi din bilimcilerinin tasnifine göre ele alındığı görülmektedir. Bu ayrıma göre dini gruplar 'doğal dini gruplar' ve 'sırf dini gruplar' şeklinde ikiye ayrılmaktadır."[11]

Doğal dini gruplar dinin ilkel dönemlerde kan bağına dayalı ortaya çıkan gruplarda yaşanmasıyla ilgilidir. Sırf dini gruplar ise dine dayalı olarak ortaya çıkan, dinin anlayış ve yorumlama farkından dolayı ortaya çıkan gruplardır. Zamanla ortaya çıkan mezhep, tarikat ve cemaat sırf dini grup örnekleridir.

"Doğal grupla dini grubun özdeş olduğu doğal dini gruplara insanlar doğumla kendiliğinden ait olurlarken, sırf dini gruplara bir karar ve seçim yoluyla katılım söz konusudur."[12] Genellikle evrensel dinlerde görülen sırf dini gruplar aynı zamanda çok tanrılı dinlerde de bulunabilmektedir.

1.1. Doğal Dini Gruplar

Doğal dini gruplar bahsettiğimiz gibi içinde doğulan ve kan bağı ile oluşan gruplardır. Bunlardan birincisi toplumun en temel kurumu olan ailedir.

"Aile, doğal grup bağları ile dini grup bağlarının özdeşleştiği bir sosyal birimdir. İnsanlığın tarihsel gelişiminde de ailenin esas itibariyle ilk olarak bir dini topluluk şeklinde karşımıza çıktığı görülür. Aile bağı ilk topluluklardan itibaren kutsal bir özellikle karakterize edilmekte ve dini bir nitelik taşımaktadır."[13]

Bu şekliyle aile sadece neslin devamına sağlayan bir kurum veya grup değil dini bir veçhesi de vardır. Aynı zamanda iktisadi ve kültürel dayanışmanın sağlandığı ve bireyin sosyalleşmesine imkân sağlayan bir ortam oluşturmaktadır.

Doğal dini grupların diğer örnekleri ise; "Klan ve Kabile, Mahalli Birlikler; Köyler ve Şehirler, Milli Din Birlikleri; Kavim ve Millet, Cinsiyet ve Yaş Üzerine Temellenmiş İbadet Grupları"[14] sayılmaktadır.

---

[11] Celalettin Çelik, "Türkiye'de Dini Gruplar Sosyolojisi", ERUSAM, Ekim, 2011, s. 7.
[12] Çelik, a.g.m. s. 7.
[13] Çelik, a.g.m. s. 7.
[14] Adem Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, Dönem Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 35.

1.2. Sırf Dini Gruplar

“Dinin, kendiliğinden yeni birtakım toplumsal gruplar veya yeni gruplaşma prensiplerine dayalı gruplar oluşturması biçiminde gerçekleşmektedir.”[15] Bu tanımdan anlaşıldığı üzere sırf dini gruplar bizzat dinin kendisinden doğmaktadır. Dinin farklı anlama ve yorumlama farkından kaynaklanmaktadır.

“Sırf dini grup yahut dinden doğan grup, özel bir gruplaşma şekli olarak daha büyük bir toplumsal ve politik birlikte (kabile veya millet) yer alan veya birbirine benzemeyen etnik ve politik grup mensupları tarafından tutulan bir din olarak görünür. Muhtelif kabile ve ulusları içine alan evrensel dinler dinden doğan grupların en tipik örnekleridir.”[16]

Toplumsal yapıdaki değişim ve gelişme bu gruplaşmaların oluşmasında ve farklılaşmasında etkilidir. “Dini grupların yapısı ile toplumsal karmaşıklık düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğu varsayılmıştır. Buna göre doğal dini gruplara daha ziyade az karmaşık toplumlarda, dinden doğan veya sırf dini gruplara ise toplumsal karmaşıklığın arttığı toplumlarda rastlanmaktadır.”[17]

Sırf dini gruplar, “Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı ve/veya evrensel dinlere geçiş esnasında insanlık tarihinin geçirdiği toplumsal değişme ve gelişmelere işaret etmektedir. Bu geçişi teşvik eden iki faktör vardır; ilki toplumsal, siyasi ve kültürel yapının gittikçe artan farklılaşması ve diğeri bireylerin veya grupların dini tecrübelerinin artarak zenginleşmesidir.”[18]

Bu şekilde toplum hayatında meydana gelen karmaşık yapıda sırf dini gruplar ortaya çıkmaktadır. Bu grupların ortaya çıkması ve bireylerin bu gruplara dâhil olmaları, kendi aile, kabile ve millete aidiyetlerini ortadan kaldırmamaktadır. Ancak bunlardan farklı davranmalarını emredebilmektedir dâhil olunan yeni grup.

---

[15] Efe, a.g.e., s. 36.
[16] Mehmet Taplamacıoğlu, *Din ve Toplum İlişkileri ve Dini Gruplar*, s. 15.
[17] Çelik, a.g.m., s. 9.
[18] Efe, a.g.e. s. 37.

"Sırf dini gruplara üye olanlar, doğal akrabalık bağlarının ve eski sosyal yapıların dışına çıkarak, bazen onlarla çatışmaya bile girebilirler. Burada dini, manevi bağlar, doğal bağların üstüne çıkarak onların etkisini aşmış olmaktadır."[19]

Yeni dini gruplar güçlü birliktelikler oluşturmaktadır. Bireyin doğuştan dâhil olduğu grupla bile çatışmasına sebep olabilmektedir. Bu durum şu şekilde ifade edilmektedir; "Yeni dini grubu bir cemaat halinde birleştiren ve ona süreklilik kazandıran özellik, güçlü bir dayanışma ruhuna sahip olmasıdır. Böylelikle sırf dini grup, üyelerini hem önceki bağlardan koparmakta, hem de kendi içinde bir inanç ve dayanışma ruhu etrafında birleştirmektedir."[20]

Sırf dini grubun, doğal gruptan önemli bir farkı; "Sırf dini gruplar, doğal dini grupların aksine misyoner eğilimine sahiptirler. Ancak bu yayılma tarzı dini gruplara ve dinlere göre değişmektedir. Örneğin Hıristiyanlık misyonerlikle, Budizm yayılmayla İslamiyet ise irşat ve davet faaliyetleriyle yayılmıştır."[21]

Sırf dini gruplar kendi içinde "yazısız ve milli dinli toplumlarda" sırf dini gruplar ve "evrensel dinlerde" sırf dini gruplar olmak üzere ikiye ayrılır. Yazısız ve milli dinli toplumlarda sırf dini gruplar da kendi içinde "gizli cemiyetler" ve "sır cemiyetleri" diye ayrıca ikiye ayrılmaktadır. Bunları ayrıntılı açıklamak yerine dini grupların ortaya çıkış sebeplerine değinmek konumuz açısından daha fazla önem taşımaktadır.

2.Dini Grupların Ortaya Çıkış Sebepleri

Yukarıda da bahsedildiği gibi dini grupların ortaya çıkışında en önemli sebeplerden biri toplumun karmaşıklaşan yapısıdır. İlkel toplumdan modern topluma doğru geldikçe dini gruplar ortaya çıkmıştır. Bu değişim aşamasında yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal hadiseler etkili olmuştur.

Dini grup, tarikat, cemaat ve mezhep gibi grupların ortaya çıkmasında, dini daha iyi ve doğru anlamak yolunda yapılan tartışmalar ve bunların neticesindeki

[19] Çelik, a.g.m., s. 10.
[20] Çelik, a.g.m., s. 10.
[21] Çelik, a.g.m., s. 10.

ihtilaflar etkili olmuştur. Bazen de "ilmi istibdat" bu kopmaları ve ayrışmaları netice vermiştir. Said Nursi ilmi istibdada (istibdat-ı ilmî) şöyle dikkat çekmiştir:

"İslamiyet'i zehirlendiren hatta her şeye sirayet ile zehrini atan, o derece ihtilafatı beyne'l-İslam ika edip Mutezile, Cebriye, Mürcie gibi dalalet fırkalarını tevlit eden istibdattır. Evet, taklidin pederi ve istibdad-ı siyasinin veledi olan istibdad-ı ilmidir ki Cebriye, Rafiziye, Mutezile gibi İslamiyet'i müşevveş eden fırkaları tevlit etmiştir."[22]

"Dinî grupların ortaya çıkışında inanç esasları ve konularına ilişkin yaşanan ihtilaflar önemli bir sebep oluşturmaktadır. Özellikle başta Tanrı'nın sıfatları, tabiatı, insanlarla ilişkileri olmak üzere kader, irade, yaratılış, kıyamet ve ahiret, ölüm, peygamberlik, melekler, kitaplar gibi pek çok konuda dinî gruplar ve mezhepler arasında düşünce ayrılıkları ve tartışmalar ortaya çıkmıştır."[23]

Görüldüğü gibi dini daha iyi anlamaktan dolayı başlayan tartışmalar ilmi istibdadın olduğu bir ortamda ayrılıklar, parçalanmalar ve yeni dini grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun yanında ilerde de bahsedileceği üzere aynı inanç esaslarını paylaştıkları halde siyaseten farklılaşan ve ayrılan gruplar da söz konusudur.

3.Dini Grup Tipolojisi

Dini grup tipolojileri din sosyolojisinin önemli konuları ve araştırma alanlarından birisidir. "Batı dünyasında binlerce dini grup vardır. Batılı sosyolog ve din sosyologları bunları değişik tipolojiler altında sınıflandırmışladır. Fakat bu çalışmalar daha çok kendi coğrafya ve tarihsel tecrübeleriyle sınırlıdır. Bu tipolojileri birebir Türkiye ya da İslam dünyasındaki dini gruplara uygulamak mümkün değildir."[24]

Tipoloji sınıflandırmaları birebir Türkiye şartlarına uymamaktadır. Bununla birlikte benzerlikleri kullanarak yola çıkmak da mümkündür. Peki tip ve tipolojiler bizim ne işimize yarar?

---

[22] Nursi, *Münazarat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 22.
[23] Çelik, a.g.m., s. 14.
[24] Ahmet Faruk Kılıç, "Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 13, Haziran 2007, s. 2.

“Sosyal bilimlerde tip; kişi, grup ya da kültürlere ait ayırıcı özellikleri ifade etmektedir ki bu özellikler sayesinde onları diğer kişi, grup ya da kültürlerden ayırt edebiliriz. Tipler bizlere sosyal analizlerde çok faydalı olan sınıflama imkânı da vermektedir. Bir sosyal grup tarafından paylaşılan sosyal tipler her zaman rasyonel olmayabilir. Sosyal tiplerin benimsenmesi kişilere sosyal sistemle bütünleşme imkânı da vermektedir.”[25]

Din sosyolojisinde sosyolojik bir vaka olan dinî gruplarla ilgili zaman içerisinde farklı kavramlaştırma ve tipolojiler oluşturulmuştur. Bunların başında Max Weber’in kilise ve mezhep temelinde yapmış olduğu ayrım gelmektedir.

3.1. Kilise

Weber kilise ve mezhep arasındaki farkları üç esas üzerinde belirlemektedir: Üyelik, yönetim biçimi ve siyasal karakter.

“Üyelik bakımdan kilise bütün toplumu kuşatan ve genelde bir toplumda doğan insanların zorunlu olarak üyesi oldukları bir kurum iken, mezhepler gönüllü ve iradeye dayalı bir katılımla üyelerini kazanırlar. Yönetim bakımından kilise, din adamları tarafından yönetilen hiyerarşik bir organizasyon iken; mezhep, şahsi karizmanın yönlendirdiği birbirine eşit insanlardan oluşan bir yapıdır. Siyasal karakter bakımından kilise siyasetten bağımsız kalamayacak kadar toplumla iç içe bir yapı iken, mezhepler genelde siyaset karşıtı ya da siyaset dışı yapılardır. Kilise büyük toplumla bütünleşen ve onu temsil eden bir örgüt iken, mezhep, ana toplumdan ve dinî gruptan ayrılmayı ifade eder. Weber’in dinî organizasyon ve gruplarla ilgili bu tasnifi Batı toplumu ile sınırlı kalmaktadır.”[26]

Batı’da bu şekli ile kilise sadece dini bir kurum değil aynı zamanda toplumun kendisidir. Kilise Hz. İsa tarafından kurulduğuna inanılır.

3.2. Mezhep

“Genel anlamda mezhepler (*sect*), sosyokültürel, siyasi ve ekonomik şartların değişimine bağlı olarak dinin anlaşılması ve yaşanmasında ortaya çıkan görüş ve yorum farklarının kurumsallaşmasıdır. Mezhep, inanç gruplarının ‘yaşadıkları

[25] Kılıç, a.g.m., s. 39.
[26] Çelik, a.g.m., s. 16.

dünyaya verdikleri bir cevaptır.' Bir başka açıdan bakıldığında mezhep, dinî gruplaşmanın tarihsel ve toplumsal çevreye göre değişen bir tipini de temsil eder."[27]

Batı'da mezhepler tarihi siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı farklılaşmış ve bundan dolayı ayrı bir din gibi algılanmaktadır. İslam Mezheplerinde ise, daha çok farklılaşma inanç ve ibadet anlamındadır. Bir birlerini çoğu zaman tekzip etmezler. Özellikle ibadet temelinde farklılaşan mezhepler.

"Hıristiyanlıktaki mezhepler ile İslam'dakiler, farklılık içeren yapılanmalardır. Hıristiyanlıktaki mezhepler hem örgütlenme hem de bilgi temelleri bakımından birbirlerinin hakikatlerini inkâr üzerine kurulu iken, İslam'daki mezhepler kilise şeklinde yapılanmadığı gibi, bilgisel anlamda hakikatin birliği üzerinde ittifak ederler."[28]

Böylelikle Hıristiyan mezhepleriyle İslam mezhepleri arasında kapatılamayacak veya bir birine kıyaslanmasına engel olacak büyük bir uçurum vardır.

3.3. Denomination

"Bir diğer kavram ise genellikle mezhep anlamına da kullanılan ancak ikinci nesil mezhepler diye tanımlanan "denomination"lardır. Denominationlar daha çok toplumun orta sınıflarına hitap eden ve dünyevi amaçlarıyla farklılaşan mezheplerdir. Bu hedeflere uygun olarak daha dünyevi karakter taşıyan bu gruplarda ahlaki katılık ve dinî hassasiyetin nispeten gevşek olduğu anlaşılmaktadır. Devletten bağımsız dinî gruplar olarak denominationların paylaşmadıkları diğer inanç gruplarına karşı bir dinî çoğulculuk eğiliminde oldukları varsayılmaktadır."[29]

"Kilise ve mezhep gerçeğe sadece kendilerinin sahip olduklarını düşünmektedir. Öte yandan kurumsallaşmış mezhep ve 'denomination'lar ise diğer dini grupların da gerçeğe sahip olabileceklerine inanmaktadır. Mezhep ve kurumsallaşmış mezhepte üyelik sınırlıdır. Öte yandan kilise ve 'denomination' ise herkese açıktır."[30]

---

27 Çelik, a.g.m., s. 17.
28 Kılıç, a.g.m., s. 40.
29 Çelik, a.g.m., s. 18.
30 Kılıç, a.g.m., s. 43.

Batılı olmayan dini gruplar kendi mensuplarına aynı zamanda diğer gruplara da katılabilme iznini vermektedir. Batı'da ise bütün dini gruplar kendilerine dönenlerden daha önceki inançlarını bırakmalarını istemektedir.

3.4. Kült

Kültler daha çok karmaşık ve metropol ortamlarında ortaya çıkmaktadır. Kültler, "Ayin konusunda gevşek olmakla birlikte üyeleri aynı anda farklı kültlere ve dinî grupların ayinlerine de katılabilmektedir. Kültler bu özellikleri bakımından toplumun kültürel ve dinî geleneklerinin dışında ortaya çıkan bir örgütlenme özelliği taşımaktadır."[31]

Geleneksel toplum yapısından ayrılan bir durum söz konusudur kültlerde. Karizmatik bir şahsın etrafında toplanan aykırı kişilerin oluşturduğu bazen toplum için tehlikeli olabilecek gruplardır. Ferdlerin kendi akıl ve iradesini şahsa teslim edip, ben bilincinin, sorgulanamaz grup bilincine dönüşmesi durumu söz konusudur.

3.5. Yeni Dini Hareketler

Yeni dini hareketler kiliseden kopmaktan ziyade yeni sosyal şartlardan dolayı ortaya çıkmış olan hareketlerdir. Manevi bir buhran içerisindeki kişiye moral ve psikolojik destek sağlamaktadır.

"Yirminci yüzyıl yeni dinî hareketlerin patlama yaşadığı bir dönem olup, onların ortaya çıkışıyla şehirleşme ve endüstrileşmenin sonuçları arasında bağ kurulmaktadır. Öncelikle 1945-1960'lar arasında Avrupa ve Kuzey Amerika'da görülmeye başlanan YDH'ler, yirminci yüzyılın son çeyreğinde Uzak Doğu'da, Latin Amerika'da ve Güneydoğu Asya'da da yayılırlar."[32]

Yeni dini hareketlerin gelişmesi, modernleşmenin aşırı bireyciliği, şehir hayatının karmaşık yapısı, yaşanan hayal kırıklıkları ve psikolojik sarsıntılar rol oynamaktadır. "Modern insan kendisinden uzaklaşmakta, tabiatla kendisi arasındaki bağı, kendisi dışındakilerle insani ilişkilerini gerçekleştirecek ortamı kaybetmetedir."[33]

---

[31] Çelik, a.g.m., s. 19.
[32] Çelik, a.g.m., s. 19.
[33] Köse, Ali, *Milenyum Tarikatleri*,Timaş, İstanbul, 2011, s. 15

Yeni dini hareketler üyelerine sağlık, başarı, huzur ve modern dönem insanının kaybettiği sevgiyi ve kardeşliği vaat etmektedir. Bu şekilde taraftar toplamaktadırlar.

3.6. Tarikat

Tarikat kelime manası yol demektir. Gidilen yol anlamındadır. "Tarikatlar dini daha içten, yoğun ve zahidane bir şekilde yaşamak amacıyla ana dini yapıdan ayrılan gruplardır. Bütün dinlerde kendini gösteren mistik eğilimler, daha çok çeşitli halk tabaklarında tarikat şeklinde organize olurlar. İslam'da tasavvufi oluşumlar da öncelikle bir zühd hareketi olarak ana dini bünyede meydana gelen gelişmelere karşı tepki duyan ve dini daha sıkı, yoğun ve içten yaşamak isteyen gruplar başlatmıştır."[34]

Zühd ve takva birliği ve kardeşlik gruplarına göre daha sıkı ve daha sert bir disiplin içindeki yeni bir cemaat şekli olan tarikatlara İslam, Hıristiyanlık, Budizm, Taoizm ve Jainizm gibi evrensel dinlerin hepsinde görmek mümkündür.[35]

Tarikatların en önemli özelliği bir şeyh veya pir etrafında toplanan kişilerden oluşmaktadır. Bir tarikat kurucusu ve ondan el alarak tarikat silsilesini devam ettiren halifeler vardır.

Said Nursi tarikatin hakikatini anlattığı Telvihat-ı Tis'a adını verdiği eserinde "tarikat nedir?" sorusunu şöyle cevaplandırmıştır:

"Tarikatin gaye-i maksadı, marifet ve inkişaf-ı hakaik-i imaniye olarak, Mirac-ı Ahmedînin (a.s.m.) gölgesinde ve sâyesi altında kalb ayağıyla bir seyr ü sülûk-i ruhanî neticesinde zevkî, hâlî ve bir derece şuhudî hakaik-i imaniye ve Kur'âniyeye mazhariyet; 'tarikat', 'tasavvuf' namıyla ulvî bir sırr-ı insanî ve bir kemâl-i beşerîdir."[36]

"Tarikatlar genellikle karizmatik şahsiyetler tarafından kurulmuştur. Tarikat kurucularının çoğu kendi hayatları içinde teşkilatlı bir topluluk meydana getirmiş değillerdir. Bu teşkilatlar çoğunlukla tarikatın kurucu lideri sayılan şahsiyetin ölümünden sonra müritleri veya kendi yerlerine geçen kimse tarafından kurulmuş, zamanla bütün organizasyonlarda görüldüğü üzere gelenekleri teşekkül etmiştir. Böyle

---

[34] Çelik, a.g.m., s. 20.
[35] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 57.
[36] Nursi, *Mektubat,* s. 428.

bir teşkilatlanma kurucunun ölümü üzerine taraftarlarının bir arada kalabilmek istek ve ihtiyacından kaynaklanmaktadır."[37]

Hiçbir tarikat başlangıçta mezhep gibi bizim şu farklılıklarımız var diyerek ortaya çıkmamış, zamanın şartları icabı kurucu olarak kabul edilen zatın hal ve hareketleri, ibadetleri ve zikirlerinin taklit edilmek suretiyle takip edilmesinden farklı tarikatlar ortaya çıkmıştır.

3.7. Cemaat

Cemaat kavramı sosyolojide Ferdinand Tönnies'in *gemeinschaft* (cemaat), *gesellschaft* (cemiyet) ayrımıyla yer etmiş ve iki ideal tip olarak kalmıştır. Cemaat, aile yaşamı, kırsal köy yaşamı ve kasaba yaşamı halinde yaşayan topluluklara karşılık gelir. Birincil ilişkilerin yer aldığı, yüz yüze ilişkilerin yer aldığı küçük çaptaki topluluktur.

Mehmet Ali Kirman'ın, Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğün de, cemaat, "ortak değer ve inançların çok kuvvetli bir şekilde paylaşıldığı, toplumsal bağın güçlü olduğu, ancak küçük ölçekli ve yerel özelliğe sahip bir toplumu, ideal tipi veya modeli tanımlar"[38] şeklinde ifade edilmektedir.

Cemiyet ise kent yaşamı, ulusal yaşam ve kozmopolitan yaşamı ifade eden karmaşık ve kalabalık insan topluluklarıdır. Homojen olmayan heterojen bir yapıdır. Duygusal bağın azaldığı, rasyonalitenin ön planda olduğu bir topluluğu yansıtır.

Amiran Kurtkan'a göre, "Bir grubun cemaat olabilmesi için iki şart gerekmektedir. Mekan şartı ve cemaat duygusu. Mekan şartı müşterek bir hayata gönderme yaparken, cemaat duygusu biz şuurunu yansıtan bir yapıdır."[39]

"Modernleşme sürecine eşlik eden son dönem tarikatları, geleneksel tarikat yapısından farklı bir şekilde ortaya çıktıkları için 'cemaat' şeklinde de tanımlanmaktadırlar. Bu dönemde gelişen tarikatlar, gerek geleneksel otoritenin

[37] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 60.
[38] Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, s.46
[39]Amiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji,* Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, s. 7.

gelişimi açısından gerekse tarikat usullerinin uygulanması bakımından öncekilerden ayrılmaktadırlar."[40]

Artık bu dönemde halife ve vekil bırakmayan bir yapı ortaya koyan gruplar cemaat olarak adlandırılmaktadır. Siyasal düzenlemeler karşısında meşruiyetlerini kaybetmeleriyle beraber, tarikatlara alternatif bir yapılanma olarak cemaatler ortaya çıkmıştır.

"Cemaat; kendini tarikata, şeyhliğe ve tekkeye refere etmeden İslam kardeşliğini yeniden tesis etmenin arayışıdır. Modern zamanların Müslümanlık tecrübesinin ihyasıdır. Başka ifadeyle Müslümanlığın cemaat formuyla var oluşunun modern tecrübesidir."[41]

"Bunun öncülüğünü yapan Bediüzzaman Said Nursi'dir. Nursi, 1923 yılından sonra ikinci Said dönemi ile beraber bu yeni yolu keşfetmeye başlıyor. 'Zaman cemaat zamandır' söylemini geliştirir."[42]

Modern dönemlerde cemaatleşmenin artması, şehirleşme ile birlikte kendine ve özüne yabancılaşan insanlar geleneksel toplumdaki gibi sıcak bir ortam aramaktadır. Cemaatler insanların bu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Metropolde de yaşasa, yine küçük, birbirini tanıyan ve yüz yüze ilişkilerin olduğu bir grubu insanlar aramaktadır. Bu arayış karşılığı cemaat olarak neticelenmektedir.

"Cemaat, aynı inanç, duygu, düşünce, öğreti ve ideoloji etrafında bir araya gelen insanların oluşturduğu zor dağılan topluluktur. Cemaat hayatını mümkün kılmak ve sürdürmek, cemaat hayatı içindeki o insani sıcaklığı yeniden inşa etmek konusunda dinlerin başardığını, dünyevi hiçbir inanç, hiçbir kurum başaramamıştır dersek herhalde mübalağa yapmış sayılmayız. Dinin bu özelliğinden dolayı olmalı ki bugün toplumda 'cemaat' dendiği zaman akıllara hemen 'dini cemaat' gelmektedir."[43]

---

[40] Çelik, a.g.m., s. 22.
[41] Ergün Yıldırım, *Yeni Türkiye'nin Yeni Aktörleri AK Parti ve Cemaat,* Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 199.
[42] Yıldırım*,* a.g.e., *s*. 200.
[43] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 89.

Cemaat bütün bu sayılan özellikleriyle hem maddi hem de manevi kazançları kendi üyelerine sağlamaktadır. Modern insanın içindeki geleneksele olan açlığı doyurmakta ve tatmin etmektedir.

3.Dini Gruplar, Çatışma ve İhtilaf

"Din tabii gruplara yerleşerek kurumlaşmıştır. Bu kurumlaşma tabii gruplar ile her an iç içe olan fakat yine de kendine has bir grup oluşması demektir. Buna dini grup diyoruz. Din, fertler arasında mevcut olan grup bağını daha da kuvvetlendirmiştir."[44]

Evrensel dinlerde dini tesis eden bir peygamberin mevcudiyeti söz konusudur. Bu şekilde teessüs eden din ferdlere yeni bir grup sunmaktadır. "Bütün yüksek dinlerde yoğunluğun bu yeni türünü anlatmak üzere manevi kardeşlik ve buna benzer birtakım deyimler yaratma yoluna gidildiği görülür; hak yolunu tutmak, yeni bir hayata doğmak, ruhsal diriliş gibi deyimler ortaya çıkar. Böylece yeni dinsel topluluklar, eski toplumsal yapılarla belirgin bir karşıtlık haline girer. Bu yüzden bireylerin kesinlikle eski toplumsal ilişkilerinden büsbütün kurtulmaları gerekmez; onlar gene aile ve soplarına, beldelerine, kentlerine, uluslarına mensup olmalarını sürdürürler."[45] Ancak yeni bir gruba dâhil olunmuştur.

"Sosyolojik bakımdan Konfüçyüs, Buda, Jaina, Zerdüşt, Mani, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed birer din kurucusudur. Din kurucusunun sırf dini olarak ilk anda kendisinin yaşadığı ve bildiği sübjektif dindir. Böyle bir tecrübenin objektifleşerek fertler arasında cemaat oluşturabilecek özelliği kuvve (potansiyel) olarak mevcuttur."[46]

Hz. İsa (a.s.) havarileri, Hz. Muhammed (a.s.m.) etrafında yer alanlar ilk dini cemaati teşekkül ettirmişlerdir. Hz. Muhammed (a.s.m.) etrafında ilk kadın Müslüman Hz. Hatice (r.a.), ilk erkek Müslüman Hz. Ebubekir (r.a.), ilk çocuk Müslüman Hz. Ali (r.a.), ilk köle Müslüman Hz. Zeyd (r.a.) ilk cemaatin teşekkülünde ayrı bir yerleri vardır.

---

[44] Yümni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 119.
[45] Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev, Turgut Kalpsüz, Doğubatı, İstanbul, 2013, s. 75.
[46] Ünver Günay, *Din Sosyolojisi,*İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 283-284.

İlk dini cemaatin yapısına bakıldığında, "İlk dini cemaat mensuplarından biri veya bir kaçı ötekiler arasında temayüz ederek din kurucularına daha yakın olabilmektedir. Bu noktada ilk Müslüman olanlar, Aşere-i Mübeşşere, Dört Halife, Muhacir ve Ensar'ın önemli bir yeri vardır İslam tarihinde."[47] Süreç içerisinde dini grubun gittikçe sayısı artmakta, bununla beraber ilk dini cemaat ve karizmatik otorite olan peygamberin otoritesi kurumsallaşamadığı için grup içerisinde otorite boşluğundan bazı çatışma ve problemler ortaya çıkmaktadır.

"Dini grup genişledikçe ve ilk halka hayattan çekilince merkezin ruhi otoritesi azalır. Birliği ve otoriteyi temin etmek, artık bırakılan yazılı metinlere ve tedris sistemine aittir. Zaman zaman dinin safiyetini muhafaza etmek, onu işleyerek sosyal yönden geliştirmek üzere kabiliyetli kimseler ortaya çıkar. Bu durum dinin geleceği için, müspet veya menfi olmak üzere her iki şekilde de rol oynayabilir. Dini malzemeden istifade ederek daha değişik yorumlar vücuda getirmek teşebbüsleri doğabilir."[48]

Bu aşamalarda çatışmalar, kavgalar ve ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Dini malzemeden istifade ederek daha değişik yorumlar vücuda getirmek teşebbüsleri birtakım direnme ve tekfir hareketleri ile karşılaşabilmektedir. Hâlbuki dini grup büyümüş artık küçük bir grup değildir, farklı coğrafyalara yayılmıştır, farklı kültürler ile karşılaşılmıştır, farklı ihtiyaçlara cevap verecek yorumlara ihtiyaç duyulmaktadır.

"Küçük dini grupları oluşturan sosyal ve psikolojik ortam, iki zıt istikamette onların lehinde ve aleyhinde mütalaa edilebilecek durumdadır. Genellikle dinin safiyetini muhafaza etmek temayülü hâkimdir. İlk halkanın saf şekillerine dönme ikazı etrafında toplanılmıştır. Dini, hafızalarda taptaze tutmak, yeni yetişenlere anlatmak için gayret sarf edilir."[49]

Dinin safiyetinin ve orijinalliğinin bozulduğu yönünde tartışmalar ve kavgalar ortaya çıkmaktadır. Öne çıkan kişiler dini grubun değerlerini muhafaza ve müdafaaya girişmektedirler. "Sırf duyduğu büyük heyecan ve şahsi taassup, din birliği bakımından tehlikeli boyutlara varabilmektedir. Dinin iyiliği için yapılan ikazın

[47] Günay, a.g.e., s. 286.
[48] Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 120.
[49] Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 121.

giderek ayrı baş çekmeye kadar varabildiği gözlenmektedir. Her önüne gelenin şahsi kanaat ve kabiliyetleri dairesinde dini temsile kalkması, din bakımından güvensizliklerin artmasına yol açar."[50]

Dini grupları müteakip bazı ikaz ve protesto hareketleri yaşanabilmektedir. Bunlar sosyal, siyasi, ekonomik faktörlerden kaynaklanabileceği gibi, inanç ve ibadetle ilgili yorumlardan da kaynaklanabilmektedir.

"Dini ikaz ve protesto çeşitleri; ferdi ve kolektif itiraz olmak üzere ikiye ayrılır. Ferdi olanlar zamanla kolektif bir hale dönüşebiliyor. Bu itirazlar geçici olabileceği gibi süreklide olabilir. Bu itiraz ve protestoların ortaya çıkıp gelişmesinde siyasi, ekonomik, kültürel, psikolojik, hissi ve fikri birçok faktör rol oynamaktadır. Bazen inanç (akide) üzerindeki anlayıştan, bazen ibadet uygulamalarından, bazen de siyasi teşkilatlanma yüzünden protestolar yaşanmaktadır."[51]

Bu ikaz ve protestoların sosyolojik birtakım sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bunların en önemli sonuçları yeni cemaatler, zühd ve takva hareketleri, ihvan birlikleri, itizali gruplar gibi karşımıza çıkmaktadır. Bugün alem-i İslam'a baktığımız zaman birçok etnik ve mezhepsel dini cemaatler, tarikatler ve gruplarla beraber yaşıyoruz.

4. Said Nursi'nin Hayatı ve Eserleri

4.1. Hayatı

Said Nursi 1878 yılında Bitlis'in İsparit nahiyesi Nurs köyünde dünyaya gelmiş, 23 Mart 1960'da Şanlıurfa'da vefat etmiştir. Hareketli ve heyecanlı bir hayat yaşamış, Osmanlı, İttihat Terakki ve Cumhuriyet dönemlerine şahitlik etmiş, Osmanlı'nın son zamanlarında meşrutiyet ve hürriyet tartışmalarına katılmış, gazetelerde makaleler neşretmiş. Birinci Dünya Savaşı'na talebeleri ile birlikte iştirak katılmış, Rusya'ya esir düşmüş. Esaret dönüşü İstanbul'da İngilizlere karşı mücadele etmiş ve daha sonra Ankara hükümetinin daveti ile Ankara'ya gitmiş. 1925 yılında Van'da bulunduğu bir zamanda Şeyh Said isyanı bahane edilerek Batı Anadolu'ya sürgün edilmiştir. Memleket memleket sürgün ve hapishanelere yollanmış, gittiği her

[50] Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 122.
[51] Günay, *Din Sosyolojisi,* s. 297.

yer ona bir medrese olmuş ve Risale-i Nur eserlerini yazmaya ve neşretmeye devam etmiştir.

Bizzat kendisi şu ifadeleri kullanır; "Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı harplerde bir câni gibi muamele gördüm, bir serseri gibi memleket memleket sürgüne yollandım. Memleket zindanlarında aylarca ihtilâttan men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki hayattan bin defa ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim intihardan beni men etmeseydi belki bugün Said topraklar altında çürümüş gitmişti."[52]

Said Nursi üç devir yaşamış bir insan: Meşrutiyet, İttihat Terakki ve Cumhuriyet. 1907 yılında ilk defa İstanbul'a gelmiş meşrutiyet ve hürriyet tartışmalarına katılmış, İttihad-ı Muhammedi cemiyetine üye olmuş ve birçok gazetede yazılar yazmıştır. Yazdığı yazılarda İslam âleminin yaşadığı problemlere ve hastalıklara dikkat çekmiş ve çözümler tavsiye etmiştir: "Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı san'at, marifet, ittifak silahıyla cihad edeceğiz."[53]

Said Nursi, meşrutiyet tartışmalarında, Meşrutiyete sahip çıkmış ve onu, "'Ve işlerde onlarla istişare et (Al-i İmran,3/159), Onların aralarındaki işleri istişare iledir (Şura,42/38)' ayet-i kerimelerinin bir tecellisidir ve meşveret-i şer'iyedir. O vücud-u nuraninin kuvvete bedel hayatı haktır, kalbi marifettir, lisanı muhabbettir, aklı kanundur, şahıs değildir. Evet, meşrutiyet hakimiyet-i millettir"[54] şeklinde tanımlamıştır.

Daima müspet hareket etmiş ve memleketin asayişine çalıştığını da defaatle dile getirmiştir. Onu dünyaya çağıranlara ben imanın cereyanındayım demiştir. Hayatını üç evreye ayırmaktadır. Eski Said, Yeni Said ve Üçüncü Said olmak üzere.

Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya'da esarette iken bir dönüşüm yaşamaya başlar, bu süreç 7–8 yıl kadar sürer. 1923'lü yıllarda Ankara'dan ayrılıp Van'a gider,

---

[52] Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 543.
[53] Said Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 23.
[54] Nursi, *Münazarat*, s. 23.

bu aynı zamanda Eski Said olarak nitelendirdiği ilk hayatına bir vedadır. Gençliğinin büyük bölümünü ilim meclislerinde, harplerde ve miting meydanlarında geçiren Said Nursi 1923'ten sonra büyük bir dönüşüm yaşar.

Bu durumu şu şekilde ifade eder: "Buraya kadar geçen hayatım bir vatanperverlik hali idi. Siyaset yoluyla dine hizmet hissini taşıyordum. Fakat bu andan itibaren dünyadan tamamen yüz çevirdim ve kendi ıstılahıma göre 'Eski Said'i gömdüm. Büsbütün ahiret ehli 'Yeni Said' olarak dünyadan elimi çektim. Tam bir inziva ile bir zaman İstanbul'un Yûşâ Tepesine çekildim. Daha sonra doğduğum yer olan Bitlis ve Van tarafına giderek mağaralara kapandım. Ruhî ve vicdanî hazzımla baş başa kaldım. 'Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım' düsturuyla kendi ruhî âlemime daldım. Ve Kur'ân-ı Azîmüşşânın tetkik ve mütalâasıyla vakit geçirerek 'Yeni Said' olarak yaşamaya başladım."[55]

Ancak Said Nursi'nin Allah'a sığındığı siyaset yine kendi ifadelerinde yerini bulan, menfaat üzerine dönen, yalancılığa revaç veren ve şeytanı melek, meleği şeytan gösteren siyasettir. Yoksa bizatihi siyasetin kendisi değildir.

Yeni Said döneminde Risale-i Nur eserleri telif edilmiştir. Dünya siyaseti ve sohbet-i dünyeviye terk edilmiştir. Zaman iman kurtarmak zamanıdır artık, imanlar tehlikelidir, imansızlık yangını vardır ve bu yangını söndürmeye koşmak gerekmektedir. O devirde 600 bin nüsha eser el yazması olarak çoğaltılır. Merhum Osman Yüksel Serdengeçti bu durumu iman tekniğe meydan okudu şeklinde değerlendirir.

Said Nursi, DP'nin iktidara gelmesiyle başlayan çok partili hayatın hakim olduğu yeni dönemde Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'a bir tebrik telgrafı göndermiş ve kendisini yeni görevi için kutlayarak, İslamiyet, vatan ve millet hizmetinde başarılar dilemiştir.

DP'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'de yeni bir döneme girildiği gibi Said Nursi'nin hayat devresinde de yeni bir dönem başlamıştır. Bu Said Nursi için Üçüncü Said dönemidir. Bu dönem Said Nursi'nin, "Dindar Demokratlar, hususan Adnan

---

[55] Said Nursi, *Şualar,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 426.

Menderes gibi zatların hatırları için otuz beş seneden beri terk ettiğim siyasete bir iki gün baktım"[56]dediği, içtimai ve siyasi mektuplar yazdığı bir yeni bir dönemdir.

Ezan-ı Muhammedi'nin aslına döndürülmesine çok memnun olan Said Nursi; "Adnan Menderes gibi bir İslâm kahramanı ile bir sohbet etmek isterdim", "İslâmiyet'in bir kahramanı olan Adnan Menderes"[57] gibi ifadelerle Menderes'e İslam kahramanı sıfatını vermiştir.

Said Nursi "dünyaya bakmadığı" için Afyon hapsine girdiğini ifade etmekte ve artık bazı ihmal ettiği şeylerin zamanının geldiğine dikkat çekmektedir. "Makam-ı iddianın asılsız isnad ettiği suçlar, siz de bilirsiniz ki yok; beni cezalandırmaz. Fakat beni mânen cezalandıracak, vazife-i hakikiyeye karşı büyük kusurlarım var. Eğer sormak münasipse sorunuz, cevap vereyim. Evet büyük kusurlarımdan bir tek suçum: Vatan ve millet ve din namına mükellef olduğum büyük bir vazifeyi, dünyaya bakmadığım için yapmadığımdan, hakikat noktasında affolunmaz bir suç olduğuna ve bilmemek bana bir özür teşkil edemediğine şimdi bu Afyon hapsinde kanaatim geldi."[58]

Said Nursi, siyasete "ehven-i şer" düsturu ile bakılması gerektiğini bütün talebelerine şöyle tavsiye etmiştir: "Kardeşlerim, hastalığım pek şiddetli; belki pek yakında öleceğim veyahut bütün bütün konuşmaktan -bazan men olduğum gibi- men edileceğim. Onun için benim Nur âhiret kardeşlerim, 'ehvenüşşer' deyip bazı biçare yanlışçıların hatalarına hücum etmesinler. Daima müsbet hareket etsinler. Menfî hareket vazifemiz değil... Çünkü dahilde hareket menfîce olmaz. Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; 'ehvenüşşer' olarak bakınız. Daha 'âzamüşşer'den kurtulmak için onlara zararınız dokunmasın, onlara faydanız dokunsun."[59]

Bu dönemde Said Nursi; "azamüşşer" gördüğü bir partiye(CHP) karşı "ehven-i şer" gördüğü bir partiyi (DP) desteklediğini, o dönemin şartları içinde DP'ye zarar

---

[56] Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 396.
[57] Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 393.
[58]Nursi, *Şualar,* s. 340.
[59] Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 458.

verilmemesini istediğini ve bu partiyi yönlendirici tavsiyelerde bulunduğunu belirtmiştir.[60]

Şerif Mardin, Said Nursi'nin DP'ye olan desteğini şöyle anlatırken,"1950'de iktidara gelen ve İslamiyet'e bir ölçüde daha hayırhah bakan bir hükümetin yönetiminde 1956 yılına gelindiğinde Said Nursi'nin takipçilerine Demokrat Parti'yi desteklemekle yükümlü olduklarını ilan etmiştir. Böylece Said Nursi'nin yaşamının üçüncü evresi başlamış, kişisel olarak siyasetten uzak dururken, takipçilerini de siyasetle ilgilenmeye teşvik ettiğini"[61] söylemektedir:

"Nitekim Said Nursi'nin hayatı boyunca siyaset karşısında takındığı bu tavırlar kendisine 'yüksek siyaset' yapma geleneğinin iyi bir uygulayıcısı payesinin verilmesine sebep olmuştur. Bu gelenek Said Nursi'den sonra lider seçilen Zübeyir Gündüzalp tarafından da sürdürülmüştür."[62]

4.2. Eserleri

Said Nursi'nin telif ettiği eserleri kendi hayatında meydana gelen dönüşüme göre tasnif etmek mümkündür. Bunlar "Eski Said" dönemi eserleri ve "Yeni Said" dönemi eserleri olarak isimlendirilmektedir. Eski Said dönemi eserleri 1926 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Yeni Said dönemi eserleri ise 1926'dan sonra 1949'a kadar yazılan eserlerdir.

Said Nursi'nin Eski Said döneminde telif ettiği eserler şunlardır:

a. **Divan-ı Harbi Örfi:** 31 Mart olayında yatıştırıcı rol oynamasına rağmen askeri mahkemede idamla yargılanmıştır. Bu eser bu mahkemedeki müdafaasını içermektedir.

b. **Münazarat:** Doğu Anadolu'da Hakkari, Bitlis, Van, Muş ve Urfa illerindeki aşiretleri gezerek onların meşrutiyet, hürriyet ve ülkenin geleceği hakkında sorduğu suallere verdiği cevaplardan oluşmaktadır.

[60] İhsan Işık, *Bediüzzaman Said Nursi ve Nurculuk*, (Beyan Yayınları, İstanbul: 1995), s. 201.
[61] Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, çev. Metin Çulhaoğlu, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2006), s. 61.
[62] Hüseyin Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, (Ankara Okulu Yayınları, Ankara: 2012), s. 153.

c. **Hutbe-i Şamiye:** Bir kış mevsiminde Şam'a giden Said Nursi alimlerin isteği üzerine bir hutbe okur. Alem-i İslam'ın siyasi, sosyal ve kültürel meselelerine değindiği bu hutbe, "Hutbe-i Şamiye" ismiyle kitaplaştırılmıştır.

d. **İşaratü'l İ'caz:** Birinci Dünya Savaşı'nda avcı hattında, cephede, at üstünde yazdığı bir eseridir. Fatiha suresinden başlayarak Bakara suresinin 33. ayetine kadar kelime kelime, ayet ayet Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmiştir. Başlangıçta 60 cilt yapmayı hedeflemiştir ancak yaşadığı fikri dönüşümler buna müsaade etmemiştir.

e. **Hutuvat-ı Sitte:** 1918 yılında esaretten döndükten sonra İstanbul'da kamuoyunun İngiliz propagandalarına kapıldığını görmüş ve bu menfi propagandanın tesirini kırmak üzere onların hile ve desiselerini ortaya çıkaran bu kısa ve tesirli eserini yayınlamıştır. Bu eserin yayınlanması ve dağılması sonucunda İngiliz komutanı tarafından ölü yâda diri ele geçirilmesi emri verilmiştir.

f. **Hubab:** 1922 yılında Ankara'ya gittiği zaman tabiatçılık fikrini çürütmeye yönelik Arapça olarak yazmış olduğu bir eserdir.

g. **Sünuhat:** Osmanlı devletinin son yıllarında ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazdığı Doğu-Batı temelinde sosyolojik tespitlerin de bulunduğu, bununla beraber gelecek asrı da tahlil ettiği farklı konularından müteşekkil bir eseridir.

h. **Mesnevi-i Nuriye:** Ankara'da bulunduğu yıllarda tevhit, nübüvvet, iman, içtihad, vb. farklı konularda tespitlerin bulunduğu bir eserdir. Arapça olarak telif edilmiştir. Said Nursi'nin sağlığında ilk tercümesini kardeşi Abdülmecid Nursi yapmıştır. Bu esere Said Nursi tarafından Risale-i Nur'un fidanlığı denilmiştir.

i. **Muhakemat:** Müellifin tefsir mukaddemesi mahiyetinde yazdığı bir eseridir. Üç bölümden oluşmaktadır: Unsuru'l Hakikat, Unsuru'l Belağat ve Unsuru'l Akide. Diğer bir ismi de "Saykalü'l İslam"dır.

j. **Lemaat:** İstanbul'a geldiği ilk yıllarda Şekerci Han'da kalırken bir Ramazan ayı süresinde yazılan kısa, veciz ifadelerden oluşan ve Risale-i Nur'un çekirdeği kabul edilen bir eserdir.

k. **Hakikat Çekirdekleri I ve II:** Daha önce yazılmış olan eserlerden seçme vecizelerdir.

Said Nursi'nin Yeni Said döneminde telif ettiği eserleri ise şunlardır:

a. **Sözler:** Risale-i Nur Külliyatının en temel eseridir, aynı zamanda külliyatın bir ismi de Sözler'dir. Toplam otuz üç sözden (bölümden) müteşekkildir. İçerik olarak tevhit, haşir, nübüvvet, Kur'an'ın mucizeliği, kader, ibadet vb. konular yer almaktadır.

b. **Mektubat:** Said Nursi'ye ilk talebeleri özellikle de Hulusi Yahyagil ve Sabri Arseven tarafından sorulan çeşitli suallere verilen cevapların da yer aldığı bir eserdir.

c. **Lem'alar:** Tesettür, hastalık, ihtiyarlık, kardeşlik gibi aile ve toplum hayatına yönelik temel mevzularla birlikte sünnet-i seniyye, ihlas, iktisat, peygamber kıssalarının hikmetleri, Esma-i Hüsna, tabiatçılık gibi meselelerin de ele alındığı kapsamlı bir eserdir.

d. **Şualar:** Tevhit inancı başta olmak üzere diğer imani meselelerin ele alındığı, özellikle ahirzamandan haber veren hadislerin yorumlandığı, gerek müellifin gerekse talebelerinin mahkeme müdafaalarından oluşmaktadır.

e. **Asa-yı Musa:** Risale-i Nur Külliyatındaki imanın hüccetlerinin derlendiği bir eserdir.

f. **Sikke-i Tasdik-i Gaybi:** Hz. Ali, Gavsı Azam'ın Risale-i Nur hakkında verdikleri gaybi işaretlerin bahsedildiği ve Kur'an-ı Kerimdeki otuz üç ayetin Risale-i Nura olan işaretinin anlatıldığı bir eserdir.

g. **Tarihçe-i Hayat:** Müellifin hayat safhalarının anlatıldığı, eserleri ve mektuplarından seçilmiş bölümlerin yer aldığı, talebeleri tarafından hazırlanıp Said Nursi tarafından tasdik edildikten sonra yayınlanan bir eserdir.

h. **İman ve Küfür Muvazeneleri:** Risale-i Nur Külliyatındaki iman ve küfür kıyaslamalarının derlendiği bir eserdir.

i. **Lahika Mektupları:** Barla, Kastamonu ve Emirdağ lahikaları olmak üzere üç kitaptan oluşur. Her bir lahika Said Nursi'nin belirli bir dönemde kaldığı mekandan tüm talebelerine gönderdiği mektuplar ile talebelerinin ona yazdıkları cevabi mektuplardan meydana gelmektedir.

4.3. Yaşadığı Dönemin Tarihi, Sosyal ve Siyasal Analizi

Said Nursi'nin dünyaya geldiği dönem Osmanlı-Rus harbinin devam ettiği, tarihe "Doksan Üç Harbi" diye geçen bir dönemdir. Çocukluk yılları ve medrese

eğitimini doğduğu bölgenin illerindeki farklı medreselerde tamamlar ve farklı hocalardan ders alır. Hayatındaki kritik anlardan biri Mardin'de Cemalettin Afgani ve Muhammed Abduh'un talebesi ile görüşmesidir. Farklı fikirlerden haberdar olur. Bu etkilenişini *Münazarat* isimli eserinde şöyle dile getirmiştir: "Mardin cihetlerinde beni hakka irşad eden bir zâta rast geldim. Siyasetteki muktesit mesleği bana gösterdi."[63] Muktesit mesleğin ne olduğunu ise aynı metnin devamında, "Hükümete hücum edenler, bazıları 'Haydo, Haydo' derlerdi, bazıları 'Haydar Ağa, Haydar Ağa' derlerdi; ben 'Haydar' derdim, şimdide 'Haydar' diyorum vesselam"[64] ifadeleri ile izah etmiştir.

Van Valisi Tahir Paşa ilme düşkün ve entelektüel bir validir. Van'da belli bir müddet onun konağında kalan Said Nursi Batı'dan gelen fikirlere Tahir Paşa'nın kütüphanesinde muttali olur. Avrupa'dan gelen gazeteleri takip eder. Doğu'daki birçok medreseyi dolaşan Said Nursi gerek bölgede gerekse ilim dünyasının ve medreselerin gerilemesinden şikâyetçidir. En büyük düşman olarak "cehalet, zaruret ve ihtilaf"ı[65] görmektedir. Buna binaen Van merkezli kurmayı planlandığı geniş bir coğrafyaya hitap edecek bir "Medresetü'z-Zehra" projesi tasarlamıştır. Bu medresenin en temel özelliği fen bilimleri ile din ilimlerinin beraber okutulacağı ve eğitim dili olarak "Arapça vacip, Türkçe lazım ve Kürtçenin caiz"[66] diye tarif ettiği çok hayati bir projedir. Bu projesi, ilk adımı atmak manasında başlanıp temeli atılmış olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın aniden patlak vermesiyle yarım kalmış ve Said Nursi uzun ömrü boyunca maddi anlamda bu hayalini gerçekleştirememiştir.

1907 yılında ilk defa İstanbul'a gelen Nursi, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumdan rahatsızdır ve devrinin düşünürleri gibi, "Osmanlı'nın birlik ve beraberliği nasıl muhafaza edilir?", "İlimde, teknikte, sanatta nasıl medeni devletlere yetişilebilir?","Yönetim ve hukuk anlamında neler yapılabilir?" vb. konulara kafa yormuştur. Onun iki temel teklifi vardır; birisi eğitim alanında "Medresetü'z-Zehra" diğeri de yönetim anlamında "Meşrutiyet" yönetimine geçilip hürriyet ortamının temin edilmesidir. Klasik medrese hocalarından farklı olarak "Meşrutiyeti şeriat namına

---

[63] Nursi, *Münazarat*, s. 123.
[64] Nursi, *Münazarat*, s. 125.
[65] Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 23.
[66] Nursi, *Münazarat*, s. 127.

desteklemektedir”, eğitim alanında ise fen ve felsefe ilimlerini de takip etmekte, onları dinsizlik olarak görmemektedir. Bu tutumunu şu şekilde izah etmektedir: “Beni skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben, bütün müsbet ilimlerle, asr-ı hâzır fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin meseleleri hallettim. Hatta bu hususta da bazı eserler telif eyledim. Fakat ben öyle mantık oyunları bilmiyorum, felsefe düzenbazlıklarına da kulak vermem.”[67]

Siyasal ve sosyal alanda bütün dünya üzerinde imparatorlukların yıkılıp ulus devletler ve uluslaşmanın başladığı yıllar olmuştur 18., 19. ve 20. yüzyıllar. Fransız İhtilali ile başlayıp daha sonra tüm Avrupa ve dünyaya yayılan bir laikleşme ve uluslaşma dalgası söz konusudur. Bu durum imparatorluklarda ayrılıkçı ve bölücü hareketleri ortaya çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile İmparatorluklar devri son bulmuştur.

Avrupa’da başlayıp dünya üzerine yayılan bu değişim ve dönüşüm Osmanlı İmparatorluğunu da hızla etkisi altına almış ve İmparatorlukta birtakım yenilikler yapılmasına sebep olmuştur. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet siyaset alanındaki Osmanlı’nın değişim süreçleridir.

Eğitim, teknik ve kültürel hayatta da birtakım yenilikler yapılmıştır. “Osmanlı imparatorluğunun son dönemleri, artık Batı’ya karşı bir yenilgiler dönemi olmuştur. Bu yenilgiler en azından Batı’nın askeri alandaki gücünün üstünlüğünün göstergesi olarak kabul edilebilir. Ve bunun içindir ki Batıcılaşma yolunda ilk yapılan değişiklik askeri alandadır. İlk Batı örneği okullar yine askeri amaçlı okullar olmuştur.”[68]

Bunlar yapılırken Fransa model olarak kabul edilmiş ve Fransız İhtilali örnek alınmıştır. “Siz iki kıyâs-ı fâsidle, yani taşrayı İstanbul’a ve İstanbul’u Avrupa’ya kıyas ederek efkâr-ı umumiyeyi bataklığa düşürdünüz. Ve şahsî garazları ve fikr-i intikamı uyandırdınız. Zira elif bâ okumayan çocuğa felsefe-i tabîiye dersi verilmez. Ve erkeğe tiyatrocu kan libası yakışmaz: Ve Avrupa’nın hissiyatı, İstanbul’da tatbik olunmaz. Akvâmın ihtilâfı, mekânların ve aktârın tehâlüfü, zamanların ve asırların ihtilâfı gibidir. Birisinin libası ötekinin endamına gelmez. Demek Fransız Büyük İhtilâli bize tamamen hareket düsturu olamaz. Yanlışlık, tatbik-i nazariyat ve mukteza-

[67] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 543.
[68] Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitap Evi Yayınları, İstanbul, 1988, s. 75.

yı hali düşünmemekten çıkar."[69] Batı'nın birebir taklit edilmesi yaklaşımına Said Nursi o dönemdeki birçok münevver gibi karşı çıkmıştır. Zaman ve mekân şartlarının nazara alınması gerektiğine dikkatleri çekmiştir.

Yine de Osmanlı içinde bulunduğu kaotik halden çıkabilmek adına birçok yol denenmiş, aydınlar ve mütefekkirler birçok fikirler serdetmiştir. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Turancılık ve Batıcılık bunlardan bazılarıdır. Cumhuriyet devrine gelindiğinde Batılılaşma tercih edilmiştir.

"Birinci Cihan Harbinden sonra Batı'ya karşı en büyük tehlikeyi oluşturan Türk ve Müslüman halklara önderlik etme konumunda olan Anadolu Batı'yı seçecektir. Anadolu'nun Müslüman Türkleri doğunun Batı ile uyuştuğunu kanıtlamayı görev olarak üstlenmişlerdir. Ve böylece tam Batıcılaşma, Cumhuriyet rejimi ile yurdumuzda gerçekleşmiş olacaktır."[70]

Bütün yapılan yenilikler siyasetten sosyal hayata kadar Batıcılaşma yönünde olmuştur. "Biz Batılaşmak ya da Batılılaşmak demedik. Batıcılaşmak dedik. Elbette önce harf ve kıyafet devrimi gelecektir. Elbet halkı değil yeni siyasetin yürütücüsü olarak devleti Batıcılaştırma söz konusudur. Bir ordu cephe değiştirirken önce üniformasını değiştirir. Kuşkusuz önce kıyafet devrimi gelecektir."[71] Cumhuriyet döneminde yapılan devrimler bunu açıkça göstermektedir.

Said Nursi'nin yaşadığı dönem ve şahit oldukları birkaç yüzyılda olabilecek değişim ve dönüşümlerin bir insan ömrünce yaşanıp ve tamamlandığı bir dönemdir. II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, İttihat Terakki, Cumhuriyet'te Tek Parti dönemini, 1950'den sonra Demokrat Parti ile çok partili hayatın hepsini birden müşahede etmiş bir âlimdir. Hayatı boyunca sosyal hayatın içinde olmuş, bütün dönüşüm ve değişimleri yakından takip etmiştir. 1910 yılında Emevi Camii'nde okuduğu hutbesinde, "Ben bu zaman ve zeminde, beşerin hayat-ı içtimaiye medresesinde ders aldım ve bildim ki"[72] ifadeleri bu durumu izah etmektedir.

[69] Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s. 26.
[70] Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 76.
[71] Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 81.
[72] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 26.

Said Nursi 1910’lı yıllarda Müslümanların içinde bulunduğu durumu Batılılar ile kıyaslar ve Müslümanları Ortaçağ’da tutuklayan hastalıklardan şöyle bahseder: “Ecnebîler, Avrupalılar terakkide istikbale uçmalarıyla beraber; bizi maddî cihette kurun-u vustâda durduran ve tevkif eden altı tane hastalıktır. O hastalıklar da bunlardır:

Birincisi: Ye’sin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi

İkincisi: Sıdkın hayat-ı içtimaiye-i siyasiyede ölmesi

Üçüncüsü: Adâvete muhabbet

Dördüncüsü: Ehl-i imanı birbirine bağlayan nuranî rabıtaları bilmemek

Beşincisi: Çeşit çeşit sarî hastalıklar gibi intişar eden istibdat

Altıncısı: Menfaat-i şahsiyesine himmeti hasretmek”[73] şeklinde alem-i İslamın hastalıkları ve problemlerini ortaya koyar. Bu andan itibaren 1960 yılına kadar devam eden hayatında yazdığı eserlerde bu problemlere açıklık ve izahlar getirmiş, üstesinden gelinmesi yolunda hizmet etmiştir.

Buradaki sayılan problemler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Dini cemaat ve gruplar kendi aralarında ihtilaf ve rekabet içindedir. Hatta Nursi’nin eserlerinden istifade eden Nur cemaatleri de ayrışma ve çatışma içerisindedir. Konumuzun ilerleyen bölümlerinde bunun üzerinde ayrıntılı olarak duracağız.

B. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmamızda esas olarak Sembolik Etkileşimcilik Kuramı, Yapılaşma ve Çatışma Kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Sembolik Etkileşimcilik Kuramı, toplumsal gerçekliğin bireysel aktörlerin anlam sistemlerine dayandırılarak ele alınması gerektiğini savunan mikro-sosyolojik teorilerin en önemlilerinden biridir.

“Bu kuramın en önemli temsilcisi George Herbet Mead, Marx ve Parsons’ın büyük boy teorileriyle bizzat psikoloji arasında yer alan bir tür mikro-sosyoloji olan sembolik etkileşimciliğin babası olarak görülür. Geleneksel sosyoloji toplumu yapısına ve bu yapıların toplumsal davranışı etkileme biçimine göre açıklamaya ve

[73] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 27.

analiz etmeye çalışmıştır. İşlevselci teori toplumu kendine ait bağımsız bir hayata sahip organik veya yapılaşmış bir varlık olarak alırken, bilimsel Marksizm sınıf mücadelesini toplumsal değişme analizinin merkezine yerleştirir."[74]

"Sembolik etkileşimcilik aksine toplumun mikro boyutlarına, gündelik yaşantılarımıza, içinde yaşadığımız gündelik dünyaya ve insanların 'sembolik iletişim' aracılığıyla gündelik yaşantılarında nasıl etkileştiklerine, düzen ve anlamı nasıl yarattıklarına odaklanır."[75]

"Mead ferdi ben ve sosyal ben ayrımı yapar, yani kişinin gerçek 'iç' benliğini kamu önündeki benlikten, insanların diğerlerinin yanındayken sergiledikleri toplumsal imajdan ayırır. Her bireyin kendine özel arzuları ve ihtiyaçları vardır ancak biz başkalarının bizim hakkında neler düşündüklerini tasavvur edebildiğimiz için tamamen bencilce davranmayız."[76]

Bizde bu yaklaşımdan hareketle konumuzun temel problemi olan "dini grupların ihtilafı"nda bireyin farklı düşüncelerinin olduğunu ancak bunu her zaman için söyleyemediğini, söylediği zaman eğer farklı görüşlere tahammül edilmiyorsa zaman içerisinde ihtilaflar ortaya çıktığı üzerinde duracağız.

Yine bununla alakalı olan diğer bir kuram, Giddens'ın yapılaşma kuramıdır ki bireyi aktif özne olarak ele almaktadır. Bu yönü ile toplum gibi dini grup da kendi başına bağımsız işleyen bir sistem değil aktif özne olarak değerlendirilen birey dini grubu da etkileyebilmekte ve kuramın "yeniden üretim" dediği durumu gerçekleştirmektedir. Bir etkileşim varsa bu karşılıklıdır.

Bunlarla beraber bu konuda istifade edilebilecek diğer bir kuramda çatışma kuramıdır. Dini gruplar ve diğer oluşumların meydana gelmesinde çatışma önemli bir yer tutar. "Dini grup liderlerinin, dini grup ve cemaatlerin sosyal ve siyasal statü elde etmek için kendi içlerinde çatışma içinde oldukları söylenebilir."[77]

---

[74] Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayınları, Ankara, 2012, s. 333.
[75] Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 334.
[76] Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 335.
[77] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 102.

Bu şekliyle genel bir kavramsal ve kuramsal çerçeve çizmiş olduk, gözlemlerimiz ve araştırmamız birebir tutmasa da genel bir bakış açısı kazanılmış olacaktır. Bilgilerimizi ve gözlemlerimizi analiz etmeye başlayabiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN İHTİLAF YAKLAŞIMI

A. İHTİLAFIN ÇEŞİTLERİ

İhtilafın çeşitleri birçok araştırmalarda farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Sosyolojik, psikolojik, siyasi, itikadi vb. gibi. Biz bu çalışmamızda giriş bölümünde de bahsettiğimiz gibi Said Nursi'nin izah ve yaklaşımları üzerinden bir isimlendirme ve tasnife gittik. Çünkü bu isimlendirme ve tasnif Nursi'nin ihtilaf yaklaşımını anlamada yol gösterici mahiyettedir. Araştırmamızın orijinal kısımlarından biriside bu husustur.

Said Nursi'nin eserlerine baktığımız zaman onun toptancılık ve genellemelerden kaçındığını görmekteyiz. Herhangi bir meselede bu böyledir deyip kestirip atmak yerine, müspet ve menfi, mecazi ve hakiki yönlerini tespit edip kullanım alanları ve kullanım şekillerine göre izahatta bulunmaktadır. Yani kavramlara nötr olarak yaklaşmakta, netice ve kullanım şeklini ön plana çıkartmaktadır.

Said Nursi fikir dünyasında "Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir"[78] yaklaşımından "Evet, rızık ikidir; biri hakiki rızık, ikincisi rızkı mecazi"[79] yorumuna kadar birçok ayrımları görmekteyiz. İnsanların duyguları içinde benzer ayrımlardan bahsetmiştir. Mesela aşk duygusu anlatıldıktan sonra diğer duygular içinde örneklendirme olarak kullanılmıştır.

"Aşk, şiddetli bir muhabbettir. Fâni mahbuplara müteveccih olduğu vakit, ya o aşk kendi sahibini daimî bir azap ve elemde bırakır. Veyahut o mecazî mahbup, o şiddetli muhabbetin fiyatına değmediği için bâki bir mahbubu arattırır; aşk-ı mecazî, aşk-ı hakikîye inkılâp eder"[80] "Aşk" duygusunun mecazi ve hakiki yönlerinin olduğu ve nasıl kullanılırsa hakikisine ve istenilen yöne kanalize edileceği gösterilmiş olmaktadır. Bu izahtan sonra ise, "İşte, insanda binlerle hissiyat var. Her birisinin aşk

---

[78] Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 128.
[79] Said Nursi, *Lem'alar,*Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 146.
[80] Nursi, *Mektubat,* s. 37.

gibi iki mertebesi var: Biri mecazî, biri hakikî"[81] diyerek diğer duyguların da mecazi ve hakiki yönlerinin olduğu vurgulamış ve nasıl kullanılması gerektiğini göstermiştir.

Said Nursi ihtilaf konusunda ise "Uhuvvet Risalesi" isimli eserinde yer alan bir suale vermiş olduğu cevapta, ihtilafın da müspet ve menfi kısımlarının olduğunun izahını yapmaktadır. İhtilaf var lakin kavramın farklı veçheleri nazara verilerek toptancı yaklaşımdan özellikle kaçınılmaktadır.

"Hadiste, ümmetimin ihtilafı rahmettir denilmiş. İhtilâf ise tarafgirliği iktiza ediyor. Hem tarafgirlik marazı, mazlum avâmı, zalim havassın şerrinden kurtarıyor. Çünkü bir kasabanın ve bir köyün havassı ittifak etseler, mazlum avâmı ezerler. Tarafgirlik olsa mazlum bir tarafa iltica eder, kendisini kurtarır"[82] sualine karşı hadiste geçen ihtilafın müspet ihtilaf olduğu yorumu yapılmaktadır. Yoksa tarafgirlik ve kutuplaşmayı netice verecek olan menfi bir ihtilafın söz konusu edilmediğine dikkat çekilmektedir.

Bu hadisin, her kişi veya grubun kendi girdiği veya gittiği yolu meşrulaştırma aracı olarak kullanmasının önü kapatılmaktadır. Ayetlerde vurgu birlik ve ittihada iken bu hadis, ihtilafı meşrulaştırma aracı olarak görülemez. Bununla birlikte realitede ihtilaflar söz konusu hatta zaman içerisinde bu ihtilafların kan dökecek seviyeye vardığı görülmektedir. O halde eğer bir ihtilaf, diğer kişi ve grupları reddediyor, yok sayıyor ve sadece kendini haklı görüyorsa, bu ihtilafın ayetlerde reddedilen menfi ihtilaf olduğunu ama farklılıkları zenginliğe dönüştüren bir ihtilaf ise hadiste bahsedilen müspet ihtilaf olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durumda Nursi'nin bu hadis üzerinden yapmış olduğu "müspet" ve "menfi" ihtilaf kavramsallaştırmasını biraz daha derinlemesine inceleyebiliriz.

1. Müspet İhtilaf

"Yirmi İkinci Mektup" diğer ismiyle "Uhuvvet Risalesi"ne Said Nursi, "Mü'minlerde nifak ve şikak, kin ve adâvete sebebiyet veren tarafgirlik ve inat ve haset, hakikatçe ve hikmetçe ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyetçe ve hayat-ı şahsiyece ve hayat-ı içtimaiyece ve hayat-ı mâneviyece çirkin ve merduttur, muzır ve zulümdür

[81] Nursi, a.g.e., s. 37.
[82] Nursi, a.g.e, s. 258.

ve hayat-ı beşeriye için zehirdir"[83] diyerek konuya giriş yapmaktadır. Risalenin tamamında mü'minlerde düşmanlığa, ihtilafa sebebiyet veren tarafgirlik, inat ve haset üzerinde durmaktadır.

Tarafgirliğin zararlarının anlatıldığı bu risalede Said Nursi "eğer denilse" diyerek ihtilaf meselesinde akla gelebilecek çok önemli ve kritik bir suale cevap verir. Hadiste "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" denilmektedir. İhtilaf ise tarafgirliği iktiza eder. Hem ihtilafa rahmet denilecek hem de tarafgirlik zararlı olacak burada zahiren bir çelişki akla gözükmektedir.

Said Nursi tam burada ihtilaf kavramının aslında haddizatında kötü bir kavram olmadığı, müspet yönünün olduğuna dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "Hadisteki ihtilâf is, müsbet ihtilaftır. Yani her biri kendi mesleğinin tamir ve revacına sa'y eder. Başkasının tahrip ve iptaline değil belki tekmil ve ıslahına çalışır."[84]

Bu yaklaşım adeta bir iş bölümü veya toplumun yapısına işaret etmektedir. Her bir meslek kendi alanı ne ise onda uzmanlaşacak ve diğer mesleklere yardımcı olacak. Aynı işin farklı veçhelerini yerine getirecekler.

Toplum hayatında düzen ve uyum aynı zamanda farklılaşmanın bir sonucudur. Meslek, statü, yaş, cinsiyet vb. herkesin aynı ve eşit olduğu farklılaşmanın olmadığı yerde tam bir düzen ve uyumdan bahsedilemez. Toplumda farklılaşma en ilkel toplumlardan günümüze kadar hep var olagelmiştir. "En ilkel topluluklardan günümüze kadar uzanan tüm insanlık tarihi diğer canlılardan farklı olarak insanın üniform (tek tip) bir yapıda olmadığını göstermektedir. Bu üniform olmayışın yaş, cinsiyet, vücut yapısı, zekâ düzeyi vb. tabii özelliklerinin yanı sıra servet, eğitim, itibar, nesep vb. 'sosyal' nitelikleri de vardır."[85]

İnsanların yaratılışından ve içinde yaşadığı sosyal çevre, mekân ve iklimden kaynaklı farklılaşmalar kaçınılmazdır. Yaşanılan bölge ve içinde yetişilen grup anlamında da diğer grup ve çevrelerden farklılaşma söz konusu olmakta; mezhep, cemaat ve tarikat olarak farklılaşılmaktadır. Her birisi diğerinden farklı bir meslek ve

[83] Nursi, a.g.e., s. 253.
[84] Nursi, a.g.e., s. 259.
[85] Mehmet Karaca, "Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşamak Üzerine", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 18, (2012), s. 228.

meşrebe sahip olmaktadır. Peki, farklı bir meslek ve meşrepte olmak çatışmayı, kavgayı ve tahribi beraberinde getirmemesi için ne yapılmalıdır?

Said Nursi, bu hususta, “Haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise ‘Mesleğim haktır’ yahut ‘daha güzeldir’ diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden ‘Hak yalnız benim mesleğimdir’ veyahut ‘Güzel benim meşrebimdir’ diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek”[86] şeklinde müspet ihtilafın nasıl olabileceğini tarif etmektedir.

Birçok dini grup ve cemaat var, her birisi din sevgisi ve muhabbetiyle hareket ettiğini söylüyor ama birtakım meslek ve meşrep farklarından dolayı farklı yapılanma içerisindeler. O halde tarafgirliğe girmeden bu gruplar nasıl müspet şekilde hareket edecekler? Nasıl birlikte hareket edilebilecekler? Nursi, din sevgisiyle teşekkül eden grupları tebrik ve ittihat etmek için iki şartı ortaya koyar. Eğer asayiş muhafaza ediliyor, muhabbet üzerine hareket edilip başka gruplara leke sürülerek kendi grubunun haklılığı gösterilmeye çalışılmıyorsa onlarla ittihat edilebilecektir.

“Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemaatlerin iki şartla umumunu tebrik ve onlarla ittihad ederiz. Birinci şart: Hürriyet-i şer’iyeyi ve asayişi muhafaza etmektir. İkinci şart: Muhabbet üzerinde hareket etmek, başka cemiyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeye çalışmamak, birinde hata bulunsa müfti-i ümmet olan cemiyet-i ulemaya havale etmektir.”[87]

Her grubun kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmesi müspet harekettir. Nursi bunu şu şekilde ifade eder: “Müsbet hareket etmektir ki yan, kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkîsi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin, onlarla meşgul olmasın.”[88] Bir grubun kendi hizmet ve uygulamalarını bırakıp diğer grup ve cemaatlerin uygulama ve hizmetlerini tenkit edip beğenmemesi müspet hareketi ihlal etmektir. Bu durum Nursi’nin genel yaklaşımı içerisinde ihlas hakikatine de zıttır. Zira kendi mesleğinin muhabbeti değil

[86] Nursi, *Lem’alar,* s. 155.
[87] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 104.
[88] Nursi, *Lem’alar,* s. 155.

de sırf başkalarına rekabetten dolayı yola çıkılmış olması, ihlas sırrına zıt olduğu gibi o meslek sahiplerine ümmetin hüsnüzannı da kırılacaktır.

Nursi, birçok farklı dini grup ve etnik kimliklerden oluşan heyet-i İslamiye'nin şahs-ı manevisini çok çark ve dolapları bulunan bir fabrikaya benzetmiştir: "Şu zamanda, heyet-i içtimaiye-i İslâmiyeyi çok çark ve dolapları bulunan bir fabrika suretinde tasavvur ediyorum. O fabrikanın bir çarkı geri kalsa yahut bir arkadaşı olan başka bir çarka tecavüz etse makinenin mihanikiyeti bozulur."[89]

Fabrika tabiri modern bir tanımlamadır ve zamanı okuma ile yakından alakalıdır. Sanayi toplumlarında iş bölümü çerçevesinde yeni bir bütünleşme olan "fonksiyonel bütünleşme" söz konusudur. "Fonksiyonel bütünleşme, kültür unsurlarının toplumu 'işleyen bir bütün' karakteristiğini kazandırmak üzere birbirlerini tamamlama durumu"[90] şeklinde tarif edilir. Temel vasfı iş bölümüne dayanmasıdır.

Modern iş bölümünün temelinde mekanik dayanışma vardır. İşler birbirine o şekilde bağlıdır ki onlardan birinin yapılmaması halinde sistemin önemli bir kısmı veya tamamı aksar. Nursi'nin tanımlamasında her bir grup bir çark hükmündedir ve kendi vazifesini ve hizmetlerini yapmakla umumi neticeye hizmet etmektedir. Yoksa bir çark tek başına bu fabrikadan çıkan neticeye ben sebep olacağım, benim dediğim gibi olacak derse fabrikanın çalışması bozulacak ve bir netice elde edilemeyeceği gibi Allah rızası için hareket etmek gerekirken ihlas kırılacak; menfi ihtilaf ve rekabet ortaya çıkacaktır.

"Hem ihlas ve hakperestlik ise Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine taraftar olmaktır. Yoksa benden ders alıp sevap kazandırsınlar düşüncesi nefsin ve enaniyetin bir hilesidir"[91] düsturu gereği nefsin ve enaniyetin hilesine mağlup olup, baş olma sevdasına kapılıp ihlası kaybetme tehlikesine düşülebilmektedir.

---

[89] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 62.
[90] Enis Öksüz, "Sosyal Gelişme-Sanayileşen Türkiye İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 32, Sayı: 1-4, (1972), s. 21.
[91] Nursi, *Lem'alar,* s. 156.

“Ey dinî cemiyetler! Maksadımız, dinî cemaatlar maksatta ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreplerde ittihad mümkün olmadığı gibi caiz de değildir”[92] ikazı veya hatırlatması da aynı noktaya işaret etmektedir. Maksatta ittifak edilmelidir fakat metotta ise farklılaşma caizdir. Zira her insanın farklı fıtratı veya mekân ve şartların farklılığı da farklı yöntemlere ihtiyaç gösterebilmektedir. Gidilecek bir menzile farklı yollar kullanılarak gidilebileceği gibi aynı maksada farklı yöntemlerle ulaşmak mümkündür.

Müspet ihtilaf bir anlamda sosyal bütünleşmeyi çağrıştıran bir kavramdır. Sosyolojik anlamda bütünleşme kavramı ile genellikle bir toplumu oluşturan unsurlar arasındaki uyum veya ahenkli işleyiş anlatılmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle bütünleşme kavramı, toplumu meydana getiren bireyler, gruplar, kurumlar ve kuruluşlar arasındaki ahenkli bütünlük, işlevsel birliktelik yâda uyumlu işleyiş olgusunun karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Nursi’nin müspet ihtilaf yaklaşımı da aynı dine inanan mezhep ya da cemaat olarak farklılaşan her bir grubu dini hayatta farklı bir işlevi yerine getiren, dinin büyük fabrikasına hizmet eden küçük birer çark olarak görmektedir. Buna binaen her bir grubun kendi vazife ve alanında kalmak suretiyle maksatta ittifak halinde olması müspet ihtilaftır.

2. Menfi İhtilaf

Said Nursi “Ümmetimin ihtilafı rahmettir” hadisinde, rahmet olarak bahsedilen ihtilafın müspet ihtilaf olduğunu izah ettikten sonra menfi ihtilafın bunun dışında kaldığını ve hadis nazarında merdut olduğuna şöyle dikkat çeker: “Amma menfi ihtilâf ise -ki garazkârâne, adâvetkârâne birbirinin tahribine çalışmaktır- hadisin nazarında merduttur. Çünkü birbiriyle boğuşanlar müsbet hareket edemezler.”[93]

Buradan anlaşılıyor ki menfi ihtilaf içerisinde garaz, düşmanlık, tarafgirlik ve kutuplaşmayı barındırmaktadır. Tek tip olalım çaba ve gayreti içinde farklı düşünce ve oluşumları reddetmek, bütünleşme sağlayayım diye daha da çatışma ve çözülme

[92] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 105.
[93] Nursi, *Mektubat,* s. 259.

meydana getirmek menfi ihtilaftır. Niyetler iyi de kötü de olsa netice itibarıyla çözülmeye yol açan bir kavramdır menfi ihtilaf.

"Tarafgirlik eğer hak namına olsa haklılara melce olabilir. Fakat şimdiki gibi garazkârâne, nefis hesabına olan tarafgirlik, haksızlara melcedir ki onlara nokta-i istinad teşkil eder. Çünkü garazkârâne tarafgirlik eden bir adama şeytan gelse, onun fikrine yardım edip taraftarlık gösterse, o adam o şeytana rahmet okuyacak. Eğer mukabil tarafa melek gibi bir adam gelse, ona -hâşâ- lânet okuyacak derecede bir haksızlık gösterecek."[94]

Tarafgirlik meydana getiren bir ihtilaf hak ve hukuk anlayışını ortadan kaldıracak; meleğe şeytan, şeytana melek dedirtecektir. Tarafgirliğin esas olduğu bir ortamda insaf kaybolmakta ve hakikatin değerine bakılmadan belli etiketlerden dolayı dışlama ve ötekileştirme durumu meydana gelmektedir.

Nursi, tarafgirliğin nasıl menfi ihtilafı tetiklediğini kendi yaşadığı çarpıcı bir hatırayı naklederek nazara şöyle verir: "Eski Said o çeşit siyaset tarafgirliğinden gördü ki bir salih alim, kendi fikri siyasîsine muvafık bir münafığı hararetle sena etti ve siyasetine muhalif bir salih hocayı tenkid ve tefsık etti. Eski Said ona dedi: 'Bir şeytan senin fikrine yardım etse rahmet okutacaksın, senin fikr-i siyasiyene muhalif bir melek olsa lanet edeceksin.' Bunun için Eski Said: 'Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım' dedi. Ve otuz beş seneden beri (şimdi kırk beş sene oldu) siyaseti terk etti"[95] diyerek tarafgirliğin insaf ve ilim dinlemediğini ve yaşanan bu olayın kendi siyaset düşüncesinde meydana getirdiği değişime dikkat çekmektedir. Daha sonra Yeni Said diye tabir ettiği bir dönemi yaşayan Said Nursi içtimai ve siyasi hayattan tamamen çekilip vicdani ve ruhi hazzı ile baş başa kalmıştır.

İslam düşüncesinin gelişebilmesi ve yeni meselelere çözüm bulmak için fikirlerin farklılaşması nasıl olabilir? Hak namına ve hakikati bulmak için fikirler çarpışacak ise bu maksatta ittifak ile gerçekleşebilir. Yoksa vasıtalarda ittifak mümkün olmayacak, zaten herkes aynı düşünürse yeni bir şeyler de ortaya çıkmayacak ve yeniden üretim söz konusu olmayacaktır. Bu da geleneksel olanın sürekli aynen nakledilmesini netice verecektir. Fikirlerin çarpışması hakikati bulmak ve hakikatin

[94] Nursi, *Mektubat,* s. 259.
[95] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 52.

her köşesini izhar edip ortaya koymak için olmalıdır. Her bir dini grup hakikatin bir yanını kendi keşfettiği şekli ile gösteriyor olmalı. Yoksa bir grup hakikat benim derse ve diğerlerini dalalet ve hak olmamakla itham ederse tedavi edilemeyecek ihtilaf ve yaralara sebep olacaktır.

"Tarafgirâne ve garazkârâne, firavunlaşmış nefs-i emmare hesabına hodfuruşluk, şöhretperverane bir tarzdaki tesadüm-ü efkârdan barika-i hakikat değil belki fitne ateşleri çıkıyor. Çünkü maksatta ittifak lazım gelirken öylelerin efkârının küre-i arzda dahi nokta-i telakîsi bulunmaz. Hak namına olmadığı için nihayetsiz müfritane gider, kabil-i iltiyam olmayan inşikaklara sebebiyet verir. Hal-i âlem buna şahittir"[96]

Hak namına olmadığı takdirde bir grubun kendi doğrularını kabul ettirmeye çalışması ve bunun neticesinde ortaya çıkan grup taassubu ve ifratlar tedavi edilemeyecek inşikak ve ihtilafları netice verecektir. Fikirlerin çarpışması bir orta yol bulmak için değil de herkesin kendi fikrini kabul ettirmek için olursa İslam aleminin ve de dünyanın durumu ortada. Bunun sonucu her bir grup kendisi gibi düşünmeyene mesafeli durmakta, uhuvvet ve muhabbet kapılarını kapamaktadır.

Nursi, menfi ihtilafın başka bir veçhesini de şu şekilde ortaya koymaktadır. "Mesleğim haktır yahut daha güzeldir" demek gerekirken böyle yapmayıp başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden "Hak yalnız benim mesleğimdir" veyahut "Güzel benim meşrebimdir" demek menfi ihtilaftır. Herkes kendi mesleğini, meşrebini, düşüncesini, milliyetini beğenebilir fakat kendi mesleğini, meşrebini, düşüncesini ve milliyetini diğerlerinden üstte tutma durumu problemli ve sıkıntılı bir durumdur.

Bu durumu yine Said Nursi bir fabrika örneği ile örneklendirir. "Hem nasıl ki bir fabrikanın çarkları birbiriyle rekabetkârâne uğraşmaz, birbirinin önüne tekaddüm edip tahakküm etmez, birbirinin kusurunu görerek tenkit edip, sa'ye şevkini kırıp atâlete uğratmaz. Belki bütün istidatlarıyla birbirinin hareketini umumî maksada tevcih etmek için yardım ederler; hakikî bir tesanüd, bir ittifakla gaye-i hilkatlerine yürürler. Eğer zerre miktar bir taarruz, bir tahakküm karışsa, o fabrikayı karıştıracak,

---

[96] Nursi, *Mektubat,* s. 259.

neticesiz, akîm bırakacak. Fabrika sahibi de o fabrikayı bütün bütün kırıp dağıtacak”[97] fabrikadaki her çarkın bir vazifesi var her çark vazifesini yapması fabrikaya hizmettir. Ama çarklar vazifelerini bırakıp diğer çarkların farklı yönleri ile meşgul olunması menfi ihtilaftır.

İslam düşünce geleneğindeki “Tahtiecilik” ve “Musavvibe” anlayışına dikkat çeker Nursi. “Dört mezhep de haktır. Füruatta hak taaddüd eder” diyenlere ilm-i usul ıstılahınca Musavvibe denir. Muhalifi olan Tahtiecilerden biri der ki: “Mezhebim haktır; hatâ ihtimali var. Başka mezhep hatâdır; sevaba ihtimali var.”[98] Tahtieci anlayış baştan kendini haklı diğerlerini batıl olarak kabul etmektedir. Ancak batıl olanların içinde bazı hakikatler bulunabileceğine ihtimal verir. Musavvibe anlayışının tam karşısında yer alarak inhisarcı ve tekelci bir yapı arz etmektedir

“Hem Tahtîecilik fikri, sû-i zan ve tarafgirlik hissinin menbaı olduğundan, İslâmda lâzım olan tesanüd-ü ervah, tevhid-i kulûb, tehâbbüb ve teâvüne büyük rahneler açmıştır. Halbuki hüsn-ü zanla, muhabbet ve vahdetle memuruz”[99] tahtiecilik fikrini tarafgirlik hissinin menbaı olarak görür Nursi. Bundan dolayı ruh ve kalb birliğine yaralar açmıştır. Aynı dine inanıldığı halde, aynı kıbleye yönelindiği halde farklı dini gruplar düşman olarak görülmüş belki de en tehlikelisi farklı anlayışlar dinin önünde en büyük engel olarak kabul edilmiştir.

İslam âlemindeki dini gruplar, mezhepler, tarikatler ve cemaatlerin bugün ki durumuna bakıldığında her birisi bazı anlayışlardan dolayı farklılaşmış oldukları halde aralarına çok uzak mesafeler koydukları gözlemlenmektedir. Hâlbuki aynı dinin mensubu olup aynı kitabı okuyan gruplardır. Kur’an-ı Kerimde, “Kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise pek merhametlidirler” [100]ayeti “kendi aralarında şiddetli, kâfirlere ve yabancılara karşı merhametli” şeklinde tatbik edilebilmektedir. Herhangi bir cemaat veya gruptan değil -yabancı- isen iyisin.

Bu konuda Prof. Dr. Talha Cabir Alvani, “İnsanlar çoğu zaman meselelere dengeli ve bütüncül bir şekilde bakamıyor ve sorunun çeşitli boyutlarını göremiyor. Dar bakış açıları onların, yalnızca küçük bir yönü görmelerine neden oluyor. Bu yön

[97] Nursi, *Lem’alar*, s. 165.
[98] Said Nursi, *Sünuhat,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 46.
[99] Nursi, *Sünuhat,* s. 47.
[100] Kur’an, 48/29.

her açıdan şişirilip büyütülüyor ve diğer tüm yönlerin veya sorunun tamamının dışlanmasına yol açıyor. Başkalarını yargılama, reddetme veya kabul etmenin temeli haline geliyor. Bu yönü güçlendirmek için farklı görüşe sahip Müslümanlara karşı din düşmanlarından bile yardım alınabiliyor"[101] diyerek yaşanan bir vakıayı nakletmektedir.

"Vasıl bin Ata bir grup Müslüman ile birlikteydi. Harici olarak bildikleri bazı kimselere rastladılar. Vasıl ve beraberindekiler, kendi görüşlerinden olmayan Müslümanların öldürülmesi gerektiğine inanan bu Hariciler tarafından öldürülme riskiyle karşı karşıyaydılar. Vasıl, yanındakilerden sorunu çözmesini kendisine bırakmalarını istedi. Hariciler yanına gelerek tehditkâr bir ifadeyle sordular: 'Beraberinizdekiler kimdir?' Vasıl cevap verdi: 'Onlar müşriktir; Allah'ın kelamını dinleyip şeriatını öğrenmek için koruma istiyorlar.' Hariciler 'Size koruma veriyoruz' dediler. Vasıl da Haricilerden beraberindekileri eğitmelerini istedi. Onlar da kendi görüşlerini anlattılar. Sonunda Vasıl şöyle dedi: 'Ben ve beraberimdekiler sizin bize öğrettiklerinizi kabul ediyoruz.' Bunun üzerine Hariciler şöyle dedi: 'Haydi birlikte gidin zira din kardeşisiniz.' Vasıl, 'Söylemeniz gereken bu değil' dedi ve Tevbe suresinin 6. ayetini: 'Puta tapanlardan birisi sana sığınırsa onu güvene al, ta ki Allah'ın sözünü dinlesin. Sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur' okudu. Vasıl, 'Bu yüzden bizi güven içinde olacağımız yere götürün' diye devam etti. Hariciler bir birlerine baktılar ve şöyle dediler: 'Haklısın öyle olsun.' Daha sonra Vasıl ve grubunun yollarına devam etmelerine ve hepsinin evlerine güven içinde varmalarına yardım ettiler."[102]

Bu kıssa görüş ayrılıklarının basit konularda farklı görüşlere sahip bir Müslüman'ın yalnızca kendisinin sahih, bozulmamış hakikate sahip olduğunu düşünen aykırı bir Müslüman grubun terörüne ve katline maruz kalmamak için gayrimüslim gibi davranmaktan başka şansının kalmadığı bir aşamaya ulaştığını göstermektedir. Gayrimüslimler bu aykırı fikir sahiplerinin elinde Müslümanlara göre daha fazla güven içindeydiler.

---

[101] Taha Cabir Alvani, *İhtilaf Farkın Farkındalığı*, Mahya Yayınları, İstanbul, 2012, s. 18.
[102] Alvani, a.g.e., s. 19.

Son olarak Said Nursi, “İhlas Risalesi” ismini verdiği “Yirminci Lem’a”nın başında bir hatırlatma da bulunur: “Bu mübarek Isparta’nın medar-ı şükran bir hüsn-ü taliidir ki ondaki ehl-i takva ve ehl-i tarikat ve ehl-i ilmin, sair yerlere nisbeten, rekabetkârâne ihtilafları görünmüyor. Gerçi lâzım olan hakikî muhabbet ve ittifak yoksa da zararlı muhalefet ve rekabet de başka yerlere nisbeten yoktur.”[103]

Isparta’da telif edilen bir risale Nursi ehl-i takva, ehl-i tarikat ve ehl-i ilmin rekabetkarene ihtilaflarından, menfi ihtilaflarından haberdar. Ancak Isparta vilayetinde gerçek istenen muhabbet ve uhuvvet ortaya çıkmasa da menfi ihtilaf yoktur. Her bir grup kendi vazifesiyle meşgul birbirlerine taarruz olmamakla beraber herhangi bir yardımlaşma ve dayanışma gözükmüyor. Buna rağmen Nursi bunu “medar-ı şükran” olarak isimlendirir. Bu durum bile müspet ihtilaf ve ittihat için oldukça önemli bir adımdır.

B. İHTİLAFIN SEBEPLERİ

Nursi eserlerinde ihtilafın birçok sebeplerinden bahsetmektedir. Yirminci Lem’a ismini verdiği aynı zamanda “İhlas Risalesi” olarak da isimlendirilen risalesinde sorulan bir suale vermiş olduğu cevapta yine ihtilafın farklı sebeplerine değinmektedir. Bu risaleye “Muhakkak ki Biz sana kitabı hak ile indirdik. İbadetini ihlâs ile Ona yönelterek sadece Allah’a kulluk et. Bilin ki, şirkten ve riyadan uzak hâlis din Allah’a mahsustur. Zümer, 39/2-3”[104] ayeti ve “İnsanlar helâk oldu -âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu -ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu -ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar” hadis-i şerifini zikrederek başlıyor.

Risalenin hedefinde Zümer suresinin ikinci ve üçüncü ayeti ve geçen hadisi referans vererek, “İkisi de ihlâs ne kadar İslâmiyet’te mühim bir esas olduğunu gösteriyorlar. Bu ihlâs meselesinin hadsiz nüktelerinden yalnız beş noktayı muhtasaran beyan ederiz”[105] diyerek giriş yapıyor. Ancak birinci noktada sorulan bir suale, yedi sebeple cevap veriyor ve başta planlanan beş noktanın dördü yazılmadan risale tamamlanıyor.

---

[103] Nursi, *Lem’alar,* s. 152.
[104] Kur’an, 39/2-3.
[105] Nursi, *Lem’alar,* s. 152.

Birinci noktada sorulan sual, "mühim ve müthiş bir sual" diye başlar. Sual konumuz açısından da mucib-i dikkattir ve dini grupların rekabet ve ihtilafına vurgu yapmakta ve ihtilafın sebeplerini aramaktadır: "Neden ehl-i dünya, ehl-i gaflet hatta ehl-i dalâlet ve ehl-i nifak rekabetsiz ittifak ettikleri halde, ehl-i hak ve ehl-i vifak olan ashab-ı diyanet ve ehl-i ilim ve ehl-i tarikat neden rekabetli ihtilaf ediyorlar? İttifak ehl-i vifakın hakkı iken ve hilaf ehl-i nifakın lâzımı iken, neden bu hak oraya geçti ve şu haksızlık şuraya geldi?"[106]

Sual 1934'lerin Türkiye'sinde soruluyor. Ehl-i ilim, ehl-i tarikat ve ashab-ı diyanetin rekabetli ihtilaflarından bahsediliyor. Tarihsel anlamda iletişim ve ulaşım vasıtalarının günümüze nispetle yok denebilecek bir dönemde dini grupların rekabet içerisinde olduğundan şikâyet ediliyor ve bunun üzerine kafa yoruluyor. Günümüzde iletişim ve ulaşım vasıtalarıyla bu ihtilaflar daha da gün yüzüne çıkmış ve herkes tarafından takip edilip merak konusu olmaktadır. İnternet, televizyon, kitap, gazete vb. görsel ve yazılı yayın organları kullanılarak birbirine reddiyeler, suçlamalar ve saldırılar alıp başını gitmiş durumdadır. İhtilaf sebeplerini araştırmak daha bir önemli hale gelmiştir.

Nursi, bahsi geçen risalesinde ve altı bin küsur sayfayı bulan Risale-i Nur Külliyatında ihtilafın farklı sebeplerine yer vermektedir. Bu metinlerde geçen bölümleri referans alarak ihtilafın sebeplerini belli isimlendirmeler adı altında ele alacağız.

1. Ontolojik Sebepler

Ontoloji, felsefede varlık ve varlığın bilgisini tartışan temel bir disiplindir. "Risale-i Nur'un en merkezi temasını, içinde yaşadığımız kâinatın bir Sânii olduğu ve O'nun bu kâinatı bir amaca binaen yarattığı hususu teşkil eder. Birçok risale, doğrudan Sâni-i kâinatın varlığını ve birliğini ispata ve O'nun bu kâinatı yaratış amacını izaha tahsis edilmiş; sair risaleler ise bu temel üzerinde gelişmiştir. Her hâlükârda Risale-i Nur'un dikkatli bir tetkiki, onun kâinatın ve insanın varoluşuna dair kapsamlı bir

106 Nursi, *Lem'alar*, s. 153.

ontolojik açıklama getirdiğini ve başkaca tüm hususların bu ontolojik açıklama temelinde tahlil edildiğini gösterecektir.”[107]

Bu kâinat tesadüfen ortaya çıkan, kendi başına hareket eden bir varlık değildir. Bizzat o yaratıcı tarafından bir hikmete binaen vücuda getirilmiştir. Hikmeti ise kanuniyet şeklinde adetlerini gösteren zatın belli bir nizam ve intizamla işleyip tesadüfü işine karıştırmadığından anlaşıldığına dikkat çekilmektedir. “Kadîr-i Alîm ve Sâni-i Hakîm, kanuniyet şeklindeki âdâtının gösterdiği nizam ve intizamla, kudretini ve hikmetini ve hiçbir tesadüf, işine karışmadığını izhâr ettiği gibi”[108] dedikten sonra hem birtakım varlıkların yaratılışındaki farklılıkları, ihtilafları hem de yaratıcının “Deist’lerin” inandığı gibi bu kainatı yarattıktan sonra kainata müdahale etmediği düşüncesine de karşı, O’nun her daim bir işte ve faal bir fail olduğunu nazarlara verir.

“Şüzûzât-ı kanuniye ile âdetinin harikalarıyla, tegayyürât-ı sûriye ile, teşahhusâtın ihtilâfâtıyla, zuhur ve nüzûl zamanının tebeddülüyle meşîetini, irâdetini, fâil-i muhtar olduğunu ve ihtiyarını ve hiçbir kayıt altında olmadığını izhar edip, yeknesak perdesini yırtarak ve her şey her anda, her şe’nde, her şeyinde Ona muhtaç ve Rubûbiyetine münkad olduğunu i’lâm etmekle, gafleti dağıtıp, ins ve cinnin nazarlarını esbabdan Müsebbibü’l-Esbâba çevirir.”[109] Yaratıcı kanuniyet şeklinde belli sebepler tahtında işlerken bazen kanuniyetin dışına çıkarak her zamanki sebepler varken istenilen netice ortaya çıkmamakta veya farklı şekilde olmaktadır.

Cenab-ı Hak, şüzuzat-ı kanuniyesi ile genel kanunlarının dışına çıkmakta ve her an fail olduğunu göstermektedir. Şahısların, cisimlerin meydana gelmesinde de bazı ihtilafları nazara vererek kendi kanunun mahkûmu olmadığını göstermektedir. Bu durum her şeyin, her an O’nun irade ve terbiyesine muhtaç olduğunu göstererek yaratılmışlar üzerindeki alışılmışlık (ülfet) dağıtılmaktadır.

Nursi, Kur’an-ı Mucizü’l Beyanın kâinattaki harika yaratılışın üstündeki adet ve ülfet perdesini yırttığını, beşere, akıl sahiplerine sonsuz bir “hazine-i ulum” açtığını söyler. Felsefenin ise, “Bütün harikulâde olan mu’cizât-ı kudreti âdet perdesi içinde saklayıp, cahilâne ve lâkaydâne üstünde geçer. Yalnız harikulâdelikten düşen ve

---

107 Metin Karabaşoğlu, “Eser Cemaat 2”, karakalem.net, 5 Mart 2004, http://www.karakalem.net/?article=649, (Erişim tarihi: 25 Aralık 2016)
108 Said Nursi, *Sözler,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 184.
109 Nursi, a.g.e.*,* s. 184.

intizam-ı hilkatten hurûc eden ve kemâl-i fıtrattan sukut eden nâdir ferdleri nazar-ı dikkate arz eder, onları birer ibretli hikmet diye zîşuura takdim eder. Meselâ, en câmi' bir mu'cize-i kudret olan insanın hilkatini âdi deyip lakaydlıkla bakar. Fakat insanın kemâl-i hilkatinden hurûc etmiş, üçayaklı yahut iki başlı bir insanı, bir velvele-i istiğrabla nazar-ı ibrete teşhir"[110] ettiğini söyler.

Asıl dikkat çekilmesi gereken insanın yaratılışındaki mucizeliktir. Ancak felsefenin bakışı, ibret ve Cenab-ı Hakkın kendi kanunun mahkûmu olmadığını gösterdiği, "şüzuzat-ı kanuniye ve teşahhusâtın ihtilâfı"nı ibret ve harika olarak insanlara sunmaktadır. Yaratılıştan kaynaklanan birtakım farklılıklar ve ihtilaflar söz konusudur. Bunların sebepleri bahsi geçen hakikatlerdir.

Risale-i Nur'da bazı misallerle konu biraz daha açılmaktadır.

- *"Meselâ, ekser yerlerde bir kısım meyvedar ağaçlar, bir sene meyve verir, yani rahmet hazînesinden ellerine verilir, o da verir; öbür sene bütün esbab-ı zâhiriye hazırken, meyveyi alıp vermiyor.*
- *Hem mesela sâir umûr-u lâzımeye muhalif olarak, yağmurun evkàt-ı nüzûlü o kadar mütehavvildir ki mugayyebât-ı hamsede dahil olmuştur. Çünkü vücudda en mühim mevkî hayat ve rahmetindir. Yağmur ise menşe-i hayat ve mahz-ı rahmet olduğu için elbette o âb-ı hayat, o mâ-i rahmet, gaflet veren ve hicab olan yeknesak kaidesine girmeyecek; belki doğrudan doğruya Cenab-ı Mün'im-i Muhyî ve Rahman ve Rahîm olan Zât-ı Zülcelal perdesiz, elinde tutacak; ta her vakit dua ve şükür kapılarını açık bırakacak.*
- *Hem mesela rızık vermek ve muayyen bir sima vermek, birer ihsan-ı mahsus eseri gibi, ummadığı tarzda olması ne kadar güzel bir sûrette meşîet ve ihtiyar-ı Rabbaniyeyi gösteriyor. Daha tasrif-i hava ve teshîr-i sehâb gibi şuûnât-ı İlâhiyeyi bunlara kıyas et."*[111]

Yaratılıştaki farklılıklara ve ihtilafa Nursi, yaratıcının "Esma" tecellilerindeki farklılıkları nazara vererek de açıklamaktadır: "İnsan bütün esmâya mazhardır fakat kâinatın tenevvüünü ve melâikenin ihtilâf-ı ibâdâtını intâc eden tenevvü-ü esma,

[110] Nursi, *Sözler,* s. 126.
[111] Nursi, a.g.e., s. 184-185.

insanların dahi bir derece tenevvüüne sebep olmuştur."[112] Nasıl ki kâinatta çeşitli varlıklar var, nasıl ki her bir meleğin vazifesi ve ibadeti aynı değil öyle de insanlar farklı farklı yaratılmışlardır. Ayette bu farklılık; "Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da yine Onun ayetlerindendir. İlim sahipleri için elbette bunda deliller vardır. Rum, 30/22"[113] şeklinde bildirilmektedir. Dillerimizin, renklerimizin farklılığı Cenab-ı Hakkın bir işareti ve imtihanın bir gereğidir.

Esma tecellileri farklı grupların ortaya çıkması, meslek ve meşrep ayrımlarının hatta Hz. Muhammed'den (a.s.m.) önce gönderilen şeriatların bile farklılaşmasına sebep olmuştur: "Enbiyânın ayrı ayrı şeriatları, evliyânın başka başka tarîkatleri, asfiyânın çeşit çeşit meşrebleri şu sırdan neşet etmiştir. Mesela İsa Aleyhisselâm sâir esma ile beraber Kadîr ismi onda daha gàliptir. Ehl-i aşkta Vedûd ismi ve ehl-i tefekkürde Hakîm ismi daha ziyade hâkimdir."[114]

Ontolojik anlamda ortaya çıkan ihtilaf ve farklılaşmalar aslında menfi bir ihtilaf değil müspet ihtilaf olarak ortaya çıkmaktadır. Farklılıklar birer üstünlük veya rekabet vasıtası değil Cenab-ı Hakkın birer ayeti ve işaretidir. Bu durum yine, "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık, sonra da birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık. Hucurat, 49/13"[115] ayetiyle sabittir.

Nursi, bu ayete meal verirken, "Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, ta birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki hayat-ı içtimaiyeye ait münasebetlerinizi bilesiniz, birbirinize muavenet edesiniz. Yoksa sizi kabile kabile yaptım ki yekdiğerinize karşı inkarla yabani bakasınız, husumet ve adavet edesiniz değildir"[116] şeklinde izah eder.

Ama ne kadar da bu farklılıklar müspet anlamda olsa da insanlar tarafından yine rekabet ve menfi ihtilaf konusu olmuştur. Birbirini tamamlayacak parçalar olarak, bir çiçeğin farklı boyutlardaki dalları olarak görmemiştir gruplar. Biz çiçeğiz demişlerdir ve herkesi kendileri gibi olmaya zorlayıp varlığın özüne aykırı bir tavır

---

[112] Nursi, a.g.e., s. 302.
[113] Kur'an, 30/22.
[114] Nursi, *Sözler,* s. 302.
[115] Kur'an, 49/13.
[116] Nursi, *Mektubat, s.* 309.

içine girmişlerdir. Yaratılıştan gelen bu farklılıklar zenginlik olabilecekken, realiteye baktığımız zaman ayrımcılık ve dışlamaya sebep olarak kullanılmıştır.

2. Epistemolojik Sebepler

Epistemoloji bilginin doğası ve temeli üzerine çalışan felsefenin bir dalıdır. Bilginin gerçekliği, geçerliliği ve güvenini konu edinmiştir. Bilim felsefesi olarak da adlandırılmaktadır. Modern bilimlerin her biri kendi için yeni bir dil ve kavramlar oluşturuyor, o kavram ve dil ile konuşmazsanız yaptığınız bilim olmuyor. Bu şekli ile bir epistemik cemaat ortaya çıkıyor.

"Epistemik cemaatin normları da vardır. Bilim adamlarının faaliyetlerine rehberlik eden paylaşılmış talimatlardır. Normlar sınırlayıcıdır, üyeler bu normları içselleştirince epistemik cemaat devam eder. Bilim etosu nasıl yapacağımıza dair bir akıl koyar aklımıza, bu etosu yönlendiren normlar vardır. Evrensellik bunlardan birisidir."[117]

Bugün bilimin nasıl yapılacağı belirli kural ve talimatlara bağlanmış alanlar ayrılmış. Ancak dini cemaatlerde genel kaide ve çerçeveleri bulmak mümkün değildir. Çoğu zaman bir objektiflikten bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sübjektif yaklaşımlar ayrılığa sebebiyet vermektedir.

Bilgi temeli olarak dayanılan kaynak Kur'an-ı Kerim olmakla beraber bilginin yorumlanmasında ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. İslam tarihi boyunca yapılan tefsirler, ortaya çıkan itikadi ve fıkhi mezhepler, temel kaynak olan Kur'an ve hadisin farklı yorumlanmasından ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan her grup kendine bir din ve cemaat dili geliştirmektedir. Zaman içerisinde cemaatte kurulmuş olan bu dile uyulmadığı ve yeni söylemler geliştirildiği zaman bilginin farklılaşması ihtilafı beraberinde getirmektedir.

Nursi, Kur'an ayetlerine muhatap olurken üç kaziyenin olduğunu söyler: "Kur'an'ın her bir kelamı üç kaziyeyi müştemildir. Birincisi: Bu, Allah'ın kelamıdır. İkincisi: Allah'ca murad olan mana haktır. Üçüncüsü: Mana-yı murad, budur."[118] Müslümanlar ilk iki kaziyeyi kabul etmekle imanlarını devam ettirmektedirler. Ancak

---

[117] Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012, s. 97.
[118] Said Nursi, *İşaratü'l İ'caz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 68.

üçüncü kaziye eğer Kur'an ve hadislerde açıkça zikredilmemişse mana çıkarmak zihinlere havale edilmiştir. İslam tarihi boyunca yazılan tefsirler "mana-yı murad" için olmuştur. Her asır kendine lazım olan dersleri almışlardır.

Yine Nursi, içtihat kapısının açık bırakıldığını ifade eder ama bugüne gelindiğinde o kapıdan girilmeye maniler olduğunu da kayıt düşer. Tarih içerisinde ihtiyaç olduğu zaman içtihada başvurulmuştur. Kur'an, "lüzum görülen meselelerde, ihtiyaca göre izahatta bulunmuştur. Lüzumlu olmayan yerlerde veya zihinlerin istidadı olmayan meselelerde veyahut zamanın kabiliyeti olmayan noktalarda bir fezleke ile icmal etmiştir. Yani esasları vaz etmiş fakat o esaslardan alınacak hükümleri veya esasata bina edilecek füruatı akıllara havale etmiştir."[119] İhtiyaçlar, insanların anlayışı ve zamanın şartlarına göre hakikatlerden bahsedilmiş, zaman içerisinde vaz edilen esaslar temelinde birtakım hükümler çıkarma akıllara havale edilmiştir.

Kıyamet alametlerinden olan Mehdi ve Deccal hakkında olan hadislerin rivayetindeki ihtilafın sırrını Nursi, "Ehâdisi tefsir edenler, metn-i ehâdisi tefsirlerine ve istinbâtlarına tatbik etmişler. Mesela merkez-i saltanat o vakit Şam'da veya Medîne'de olduğundan, vukuât-ı Mehdiye ve Süfyâniyeyi merkez-i saltanat civârında olan Basra, Kûfe, Şam gibi yerlerde tasavvur ederek öyle tefsir etmişler"[120] şeklinde ifade eder.

Metni yorumlarken sadece bir zamana veya mekâna hapsetmekten kaynaklı bir ihtilaf söz konusu olmaktadır. Bu durum süreç içerisinde yapılan yorumlara tabi olmaktan kaynaklı gruplar arası çatışmanın sebebi olmaktadır. Kısacası iki farklı dini grubun çatışması tabi oldukları şeyh, lider veya imamdan kendilerine intikal eden geleneksel dil ve düşüncenin aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Bir sonraki nesle bilgi aktarılırken bir şeyler eklenmesi veya çıkarılması bazı dini grup mensupları tarafından tasvip edilmediği durumlarda ihtilaflar ortaya çıkmaktadır.

Dini merkezlere uzak kalmak da tarihsel sürçte dinin farklı şekilde anlaşılması ve farklı grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle sözlü kültürün olduğu yerlerde yazılı metinler esas alınmadığında kültürel bir din anlayışı ortaya çıkmaktadır.

---

119 Nursi, *İşaratü'l İ'caz*, s. 166.
120 Nursi, *Sözler,* s. 310.

"X. yüzyıldan itibaren Türklerin İslam'ı kabul etmeye başlamasıyla birlikte yarı göçebe hayatı yaşayan muhtelif oymakların yeni din ile birlikte daha önce mensup oldukları değişik din anlayışlarını mezcetmesi demek olan Alevilik başlangıçta Vefaî, Kalenderî, Haydarî gibi sufi kalıplar içinde şekillenmiş, XI-XII. yüzyılda Anadolu'ya taşındığında buradaki bazı eski kültürlerden etkilenmiş, bilahare Hurufîlik, XVI. asırdan sonra da bir dereceye kadar Batınîlik ile yüzeysel biçimde On İki İmam Şiiliğin'den bazı telakkiler alarak 'karma' bir yapıya sahip olmuştur."[121]

Bunlarla birlikte Nursi, fitne ve ihtilaf çıkarmak için bazı bilgilerin dolaşımında tahkik ehli olmayı ve gelen her bilginin hemen kabul edilmemesine özel bir vurgu yapar. "Hiçbir müfsid ben müfsidim demez. Daima suret-i haktan görünür. Yahut bâtılı hak görür. Evet, kimse demez ayranım ekşidir. Fakat siz mihenge vurmadan almayınız. Zira çok silik söz ticarette geziyor. Hatta benim sözümü de, ben söylediğim için hüsnüzan edip tamamını kabul etmeyiniz. Belki ben de müfsidim. Veya bilmediğim halde ifsad ediyorum. Öyleyse her söylenen sözün kalbe girmesine yol vermeyiniz. İşte size söylediğim sözler hayalin elinde kalsın, mihenge vurunuz. Eğer altın çıktıysa kalbde saklayınız. Bakır çıktıysa çok gıybeti üstüne ve bedduayı arkasına takınız, bana reddediniz, gönderiniz"[122] diyerek kendisinin bile mihenge vurulmasına dikkat çekmiştir.

Bu aynı zamanda bu asrın temel bir özelliği olan büyüklerin sözlerine değil de deney ve ispata dayanan bir yaklaşımın hâkim olmasıydı. "İlm-i mantıkta 'kaziye-i makbule' tabir ettikleri yani büyük zatların delilsiz sözlerini kabul etmektir; mantıkça yakin ve katiyyeti ifade etmiyor, belki zann-ı galiple kanaat verir. İlm-i mantıkta bürhan-ı yakini, hüsnüzanna ve makbul şahıslara bakmıyor, cerh edilmez delile bakar"[123] hakikati gereğince delil, ispat ve tahkik hayati bir önem taşımaktadır.

Farklı tefsir, farklı mezhep ve farklı kaynaktan beslenen gruplar yorum farkından kaynaklı gruplaşmışlardır. Bir defa Kur'an'ı anlama noktasında müracaat ettikleri kaynaklar farklı olmasından bir ihtilaf söz konusu olmaktadır. Aynı grup içerisinde meydana gelenler ise yine kaynak aynı anca, kaynağın, metnin

---

[121] İlyas Üzüm, "Kültürel Kaynaklarına Göre Alevi İnançları ve İbadet Anlayışları", *Köprü*, Sayı: 62, Bahar, 1998, s. 7.
[122] Nursi, *Münazarat*, s. 48.
[123] Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 80.

yorumlanmasından kaynaklanan düşünsel ve bilgisel ihtilaftır. Epistemolojik sebep; bilgiye ulaşılması, bilginin yorumlanması ve bilginin kaynağından kaynaklanan bir ihtilaftır.

3. Sosyo-Psikolojik Sebepler

Bir coğrafyada, bir kültürde küçük dini gruplaşmalar meydana gelmektedir. Tek büyük bir dini gruptan bahsetmek mümkün olmamaktadır. "Aynı kültür içinde, aynı şartlarda bazen daha küçük dini gruplar niçin doğmaktadır? Şucu, bucu diye adlandırılan bu grupların incelenmesi de din sosyolojisi için önemlidir. Bu gruplar kendi aralarında da dini mücadeleye yol açmaktadırlar."[124] Evvela şucu, bucu diye gruplar meydana geliyor ve daha sonra bu grupların mücadelelerine şahit olunmaktadır. Peki, bu mücadele nerden kaynaklanmaktadır?

"Sosyal psikolojiye göre mücadelenin iki ana sebebi vardır: Biri benzer olan tutumlar, diğeri benzer olmayan tutumlar. Benzer olan tutumlar mücadeleye nasıl yol açar? 'Sizin istediğinizi biz de istiyoruz', 'Sizin sevdiğinizi biz de seviyoruz' şeklindeki benzer tutumlar mücadeleye götürebilir. Burada kalite farkı anlayışı da vardır. 'Biz doğrusunu biliyoruz', 'Biz daha çok seviyoruz', 'Biz daha çok istiyoruz' gibi. Benzer olmayan tutumlar da mücadelenin ana sebeplerindendir. 'Sizin sevdiğiniz bazı şeyleri biz sevmiyoruz', 'Sizin istediğinizi bazı şeyleri biz istemiyoruz', 'Bizim istediğimiz şeyleri siz istemiyorsunuz' gibi."[125]

Benzer olan tutumların birinci boyutunda aynı ideal ve gayeleri benimsemek ve bunun için mücadele etmek söz konusudur. İdeal aynı, gaye aynı ama ben sizden daha çok bu ideal için bu gaye için mücadele ediyorum vb. tartışmalara sebep olabilmektedir. Biz doğrusunu biliyoruz ve biz daha sadık durumdayız tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Ben olmasam bu hizmet olmaz, her şey bana bakıyor gibi, insanı gurur ve kibre götürecek bir durumdur.

Nursi grup içerisinde bulunan ve grubun ideali için çalışanlara kendilerini vazgeçilmez sanmamaları için bir uyarıda bulunur. "Halk içinde ben intihab edildim. Bu meyveler benim ile gösteriliyor. Demek bir meziyetim var. Hayır, hâşâ! Belki herkesten evvel sana verildi çünkü herkesten ziyade sen müflis ve muhtaç ve

---

[124] Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 121.
[125] Bilgiseven, *Genel Sosyoloji*, s. 31.

müteellim olduğundan en evvel senin eline verildi."[126] Bu düstura göre birisinde bir güzellik ortaya çıkmışsa o kişi bunu sahiplenemiyor. Demek ki ben daha muhtaçmışım ki bu güzellikler bana verildi diyerek başkaları üzerinde faziletfüruşluk yapma fırsatı ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Kişinin kendini büyük görmemesi ve diğer grup üyeleri ile aynı seviyede hatta daha aşağıda olduğunu düşünmesi ve böyle inanması gerekmektedir. Zira Nursi'nin yaklaşımına göre zaman enaniyet asrıdır. "Şu asırda ehl-i dalalet eneye binmiş, dalalet vadilerinde koşuyor. Ehl-i hak bilmecburiye eneyi terk etmekle hakka hizmet edebilir." Eğer hakka hizmet edilecekse ene terk edilerek hizmet yapılacaktır. Ene terk edilmediği zaman ise, "Enenin istimalinde haklı dahi olsa mademki ötekilere benzer ve onlar da onları kendileri gibi nefisperest zannederler, hakkın hizmetine karşı bir haksızlıktır."[127] Ehl-i dalalete benzemeyi netice verdiğinden dolayı haklı olunsa bile ene bırakılmalıdır. Nursi'ye göre belki de enenin terk edilmesinin en önemli bir sebebi olarak, "Etrafına toplandığımız hizmet-i Kur'âniye eneyi kabul etmiyor, nahnü istiyor. 'Ben demeyiniz, biz deyiniz' diyor"[128] diyerek ittihat ve ittifak etmiş bir grup olmanın da altını çizmektedir. Aksi takdirde grup bilinci ortaya çıkmayacak veya belli bir müddet grup içerisinde bulunulsa bile grupta birtakım problemler yaşayarak ayrılmalara sebebiyet verecektir.

Nursi bir cemaate veya gruba dâhil olan kişinin nasıl davranması gerektiğine dair, "Hem bir adam, kendi başına cesareti güzel de olsa, bir cemaat-i mütesanideye girdikten sonra onların istirahatini ve sarsılmamalarını muhafaza etmek için o şahsi cesareti istimal edemez"[129] ve "Cemiyete dâhil olan cemiyetin nizamını ihlâl etmemek gerektir"[130] demektedir.

İnsanlar kendinden büyük gördüğü insanlara tabi olması psikolojik anlamda daha kolay olmaktadır. Kendi ile aynı seviyede olan insanlar arasında ihtilaf, kıskançlık ve haset ortaya çıkmakta, grup birlikteliği ve grup idealine büyük zarar

---

[126] Nursi, *Sözler,* s. 210.
[127] Nursi, *Mektubat,* s. 412.
[128] Nursi, a.g.e., s. 412.
[129] Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 192.
[130] Said Nursi, *Muhakemat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 21.

vermektedir. Kıskanmamak, haset etmemek ve kardeşinde fani olmak "fenafi'l ihvan"[131] büyük hizmet edecektir.

Nursi, yaşadığı bir tecrübeyi nakleder, "Kardeşlerimizden İslâm Köylü Hafız Ali Efendi, kendine rakip olacak diğer bir kardeşimiz hakkında gösterdiği hiss-i uhuvveti çok kıymettar gördüğüm için size beyan ediyorum: O zat yanıma geldi; ötekinin hattı, kendisinin hattından iyi olduğunu söyledim. 'O daha çok hizmet eder' dedim. Baktım ki Hafız Ali kemal-i samimiyet ve ihlâsla onun tefevvukuyla iftihar etti, telezzüz eyledi. Hem Üstadının nazar-ı muhabbetini celb ettiği için memnun oldu. Onun kalbine dikkat ettim, gösteriş değil samimî olduğunu hissettim. Cenab-ı Allah'a şükrettim ki kardeşlerim içinde bu âli hissi taşıyanlar var. İnşaallah bu his büyük hizmet görecek."[132]

Benzer tutumlar grupta kalite anlayışından dolayı kavgaya sebep olabildiği gibi benzer olmayan tutumlarda grupta tartışma ve kavgaya sebep olmaktadır. Farklı hizmet anlayışı ve metotlarından dolayı ihtilaflar meydana gelmektedir. Onun için bir hatırasında Risale-i Nur hizmetinde hizmet anlayışından dolayı iki grup anlaşmadığı zaman onlara yaptığı ikazda ben sizden hizmet istemiyorum, tesanüt istiyorum olmuştur.

Bir grubun birlikteliğini sağlayan ve diğerlerinden ayıran şey biz ve onlar duygusudur. "Biz ve onlar ayrımı bazen sosyolojide iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. Bu zıt tutumlar çifti birbirinden ayrılmaz; dış grup duygusu olmaksızın iç grup duygusu olmaz ve tabii tersi de geçerlidir. Onların olan bizim olmaz ve onlar biz değildir. Biz ve onlar ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşılabilir. Bu kendi iç grubumu ancak belli bir öteki grubu onlar olarak gördüğüm için biz olarak görürüm."[133]

İç grup kendisini dıştaki bir gruba göre tanımlamaktadır. "Dış grup tam da iç grubun kendi hayali zıddıdır ve iç grubun öz kimliği, tutarlılığı, kendi içindeki dayanışması ve duygusal güvenliği için ona ihtiyacı vardır. Böyle bir grup yoksa bile kendi sınırlarını çizmek ve korumak için kendi içinde sadakati ve iş birliğini temin

---

[131] Nursi, *Lem'alar,* s. 166.
[132] Said Nursi, *Barla Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 87.
[133] Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbuli 2013, s. 51-52.

etmek için bir düşman varsayması gereken grubun tutarlılığı ve bütünlüğü aşkına icat edilecektir. İçerinin değerini gerçek anlamda vermek için bir dışarı olmalıdır."[134] Eğer gerçek veya hayali bir dışarı yoksa içerde bir onlar üretilecektir. Sizin istediğiniz biz istemiyoruz, bizim istediğimizi siz istemiyorsunuz gibi.

Grubun üyeleri ne kadar da ben değil biz dese de biz olmak ve dayanışma çok sağlam olmayabilir. "Cemaat fikrini savunan organlar ne kadar heybetli olurlarsa olsunlar ve ne kadar sıkı çalışırlarsa çalışsınlar, gerçeklikle ilişkileri kaçınılmaz olarak kırılgan ve zayıftır. Büyük ölçekli bir cemaatin birliği inançlara ve duygulara yapılan sürekli çağrılarla ayakta tutulmalıdır."[135] Birliği sağlayabilmek adına inanç, değer ve duygular tekrar tekrar hatırlatılmaya başlanır. Cemaatin birlik ve beraberliğine vurgu yapılır.

Bauman, nihayet olarak iç grupta psikolojik anlamda birlik ve beraberliğin sağlanması hususunda dış grubun varlığına veya üretilmesine dikkat çeker. "Eğer düşünülen iç grupta dayanışmanın kurulması bir dış gruba karşı düşmanlığın vazedilmesi ve uygulaması eşliğinde yürütülmüyorsa, büyük ölçekli bir iç gruba sadakat aşılama yönünde hiçbir çabanın başarı şansı yoktur."[136]

Geçmişten devralınan bir gelenek var ve bu gelenekten vazgeçilmek istenmemektedir. Biz bizden öncekilerden böyle öğrendik tarzında gelenekçi ve yenilikçi tartışmaları ortaya çıkmaktadır. Her iki taraf birbirine bizi anlamıyorsunuz ithamları söz konusu olmaktadır. Kuşaklar arası bir çatışma meydana çıkmaktadır. Sosyo-psikolojik sebepler bu şekliyle ihtilafa sebebiyet vermektedir.

4. İktisadi Sebepler

İnsanlar, hayatlarını devam ettirebilmeleri için en temel ihtiyaçları olan gıda ve barınma ihtiyacını karşılamak zorundadırlar. Gıdanın elde edilmesi için üretime ihtiyaç vardır. Bu yönü ile üretim insanın hayatında önemli bir yer tutar. "İnsan hayatının özü üretim sürecidir zira Marx için, insan hayatı her şeyden önce besin ve su

---

[134] Bauman, a.g.e., s. 52.
[135] Bauman, a.g.e., s. 57.
[136] Bauman, a.g.e., s. 57.

ihtiyacı barınma, giyim ve diğer maddî şeyleri gerektirir.”[137] İnsanlar en temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelip topluluk halinde yaşamaktadırlar.

İnsanların birçok ihtiyaçları var ve bunları karşılamak tek bir insanın başarabileceği bir şey değildir. Nursi’de bu vakaya dikkat çeker: “İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak acip ve latif bir mizaçla yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Mesela insan, en müntehap şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zinetli şeyleri arzu eder, insaniyete layık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.”[138]

İnsan yaratılışından kaynaklı hayvan gibi yaşayamıyor ve insaniyete layık bir maişetle ekonomik gelirle yaşamak ister. “Yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini istediği gibi, güzel bir şekilde tedarikinde çok san’atlara ihtiyacı vardır. O san’atlara vukufu olmadığından, ebna-yı cinsiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur ki her birisi, semere-i sa’yiyle arkadaşına mübadele suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.”[139]

Bu yardımlaşma ve mübadelede temel mesele adaletle paylaşım yapılıp yapılamadığıdır. Adaletli paylaşım yapılamadığı zaman bu kavga ve ihtilallerin sebebidir. Nursi beşerdeki bütün ihtilal ve ahlaksızlığın madeni iki kelime olduğunu söyler. “Birinci Kelime: Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse, bana ne. İkinci Kelime: Sen çalış, ben yiyeyim.”[140]

Bunun izahatını ise şöyle yapar: “Hayat-ı içtimâiye-i beşeriyede havâs ve avâm yani zenginler ve fakirler, muvâzeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvâzenenin esası ise havâs tabakasında merhamet ve şefkat; aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime havâs tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir; ikinci kelime avâmı kine, hasede, mübârezeye sevk edip rahat-ı beşeriyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi; şu asırda sa’y, sermaye ile mübareze neticesi, herkesçe malum olan Avrupa hâdisât-ı azîmesi meydana geldi.”[141] Nursi, 1917’de Rusya’da meydana gelen

---

[137] Tatlıcan, Ümit, “Çatışma Teorisi ve Eleştirel Teorinin Kökleri”, http://www.umittatlican.com/files/Catismaci%20Yaklasimin%20Kokenleri%20-Jonathan%20H.%20Turner%20%281991%29.pdf, (Erişim tarihi: 25 Aralık 2016)
[138] Nursi, *İşaratü’l İ’caz*, s. 140.
[139] Nursi, a.g.e., s. 141.
[140] Nursi, *Sözler,* s. 373.
[141] Nursi, a.g.e.*,* s. 373.

Bolşevik İhtilali'nin sebebinin avam ile havas arasındaki muvazenenin bozulması olduğunun altını çizer.

Vehhabiler'le ilgili bir bahiste, onların büyük evliyaları, büyük zatları ve onlara ait türbeleri tahrip etmelerini, "Sen çalış ben yiyeyim" kelimesinin neticesi olan kin ile bağlantısını kurar. "Bu devirde sû-i istimâlât o dereceye vardı ki bir sermayedar, kendi yerinde oturup, bankalar vasıtasıyla bir günde bir milyon kazandığı halde; bir bîçare amele sabahtan akşama kadar, tahte'l-arz madenlerde çalışıp kùt-u lâyemût derecesinde on kuruşluk bir ücret kazanıyor. Şu hal müthiş bir kin, bir iğbirar verdi ki avâm tabakası havâssa îlân-ı isyan etti. Şu asrın tabiriyle sosyalistlik, bolşeviklik suretinde, evvel Rusya'yı zîrüzeber edip, geçen Harb-i Umumiden istifade ederek her yerde kök saldılar. Şu Bolşevizm perdesi altındaki kıyâm-ı avâm, havâssa karşı bir kin ve bir tezyif fikrini verdiğinden büyüklere ve havâssa ait medar-ı şeref her şeyi kırmak için bir cesaret vermiş."[142] Böyle bir ücretlilik devrinde sömürüye karşı bir isyan olarak ortaya çıkan Sosyalizm büyük hiçbir şey tanımayarak, büyüklere ve değerlere olan bağlılığı kırmıştır. Maddi anarşinin yanında manevi bir anarşiye de sebebiyet vermiştir.

Nursi İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Kastamonu'da bulunmaktadır. Dünyada 1929 Küresel Ekonomik Buhran savaşla neticelenmiş, Türkiye'de yokluk ve kıtlığı yaşamaktadır. Cenazeleri saracak kefenin bulunamadığı bir dönem. O dönem yazdığı lahika mektuplarında geçim sıkıntılarına dikkat çeker ve bu durumun Nur talebeleri arasında ihtilafa sebep olmamasına vurgu yapar: "Evet, her tarafta bu derd-i maişet herkesi sarsıyor. Ehl-i dalalet bundan istifade eder."[143]

"Bu şiddetli maddî ve manevi kıştaki galâ ve varlık içinde kaht ve derd-i maişet fukaralara ağır basması cihetinde, ekseri fakirü'l-hal olan Risale-i Nur şakirtlerinin bu dehşetli hale karşı sarsılmaları ve tesanütleri bozulması ihtimaliyle ziyade endişe ediyordum. Sizler her zamandan ziyade bu fırtınada tesanüdünüzü ve ittihadınızı ve birbirinin kusuruna bakmaması, birbirini tenkit etmemesi, Risale-i Nur'un vazife-i kudsiye-i imaniyesi hesabına mükellef ve muhtaçsınız. Sakın birbirinizden gücenmeyiniz ve tenkit etmeyiniz. Yoksa az bir zaaf gösterseniz, ehl-i nifak istifade

[142] Nursi, *Mektubat,* s. 354.
[143] Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 154.

edip sizlere büyük zarar verebilirler. Derd-i maişet zaruretine karşı iktisat ve kanaatle mukabele etmeye zaruret var."[144] Açlık ve kıtlık musibeti iktisat ve kanaatle aşılabilecektir. İktisadi krizin olduğu dönemlerde daha çok dayanışma ve yardımlaşmaya ihtiyaç vardır.

Bu derd-i maişetin şiddetlendiği dönemde Nursi'nin temel bir endişesi var, o da yine rekabet ve ihtilaf. "Menfaat-i dünyeviye, çok ehl-i hakikati, ehl-i tarikatı dahi bir nevi rekabete sevk ettiği için endişe ederim."[145]

Nursi, kendi hayatında zekât ve sadakayı kabul etmemekle beraber talebeleri için bir açık kapı bırakır. "Zarurete düşen bir şakirt zekâtı kabul edebilir. Risale-i Nur'un hizmetine hasr-ı vakit eden rükünlere ve çalışanlara zekâtla yardım etmek de Risale-i Nur'a bir nevi hizmettir. Hem yardım edilmeli. Fakat hırs ve tamah ve lisan-ı hal ile istemek olmamalı. Yoksa ehl-i dalâlet ki, hırs ve tamah yolunda dinini feda etmiş; onlar nazarında kıyas-ı binnefs cihetiyle, 'Risale-i Nur'un bir kısım şakirtleri dahi dinini dünyaya âlet ediyorlar' diye çirkin bir ithamla taarruzlarına meydan açar."[146] Risale-i Nura hizmet eden rükünlere zekâtla yardım edilmeli ancak bu hizmetin karşılığı olarak görülmeyecek, bir de bu yardımlar lisan-ı hal ile bile istenmeyecek. Yoksa dini dünyaya alet ediyorlar ithamı ile karşı karşıya kalınabildiğinden anlatılan hakikatler tesirsiz kalacaktır.

İçinde bulunulan durumun şiddetine karşı yazılan risaleleri özellikle İhlas, İktisat ve Hücumat-ı Sitte risalelerine özel vurgu yapar ve tavsiye eder. "Sizler ara sıra İhlâs ve İktisat Lem'alarını ve bazan Hücumat-ı Sitte risalesini mabeyninizde beraber okumalısınız. Sizin şimdiye kadar fevkalade sebat ve metanet ve tesanüt ve ittifakınız bu memlekete medar-ı iftihar olacak ve istikbalini kurtaracak derecededir. Dikkat ediniz bu yeni fırtına sizin tesanüdünüzü bozmasın."[147]

Nursi, zaruretim var mecburum diyerek ölçüsü ve sınırı net olmayan birtakım fetvalarla amel edilerek birbirlerine karşı tenkit ve rekabeti istememektedir. "Derd-i maişet zaruretinizden ehl-i dalâlet istifade edip birbirinizi tenkit ettirmeye meydan

[144] Nursi, a.g.e., s. 172.
[145] Nursi, a.g.e., s. 172.
[146] Nursi, a.g.e., s. 172.
[147] Nursi, a.g.e., s. 172.

vermeyiniz"[148] demek suretiyle talebelerini uyarmaktadır. Ekonomik temelli yaklaşımlar ile insanların açlık duygularını ve menfaat duygularını tahrik ederek dini gruplar ihtilafa ve ayrılıklara düşürülmektedir.

5. Siyasi Sebepler

Siyaset en genel anlamada ülke, devlet ve insan yönetimi demektir. Nursi, siyaseti sanat olarak tanımlar ve bu işi ehil olanların yapması gerektiğine dikkat çeker. "İş ve san'at başka olduğu için, fâsık bir adam güzel çobanlık edebilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir. İşte şimdi salâhat ve mehareti, tâbir-i âharla fazileti ve hamiyeti, nur-i kalb ve nur-i fikri cem edenler vezaife kifayet etmezler. Öyleyse ya maharettir veya salâhattir. San'atta maharet ise müreccahtır"[149] diyerek siyasette ehil olanların tercih edilmesi gerektiğini belirtmekle birlikte ehil olan kişinin aynı zamanda salahat sahibi olmasını ise nurun ala nur olarak görmektedir.

"Tarihte ilk defa İslamiyet, yönetimi ve yöneticiyi kendinden menkul kutsallıklardan tecrit ederek, siyasetin yapımını yönetilenlerin icab ve kabulüne yani rızaya dayandırdı. Yöneticinin kendisinin halk-yönetilenler tarafından seçilerek başa getirilmesini temel alan hilafet yönetimi –dört halife de böyle başa geldi– her ne kadar teokrasiyi önlediyse de, yönetimin kendisini laikleştirmedi veya siyasetin yürütüleceği alanın 'seküler' olabileceği fikrine kapı aralamadı."[150] İlk dört halife hatta Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Muaviye (r.a.) ümmetin biatı bugünkü anlamıyla seçimi ile iş başına geldiler. Ancak Hz. Muaviye'den (r.a.) sonra babadan oğula geçen bir saltanata dönüştü.

İslam tarihinde Hz. Peygamberin (a.s.m.) vefatından sonra sahabeler siyasi otoritenin teşkilinde Hz. Ebubekir'e (r.a.) biat ettiler. Hz. Ebubekir (r.a.) kendisinden sonra Hz. Ömer'i (r.a.) veliaht bıraktı, ümmetin biatı ile seçim tamamlanmış oldu. Hz. Ömer (r.a.) kendisinden sonra halife seçimini Aşere-i Mübeşşere'den hayatta olan sahabelerden oluşan bir meclise bıraktı, seçilmemek şartı ile oğlu Abdullah da bu mecliste yer aldı. Meclis Hz. Osman'ı (r.a.) seçti. Bu dönemde yaşanan hadiseler Hz. Osman'ın (r.a.) şehadeti ile neticelendi. İlk defa siyasi birtakım fitneler, atanan valileri tanımama, Hz. Osman'ın (r.a.) kendi akrabalarını kayırdığı vb. hadiseler tartışma

[148] Nursi, a.g.e., s. 183.
[149] Nursi, *Münazarat*, s. 56.
[150] Ali Bulaç, *Din ve Siyaset*, İnkılap, İstanbul, 2014, s. 145.

konusu olmuştur. Hz. Osman'dan (r.a.) sonra Medine'de bir grup Hz. Ali'ye (r.a.) biat etti. Ancak ümmet geniş bir alana yayıldığı için her bölgenin biatı tamamlanmadığı gibi, Hz. Muaviye (r.a.), Hz. Aişe (r.a.), Hz. Talha (r.a.) ve Hz. Zübeyir (r.a.) gibi seçkin sahabeler biat etmedi. Hz. Osman'ın (r.a.) katilini öldürülürse biat edeceklerini ifade ettiler. Bu itirazlar sonucunda İslam tarihinde ilk defa Müslümanlar arasında bir harp olan "Cemel Vakası" meydana geldi.

"Cemel vakasında iki taraf anlaşmışken, Hz. Ali'nin (r.a.) haberi olmaksızın İbn-i Sebe'nin teşvikiyle mukabil tarafa bir gece baskını yapıldı. Harp alevlendi, harpten ziyade tefrika derinleşti." O dönemki ve daha sonra İslam tarihi boyunca devam edecek bazı kavga ve ihtilafların temelini atanlardan birisi Abdullah İbn-i Sebe'dir. "Abdullah İbn-i Sebe, San'alı, Himyer kabilesine mensup bir Yahudi âlimdir. Yahudi iken, Yuşa İbn-i Nuh'un Musa Peygamberin vasisi olduğuna kani idi. Sonra Medine'ye gelerek Hz. Osman'ın (r.a.) huzurunda Müslüman oldu. Bu hareketi ile Hz. Osman (r.a.) nazarında mevki sahibi olacağını ümit ediyordu. Hz. Osman'dan (r.a.) iltifat göremeyince Hz. Ali (r.a.) taraftarı olmaya başladı ve bir hareket uyandırmak fikriyle Basra'ya gitti, züht-ü takva kisvesine büründü ve başlangıçta, Al-i Beyt'e kemal-i hürmet ve ihlas göstermeye ve kendine celp ettiği adamlarla bunu tavsiyeye başladı."[151]

Nursi'ye, "Hazret-i Ali (r.a.) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve o harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?" suali sorulduğunda vermiş olduğu cevap harbin içtihat farkından kaynaklandığı yönünde olmuştur.

"Cemel Vak'ası denilen Hazret-i Ali ile Hazret-i Talha ve Hazret-i Zübeyir ve Âişe-i Sıddîka (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn) arasında olan muharebe, adalet-i mahzâ ile adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki: Hazret-i Ali, adalet-i mahzayı esas edip Şeyheyn zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muârızları ise Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslâmiye adalet-i mahzâya müsait idi; fakat mürur-u zamanla İslâmiyetleri zayıf muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye girdikleri için, adalet-i mahzânın tatbikatı çok müşkül olduğundan,

[151] Yusuf Ziya Yörükhan, *Müslümanlıkta Dini Tefrika*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13.

'ehvenüşşerri ihtiyar' denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye siyasete girdiği için muharebeyi intaç etmiştir."[152]

Muhabere adalet-i mahza ve adalet-i izafiye içtihadının münakaşası siyasete girdiği ve temas ettiği için yaşanmıştır. Halifenin tayini ve ona biatın tamamlanması aşamasında Hz. Osman'ın (r.a.) katillerinin cezalandırılması meselesinde nasıl bir adalet anlayışı uygulayalım kavgasıdır. "Madem sırf lillâh için ve İslâmiyet'in menâfii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüt etmiş; elbette hem katil hem maktul, ikisi de ehl-i Cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz."[153] İçtihat Allah rızası için yapıldığı için sevabını almışlardır. Ölen de öldürende ehl-i Cennettir. İçtihadın neticesinin siyasete taalluku ihtilaf vermiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi bazı insanların beklediklerini bulamadıkları zaman kasıtlı olarak muhalif tarafa geçip fitneyi ateşlemişlerdir.

Cemel Vak'asından sonra gelen Sıffin Harbi için Nursi şöyle der: "Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de Hazret-i Muaviye'nin taraftarlarıyla muharebesi ise hilâfet ve saltanatın muharebesidir. Yani Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-i İslamiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın bir kısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve taraftarları ise hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeyi saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler."[154] Hz. Ali (r.a.) hakaik-i İslamiyeyi icraatlarında esas tutmuş, Hz. Muaviye (r.a.) ve taraftarları ise dini siyasete alet edip saltanatın kurallarını uygulamayı esas tutup ruhsatla amel etmişlerdir. Bu tarihten itibaren siyasi yaklaşımlar saltanat mücadeleleri ihtilafların başını çekmeye başlamıştır.

Hilafet Hz. Muaviye (r.a.) ile beraber Al-i Beyt'de devam etmemiş Emeviler'e geçmiştir. "Neden hilâfet-i İslâmiye Âl-i Beyt-i Nebevîde takarrur etmedi? Halbuki en ziyade lâyık ve müstehak onlardı. Elcevap: Saltanat-ı dünyeviye aldatıcıdır. Âl-i Beyt ise, hakaik-i İslâmiyeyi ve ahkâm-ı Kur'âniyeyi muhafazaya memur idiler. Hilâfet ve saltanata geçen ya nebî gibi mâsum olmalı veyahut Hulefâ-i Râşidîn ve Ömer ibni

[152] Nursi, *Mektubat,* s. 57.
[153] Nursi, a.g.e., s. 57.
[154] Nursi, a.g.e., s. 424.

Abdülâziz-i Emevî ve Mehdî-i Abbâsî gibi harikulâde bir zühd-ü kalbi olmalı ki aldanmasın."[155] Al-i Beyt asıl vazifesi Kur'an ve imana hizmet olduğundan kader-i ilahi onlardan dünya saltanatını almıştır.

Nursi, Meşrutiyet ve İttihat Terakki yıllarında içtimai ve siyasi hayatın içinde olmasına rağmen, siyasete bazı kötü sıfatların yüklenmiş olmasından dolayı Yeni Said döneminde sohbet-i dünyeviye ve siyasetten çekilmiştir. Said Nursi, "Menfaat üzerine dönen siyaset canavardır"[156] demektedir. "Benlikten, hodfuruşluktan, gururdan ve gaddar siyasetten gelen dahildeki tarafgirane fikriyle, kendi tarafına şeytan yardım etse rahmet okutacak, muhalifine melek yardım etse lânet edecek gibi hadisatlar görünüyor. Hatta bir sâlih âlim, fikr-i siyasîsine muhalif bir büyük sâlih âlimi tekfir derecesinde gıybet ettiği; ve İslâmiyet aleyhinde bir zındığı, onun fikrine uygun ve taraftar olduğu için hararetle senâ ettiğini gördüm. Ve şeytandan kaçar gibi otuz beş seneden beri siyaseti terk ettim."[157] Bu yaşananlardan sonra şeytandan Allah'a sığındığı gibi siyasetten de O'na sığınmıştır. Zira tarafgirlik hissi ile din, ahlak ve fazileti tanımayan bir anlayışı netice vermektedir bu gaddar siyaset ve her şeyi kendi için alet yapmaktadır.

"Fırkacılık lazım-ı meşrutiyettir" dendiği zaman "bizimkiler vücud-adem gibi, birinin vücudu ötekinin ademini ister."[158] Ben varsam başkaları yoktur anlayışı ile sadece kendi varlığı ve mevcudiyeti ile her yola başvurup hakim olmaya çalışılmaktadır.

Nursi, metot olarak da siyaseti öncelememiştir. Kendisini imanın cereyanında olduğunu defaatle dile getirmiştir. İdareye veya siyasete ilişen bir şeyini bulup mahkum edememişlerdir. "Bu zamanda ehl-i İslâmın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir. Bunun çare-i yegânesi nurdur, nur göstermektir ki kalbler ıslah olsun, imanlar kurtulsun. Eğer siyaset topuzuyla hareket edilse, galebe çalınsa, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenadır. Demek topuz böyle bir zamanda kalbi ıslah etmez. O vakit küfür kalbe girer, saklanır, nifaka inkılâp eder. Hem nur hem topuz, ikisini bu

155 Nursi, a.g.e., s. 100.
156 Nursi, a.g.e., s. 456.
157 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 395.
158 Nursi, *Sünuhat,* s. 68.

zamanda benim gibi bir âciz yapamaz. Onun için bütün kuvvetimle nura sarılmaya mecbur olduğumdan siyaset topuzu ne şekilde olursa olsun bakmamak lâzım geliyor”[159] diyerek zamanın şartlarından kaynaklı siyaseti hizmet metodu olarak görmemiştir.

Nursi, 1945’li yıllarda yazdığı bir mektubunda Nur talebelerinin içtimai ve siyasi hayatta çalkantıların olduğu bir dönemde nasıl hizmet edeceklerinin yolunu şöyle gösterir: “Zemin yüzündeki fırtınaların silahla değil diplomatlıkla çarpışmaları zamanı olduğu cihetle, gayet kuvvetli bir metanet ve vazife-i nuriye-i kudsiyede bir sebat olmazsa Risale-i Nur’un hizmeti zararına bir atalet, bir fütur ve tevakkuf başlar.”[160]

Yine talebelerine yazdığı bir mektubunda siyaset cereyanlarının ihtilafa sebep olmaması gerektiğine dair ikazlarda bulunur: “Sakın, sakın, dünya cereyanları, hususan siyaset cereyanları ve bilhassa harice bakan cereyanlar sizi tefrikaya atmasın. Karşınızda ittihat etmiş dalâlet fırkalarına karşı perişan etmesin ‘Allah için sevmek, Allah için buğz etmek’ düstur-u Rahmanî yerine (el-iyazü billâh) ‘Siyaset için sevmek, siyaset için buğz etmek’ düstur-u şeytanî hükmedip, melek gibi bir hakikat kardeşine adavet ve elhannâs gibi bir siyaset arkadaşına muhabbet ve taraftarlıkla zulmüne rıza gösterip cinayetine manen şerik eylemesin.”[161]

Meyiller farklı farklı olduğundan taraftarlık hissi ile din kardeşleri birbirlerine karşı düşman gibi bakmaya başladılar ve siyaset hatırı için ihtilaflar ortaya çıkmıştır. “Müyûlât muhtelife olduklarından, taraftarlık hissi her şeye parmak vurmakla ihtilâfatla ihtilâl çıkarıldığından hakikat ise kaçıp gizlenirdi.”[162] Hakiki din kardeşliği gizlenip siyaset kardeşliği ön plana çıkmaktadır.

İslam tarihinden günümüze kadar bakıldığında ihtilafların temelinde yatan en önemli sebeplerden birisinin siyasi tarafgirlikler ve anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir. Din ve cemaat kardeşliğinin önüne siyaset kardeşliği geçmekte siyaseten dost olmak diyaneten dost olmaktan daha değerli görülmeye başlamaktadır.

---

159 Nursi, *Lem’alar,* s. 107.
160 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 41.
161 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 88.
162 Nursi, *Muhakemat*, s. 32.

Nursi'nin, risalelerinde ortaya koyduğu genel meslek yaklaşımı siyaseti öncelemeyen ve siyaseti sanat olarak gören bir meslektir. Devleti ele geçirip tepeden inme toplumu dizayn etme tarzında bir dikey hareket değil, ferdi merkeze alıp ve toplum tabaklarında ihyayı esas alan bir yatay hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi bir parti kurup partileşmemiş olması, sivil alanda faaliyetlerine devam ediyor olması da bunun göstergesidir. Vefatından sonra takipçilerinin de siyasi bir parti kurmaması ve partileşmemeleri hareketin siyasi bir hareket değil sivil bir hareket olduğunu göstermektedir. Hareket sivil alanda kalmayı öncelerken daha sonraki süreçte takipçileri arasında yaşanan birtakım ihtilaflarda siyasi tercihler çatışma sebebi olmuştur. Hangi partiden yana tavır alınacağı ihtilafları ortaya çıkarmıştır.

6. Etnik Sebepler

19. ve 20. yüzyıllar dünya üzerinde uluslaşma ve milliyet duygularının ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Fransız İhtilali'nden itibaren milliyetçilik fikri adım adım bütün dünyaya yayılmıştır. Bundan en çok etkilenenler farklı etnik yapıları bir arada tutan imparatorluklardır.

Türkiye Cumhuriyeti de kuruluş aşamasında model olarak Batı'yı takip etmiş, ideoloji olarak Türkçülük benimsenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk kabul edilmiştir. Bu durum dini gruplar açısından tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ümmet bilinci yerine etnik kimlikler gündeme gelmeye başlamıştır. Arap İslamı, Türk İslamı vb. gibi.

Nursi, bu dönemi tarif ederken, "Şu asır menfî milliyeti çok ileri sürdü. Anâsır-ı İslâmiye hiç muhtaç olmadığı halde şu milliyet fikrine körü körüne sarıldılar. Menfi milliyet ise mukaddesât-ı dîniyeye hürmetkâr olamıyor; bahaneler buldukça ilişmek istiyor."[163] Menfi milliyet fikrinin ön plana çıktığı ve dine hizmetkâr olmak yerine dine ilişen bir anlayışı ortaya çıkmıştır. Milliyet fikri ümmet fikrine yaralar açmaya başlamıştır.

Meşrutiyet yıllarında Nursi ile beraber Rumeli'ye seyahat eden mektepliler ona bir sual yöneltirler. "Bize hamiyet-i diniye mi? Hamiyet-i milliye mi lazım?" Bu sorunun cevabında Nursi, Müslümanların nazarında din ile milliyetin beraber olduğu

---

[163] Nursi, *Mektubat,* s. 354.

ve ayrılamayacağı ve üst bir kimlik oluşturup ihtilafa sebebiyet veremeyeceğini ifade eder. "Biz Müslümanlar, indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzat müttehiddir. İtibarî, zahirî, ârızî bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. İkisine birbirinden ayrı ve farklı bakıldığı zaman, hamiyet-i diniye avâm ve havassa şâmil oluyor. Hamiyet-i milliye yüzden birisine (yani menâfi-i şahsiyesini millete feda edene) has kalır."[164]

Toplum hayatının sosyolojik yapısına uygun olan da yine hamiyet-i diniye ve din hissi olduğuna dikkat çeker. "Hukuk-u umumiye içinde hamiyet-i diniye esas olmalı. Hamiyet-i milliye, ona hâdim ve kuvvet ve kalesi olmalı. Hususan, biz şarklılar, garplılar gibi değiliz. İçimizde kalplere hâkim hiss-i dinîdir. Kader-i ezelî ekser enbiyayı şarkta göndermesi işaret ediyor ki yalnız hiss-i dinî şarkı uyandırır, terakkiye sevk eder. Asr-ı Saadet ve Tâbiîn bunun bir bürhan-ı kat'îsidir."[165] Şarkın sosyolojik yapısında kalp ve din hissi önemli bir temel oluşturmaktadır. Peygamberlerin çoğunlukla şarkta gelmesi de kader-i ezelinin bir işareti ile şarkta hâkim olan din hissidir.

Nursi, İslam tarihi içerisinde din ve milliyet mücadelesinin Sahabeler döneminde başladığından bahseder. "Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevîlere karşı mücadeleleri ise din ile milliyet muharebesi idi."[166] Emevi devleti uygulamaları ve siyasetlerinde din kardeşliği yerine Arap milliyetini ön plana çıkarmaktaydılar. Bundan dolayı da, "Rabıta-i İslâmiyeti rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından iki cihetle zarar verdiler. Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler. Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder, adalet üzerine gitmez. Çünkü unsuriyetperver bir hâkim millettaşını tercih eder, adalet edemez."[167] Tarihi süreç içerisinde bakıldığı zaman Arap milliyetinin ön plana çıkarılmış olması sair milletlerin İslamiyet'i kabul etmesini ve İslamiyet dinine girmelerini engellemiştir. Diğer ise milliyet fikri ile hareket edildiğinden sair milletlere zulmedilmiş ve adalet sağlanamamıştır.

---

[164] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 69.
[165] Nursi, a.g.e., s. 70.
[166] Nursi, *Mektubat, s.* 58.
[167] Nursi, a.g.e.*, s.* 58.

Hz. Hüseyin (r.a.) mücadelesinde mağlup olmuş ve feci bir akıbete uğramıştır. "Bu kadar haklı ve hakikatli olduğu halde neden muvaffak olmadı?" Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması, Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının sâfi ve parlak mesleklerine halel verip mağlûbiyetlerine sebep olmuş."[168] Hz. Hüseyin (r.a.) haklı olmasına rağmen milliyetçilik duygusu ile yanında yer alanların olması onun mağlubiyetini netice vermiştir. Zira onun din için halis olan mücadelesine halel gelmiştir.

Şia meselesinde de milliyet fikrinin önemli bir rolü olduğuna dikkat çeker Nursi. Şiaların Hz. Ali'ye (r.a.) duyduğu sevginin ihlaslı ve zati olmadığı başka harici sebeplerden kaynaklandığını nazara verir. "Maksat Hz. Ali'ye duyulan sevgi değil Hz. Ömer'e duyulan kindir. Cümlesine mâsadak olarak, Hazret-i Ömer'in (r.a.) eliyle İran milliyeti ceriha aldığı için, intikamlarını hubb-u Ali suretinde gösterdikleri gibi"[169], Ömer ismine karşıda bir kin ve adavet taşımaktadırlar. Mesele gerçekten Ali sevgisi değil yara alan milliyet duygusunun intikamıdır ve Hz. Ömer (r.a.) düşmanlığıdır.

Hz. Ömer'in (r.a.) şehit edildiği ortamdaki içtimai havada bu durumdan farksız değildi. "Bazıların gurur-u millîleri Hazret-i Ömer'in (r.a.) darbeleriyle dehşetli yaralandığından seciyeten intikama fırsat beklerlerdi. Çünkü onların hem eski dini iptal edilmiş hem medar-ı şerefi olan eski hükümeti ve saltanatı tahrip edilmiş. İntikamını bilerek veya bilmeyerek hâkimiyet-i İslâmiyeden almaya hissen taraftar bir suret almış."[170]

Bundan dolayıdır ki ayrılıkçı ve ihtilaf çıkarıcı fikirler İran'da kabul gördü. İbn-i Hazm bu fikirlerin kolaylıkla kabul görmesini izah ederken diyor ki; "İranlılar geniş ülkelere sahip ve birçok millete hâkim idiler. Kendilerini dev aynasında görüyorlardı, bütün insanları köle ve yalnız kendilerini hür ve necip sayarlardı. Araplar ise onların nazarında en ehemmiyetsiz bir milletti. Şimdi ise Arapların elinde bütün mülk ve devletlerinin zevaline şahit oldular. Felaketin derinliği ölçüsüzdü. Çok defa harbe kalkıştılar, her birinde Allah öteki tarafa yardım etti. İran ileri gelenleri hileye

[168] Nursi, a.g.e., *s.* 58.
[169] Nursi, *Lem'alar,* s. 30.
[170] Nursi, *Mektubat,* s. 55.

sapmaktan başka çare bulamadı ve nihayet bunlar Müslümanlık izhar ettiler ve Ehl-i Beyt'e muhabbet, Ali'ye yapılan zulmü istikrah perdesi altında muhtelif yollara salik oldular."[171]

Benzer bir fikri Tuhfe-i İsna Aşeriyye sahibi ifade eder; "Bunların kadınları fatihler tarafından odalık olarak alındı. Çocukları köle ve kızları cariye diye satıldı. Cizye verdiler, mezellete düştüler, cidale kalktılar, hüsrana uğradılar. Çaresiz Osman zamanında hileye sarıldılar, Müslüman olmuş gibi göründüler ve İslam nurunu söndürmeye çalıştılar."[172] Bütün bu izahlar kılıç zoru ile İslam'ı kabul edip milliyet duyguları yara alan bir milletin nasıl bir hale geldiğini göstermektedir.

Nursi, etrafında toplanan ve risale yazan talebelerini kendinden uzaklaştırmak ve etrafına kimselerin gitmemesi için milliyet fikrinin kullanıldığı söylemektedir. "Şeytanın telkiniyle ve ehl-i dalaletin ilkaâtıyla, bana karşı propaganda ile hücum eden ve mühim mevkileri işgal eden bazı mülhidler, kardeşlerimi aldatmak ve asabiyet-i milliyetlerini tahrik etmek için diyorlar ki: Siz Türksünüz. Maşaallah Türklerde her nevi ulema ve ehl-i kemal vardır. Said bir Kürttür. Milliyetinizden olmayan birisiyle teşrik-i mesai etmek hamiyet-i milliyeye münâfidir."[173] Sürgün edildiği yerlerde daha Nursi gelmeden ahaliye bu tarzda propagandaların yapıldığı bilinmektedir.

Nursi hayatı boyunca milliyet duygusunun ihtilaflara sebebiyet vermemesi gerektiği, milliyetçilik duygusunun felsefe medeniyetinin bir ürünü olduğu ve Müslüman toplumlarını bölmek ve parçalamak için Batı tarafından içimize atılan bir "frenk illeti" olarak görür. Kur'an medeniyetinde ise insanları ve toplukları birbirine bağlayan şeyin milliyet bağı değil "rabıta-i dini, vatani ve sınıfi"[174] olduğuna dikkat çekmektedir.

Günümüzde etnik unsurlar ön plana çıkarılarak dindarlık etnik yapılara mal edilebilmektedir. Din ile milliyet fikri eşitlenmeye çalışılmaktadır. Bunun tarihteki örneği Yahudi milletidir. Onlar dinleri ile milliyetlerini eşitleyerek Yahudi milletinden olmayanı kendi dinlerinden saymamaktadırlar. İslamiyet ise bir kişi Müslüman olduktan sonra onun etnik yapısına, toplumsal tabakasına bakmadan herkesi eşit

---

[171] Yörükhan, *Müslümanlıkta Dini Tefrika*, s. 23.
[172] Yörükhan, a.g.e., s. 23.
[173] Nursi, *Mektubat,* s. 407.
[174] Nursi, *Sözler,* s. 122.

görmektedir. Bu şekliyle etnik unsurların ihtilafa sebebiyet vermesinin önünü kapanmış oluyor.

7. Mekân Sebepleri

Mekânın, insanın düşünce yapısı ve karakterine etkisi muhakkaktır. Düşünce tarihi boyunca Aristo'dan İbn-i Haldun'a, Montesquieu'dan Le Play'e kadar birçok düşünür mekânın tesiri üzerinde çalışmalar ve tespitlerde bulunmuştur. "Coğrafyacı ekol" olarak bilinen yaklaşım mekânın sosyal yaşantı, kültür ve insan davranışları üzerindeki etkisine yoğunlaşmışlardır. İklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri ve topoğrafyanın uygarlık ve insan toplulukları üzerindeki etkileriyle ilgilenmişlerdir.

Nursi, "İnsanların sıfatlarında, tabiatlarında, ahvâlinde zaman ve mekânın çok tesiri vardır"[175] diyerek bu hususa dikkat çekenlerdendir. Mekânın yanına bir de "zaman" şartlarını ilave etmektedir. Zaman şartlarını diğer başlıkta ayrıca ele alacağız. Burada mekânın ihtilafa sebebiyet olma yönüne bakacağız.

Köyde yaşayanla kentte yaşayanın, gecekondu da yaşayanla villada yaşayanın düşünce ve davranışlarının farklılığı mekânların farklılığından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte burada söz konusu olan salt fiziksel mekân değil aynı zamanda toplumsal mekândır. "Toplum mekânsal" bir alan olarak öne çıkmaktadır. Aynı şehir alanları içinde yaşayan insan ahalisi arasında "toplumsal mekânlar" söz konusu olmaktadır. Yani bugün birçok şehirde köy ve kent yapısı aynı mekânın farklı köşelerini paylaşmaktadır. Bugün taşra dendiği zaman sadece Anadolu'yu anlamıyoruz, İstanbul gibi metropollerin içinde de taşralarla karşı karşıya kalıyoruz.

Değişik mekânların insanların düşünce yapısına etkisini Nursi şu şekilde ifade eder; "Sahra ve çöl adamları, basit ve saf insanlar olduğundan medenilerin medeniyet perdesi altında gizleyebildikleri hile ve desiseleri bilmezler ve gizleyemezler; her işleri merdanedir, kalbleri ve lisanları birdir."[176] Şehir hayatı insanları kendine ve çevresine yabancılaştırıyor ve karmaşık ilişki ve yapılar zihinlerin düşünme biçimini etkiliyor. Köy insanları ise saf ve basit yaşadıklarından zihinlerinde hile ve desiseleri yoktur; olsa bile saklayamazlar.

---

[175] Nursi, *İşaratü'l İ'caz*, s. 168.
[176] Nursi, a.g.e., s. 168.

Said Nursi 1909 yılında Divan-ı Harb'de yargılanırken, "Ben ki ümmî bir köylüyüm, böyle cerbezeli ve mugalâtalı ve ağrazlı muharrirlere nasihat ettim. Demek cinayet işledim"[177] ifadelerini kullanmak suretiyle İstanbul entrikalarından ne kadar uzak bir fıtrata sahip olduğunu dile getirmiştir.

Mekân farkını gözetmemek demek, aynı zamanda insanların ve toplumların hissiyatını gözetmemek demektir. Bir mekânda ve bir kıtada geçerli olan değerleri bütün kıtalar ve mekânlar için geçerli saymak en büyük hatalardan birisi olsa gerektir.

Nursi'nin yaptığı nasihat ne idi? Mekânlar arasında yapılan yanlış ve geçersiz bir kıyasa dikkat çekmekti. "Siz iki kıyâs-ı fâsidle yani taşrayı İstanbul'a ve İstanbul'u Avrupa'ya kıyas ederek efkâr-ı umumiyeyi bataklığa düşürdünüz."[178] Bu yanlış kıyas neticesi düşülen bataklığı da "şahsî garazları ve fikr-i intikamı uyandırmak" şeklinde ifade etmektedir.

Bu duruma gerekçe olarak ise mekân ve fıtrat şartlarını nazara alan bir izahatta bulunur. "Zira elifba okumayan çocuğa felsefe-i tabiiye dersi verilmez. Ve erkeğe tiyatrocu karı libası yakışmaz. Ve Avrupa'nın hissiyatı İstanbul'da tatbik olunmaz. Akvâmın ihtilâfı, mekânların ve aktârın tehâlüfü zamanların ve asırların ihtilâfı gibidir. Birisinin libası ötekinin endamına gelmez. Demek Fransız Büyük İhtilâli bize tamamen hareket düsturu olamaz. Yanlışlık tatbik-i nazariyat ve muktezâ-yı hali düşünmemekten çıkar."[179] Avrupa, Asya'ya kıyas edilemeyeceği gibi, İstanbul da Anadolu'ya kıyaslanamayacak derecede farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla mekan şartları nazara alınmadan yapılan bir yorum veya düşünce sağlıklı neticeler vermeyecektir. "Dünya'da nasılsa bizde de öyle" genellemesinin mekân şartlarından dolayı mümkün olamayacağı karşımıza çıkmaktadır.

Nursi, mezheplere tabi olanların yaşadıkları mekânın, mezhep seçiminde etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir: "İmâm-ı Şâfiîye ittibâ eden ekseriyet itibarıyla Hanefîlere nispeten köylülüğe ve bedevîliğe daha yakın olup, cemaati bir tek vücud hükmüne getiren hayat-ı içtimâiye de nâkıs olduğundan, her biri bizzat dergâh-ı Kàdiü'l-Hâcâtta kendi derdini söylemek ve hususi matlûbunu istemek için imam

[177] Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 26.
[178] Nursi, a.g.e., s. 26.
[179] Nursi, a.g.e., s. 26.

arkasında Fatihayı birer birer okuyorlar. Hem ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir. İmâm-ı Âzama ittibâ edenler ekseriyet-i mutlaka itibarıyla İslâmî hükümetlerin ekserîsi o mezhebi iltizam etmesiyle medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve hayat-ı içtimâiyeye müstaid olduğundan, bir cemaat bir şahıs hükmüne girip, bir tek adam umum nâmına söyler; umum kalben onu tasdik ve rabt-ı kalb edip onun sözü umumun sözü hükmüne geçtiğinden, Hanefî mezhebine göre imam arkasında Fatiha okunmaz. Okunmaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir."[180] İmam arkasında Fatiha okunup okunmaması konusunda tabi olunan mezhebin tercih edilişinde mekan belirleyici olmuştur.

Yine abdestin bozulması hususunda da mekan mezhep tercihinde etkili olmuştur. "Ekser etbâı köylü ve nimbedevî ve amelelikle meşgul olan Şâfiî mezhebine göre, 'Kadına temas ile abdest bozulur, az bir necâset zarar verir.' Ekseriyet itibarıyla hayat-ı içtimâiyeye giren, nimmedenî şeklini alan insanlar ittiba ettikleri mezheb-i Hanefîye göre, 'Mess-i nisvan abdesti bozmaz, bir dirhem kadar necâsete fetvâ var.'"[181]

Mekânın bu hususiyetlerinden dolayı aynı dini gruba mensup olan fertler arasında bölgeden bölgeye şehirden şehre farklılıklar gözlemlenmektedir. Uygulamalarda, yaşantılarda vb. mekân belirleyici olmaktadır. Mekân şartları nazara alınmadan tek bir uygulama ve bir standart oluşturulmaya çalışıldığı zaman bir orta yol bulunamadığından ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Son tahlilde Nursi'ye göre mezheplerin farklılaşması mekan farklılaşmasıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla bu durum bir zenginlik ve kolaylıktır. Mekan farklılıkları ortadan kaldırılmadığı müddetçe tek bir uygulamaya gitmek mümkün olmayacaktır.

8. Zamandan Kaynaklı Sebepler

Mekân şartları gibi "zamanın şartları" da insanların, grupların ve toplumların duygu ve düşünceleri üzerinde etkili olmaktadır. Hatta dinlerin birtakım uygulamaları üzerinde bile bu etki söz konusudur. İslam tarihinde zamanın şartlarından kaynaklı birçok fetvalara rastlamak mümkündür. Ekonomik buhranın olduğu bir dönemde hırsızlık yapana el kesme cezası uygulamamak gibi…

[180] Nursi, *Sözler,* s. 448.
[181] Nursi, *Sözler,* s. 448.

Nursi, "her zamanın bir hükmü var"[182] diyerek zaman şartlarına dikkat çekmektedir. Misal olarak "Gaflet zamanında musibet şeklini değiştirmiş. Bazı zamanda ve bazı eşhasta belâ, belâ değil, belki bir lûtf-u İlâhîdir."[183] Eğer gaflet zamanı hükümferma ise o zamandaki şahıslara gelen bela, bela değil bir ikram-ı ilahidir. Görülüyor ki zamana göre hükümler değişebiliyor. Bazı zaman bela lütuf, bazı zaman lütuf bir bela olabiliyor. Sevaplar artıp azalabiliyor. Önem sırası değişebiliyor. Hizmet metodu farklılaşabiliyor.

Hz. Peygambere (a.s.m.) gelene kadar birçok Peygamber ve şeriat gönderilmiş ve bu şeriatlar zamana göre değişiklik arz etmiştir. "Asırlara göre şeriatlar değişir; belki bir asırda kavimlere göre ayrı ayrı şeriatlar, peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hâtemü'l-Enbiyâdan sonra Şeriat-ı Kübrâsı her asırda, her kavme kâfi geldiğinden muhtelif şeriatlara ihtiyaç kalmamıştır."[184]

Yine zamanın şartlarına göre ve teferruat meselelerde farklılıklar ve içtihatlar söz konusu olabilmektedir. "Nasıl ki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mîzaçlara göre ilâçlar tebeddül eder; öyle de asırlara göre şeriatlar değişir, milletlerin istidadına göre ahkâm tahavvül eder. Çünkü ahkâm-ı şer'iyenin teferruât kısmı ahvâl-i beşeriyeye bakar, ona göre gelir, ilâç olur."[185] Beşer neyi anlayabiliyorsa ona göre hitap edilmektedir.

Nursi, *Muhakemat* isimli kitabının Sekizinci Mukaddemesi'nde "ebnâ-yı mâzi ile ebnâ-yı müstakbeli muvazene" eder. Mazi ile müstakbeli karşılaştırır. Mazi ve müstakbelden kastını da açıklar. "Millet-i İslâm, üç yüz seneye kadar mümtaz ve serfiraz ve beş yüz seneye kadar filcümle mazhar-ı kemaldir. Beşinci asırdan on ikinci asra kadar ben 'mazi' ile tabir ederim, ondan sonra 'müstakbel' derim."[186] Nursi, Miladi 600 ile 900'lü yılları mümtaz ve serfiraz, 900 ile 1100'lü yılları mazhar-ı kemal, 1100 ile 1800'lü yılları da ebna-i mazi ve 1800'lü yıllardan sonrayı da ebna-i müstakbel olarak tanımlamakta ve tasnif etmektedir.

---

[182] Nursi, *Lem'alar,* s. 19.
[183] Nursi, a.g.e., s. 19.
[184] Nursi, *Sözler,* s. 447.
[185] Nursi, *Sözler,* s. 447.
[186] Nursi, *Muhakemat*, s. 30.

Mazi ve müstakbeli bu şekilde belirledikten sonra o zamanlarda hakim olan özellikleri de ifade eder. “Basar, hissiyat, kuvvet, hükümet, müyulat-ı kalbiye ve heva” mazinin; “akıl, efkar, hak, hikmet, temayülat- akliye, hüda”[187] ise müstakbelin hususiyetleridir. Mazide hisler, akla galebe ettiğinden “şahsiyet ve ihtilafat” meydan almıştır. Kimsenin kimseye tahammülü olmadığı bir zaman dilimi. Müstakbel ise aklın, hissiyata galip geldiği ve “hukuk-u umumiyenin” hükümferma olduğu bir zaman dilimi. Ortak akıl, istişare vb.

Mazide insanları ikna için “ikna-i hitabiye” kullanılmakta ve hisler okşandığı zaman mesele halledilmektedir. Müstakbel ise tasvirler, hitabet ve güzel belagatten ziyade “delil ister” bürhana tabi olur. Kuvvet ve hükümetle insanlar bastırılmaya razı değillerdir.

“Hem de istibdad-ı hissiyatın seyyielerindendir ki: Mesalik ve mezahibi ikame edecek, galiben taassup veya tadlil-i gayr veya safsata idi.”[188] Meslekleri ve mezhepler taassup ve başkalarını tekfir ve yok sayma üzerine dönüyordu. Müstakbelde ise, “Taassup yerinde hak; ve safsata yerinde bürhan; ve tadlil-i gayr yerinde tevfik ve tatbik ve istişare ederse, dünya birleşse, hak olan mezhep ve mesleğini bir parça tebdil edemez.” “Zaman-ı Saâdette ve Selef-i Salihîn zamanlarında hükümfermâ hak ve bürhan ve akıl ve meşveret olduklarından şükûk ve şübehatın hükümleri olmazdı.”[189]

Bu dönüşümü Taha Cabir Alvani şöyle izah eder: “İslam tarihinin dördüncü yüzyılında analitik düşünce sona erdi ve taklit gelişmeye başladı. Birinci ve ikinci asırda, temelsiz iddialara ya da diğerlerini yok sayma pahasına tek bir alimin açıklamalarına ve yargılarına dayanarak hüküm verme uygulaması görülmemişti. Üçüncü yüzyılda analitik düşünce hala çok canlıydı. Bazı alimler seleflerinden gelen kurallar, prensipler ve hüküm verme metotlarına dayansa da hiçbir zaman öncülerinin beyanları ve hükümlerine körü körüne bağlanmamışlardı.”[190]

Nursi, mazi ve müstakbel ayrımının hususiyetlerini söyledikten sonra bunlar sadece tarihsel süreçlerle ayrılabilecek meseleler olarak düşünmemek gerekir. İnsanların zihniyetleri ve düşüncelerinde hangi özellikler ağır basıyorsa o çağın

---

[187] Nursi, a.g.e., s. 30.
[188] Nursi, a.g.e., s. 31.
[189] Nursi, *Muhakemat*, s. 32.
[190] Alvani, *İhtilaf Farkın Farkındalığı*, s. 127.

adamıdır. 2000'li yıllarda da yaşasa mazinin adamı, 1000'li yıllarda da yaşasa istikbalin adamı olunabilir.

Bütün bunlardan hareketle zamanın dini gruplarda ihtilafın rolü, aynı grup içerisinde yaşayıp veya farklı gruplarda yer alsa bile zihniyet ve düşünce olarak farklı asırlarda kalmış olmaktır. Bazı insanlarda akıl ön planda iken bazısında kalp ön planda; bazısı hükmetmek için herkes benim dediğimi dinlesin modunda iken bazısı ise ortak akılla işler yapmayı tercih edebilmektedir. Zamanın hükmü okunamadığından veya zihnimizde aynı zamanın adamı olamayışımızdan dolayı ihtilaflar ortaya çıkmaktadır.

9. İstibdat

İstibdat kelime olarak, baskı, tahakküm ve zulüm gibi anlamlara gelmektedir. Nursi, "İstibdat tahakkümdür, muamele-i keyfiyedir, kuvvete istinad ile cebirdir, rey-i vâhiddir, su-i istimâlâta gayet müsâit bir zemindir, zulmün temelidir, insâniyetin mâhisidir. Sefalet derelerinin esfel-i sâfilînine insanı tekerlendiren ve âlem-i İslâmiyeti zillet ve sefalete düşürttüren ve ağruz ve husumeti uyandıran ve İslamiyeti zehirlendiren, hatta her şeye sirayet ile zehrini atan, o derece ihtilâfâtı beyne'l-İslâm îkâ edip, Mûtezile, Cebriye, Mürcie gibi dalâlet fırkalarını tevlid eden, istibdattır"[191] şeklinde istibdadı tanımlar ve zararları ile beraber tarif eder.

İstibdat, farklı fikirlere baskıdır, tek kişinin hâkimiyetidir, kuvvete dayanmaktır, kötüye kullanmaya açık bir zemindir, sorgulama yoktur, yapanın yanına kar kaldığı şeffaf olmayan kapalı bir sistemdir. Devlet idaresinden aile hayatına, eğitim sisteminden arkadaş ilişkilerine kadar her alanda görülebilmektedir.

İstibdadın içerisinde öyle bir alan var ki konumuz açısından manidardır. Nursi, "Taklidin pederi ve istibdad-ı siyâsînin veledi olan istibdad-ı ilmîdir ki Cebriye, Râfıziye, Mûtezile gibi İslamiyet'i müşevveş eden fırkaları tevlid etmiştir"[192] diyerek istibdad-ı ilmiyeye dikkat çeker. Taklit etmekten başka şansın kalmadığı, sorgulamanın olmadığı bir durum. Farklı düşünceye izin vermeyen tek sesli bir ilim meclisi. Nursi, Hristiyanlık Ortaçağ'da nasıl bir durumda olduğunu da bu şekli ile izah eder: "Nasarayı ve emsalini havalandırarak dalalet derelerine atan, yalnız aklı azil ve

---

[191] Nursi, *Münazarat*, s. 22.
[192] Nursi, a.g.e., s. 22.

bürhanı tard ve ruhbanı taklit etmektir.”[193] Müslümanlar içerisinde de dalalet fırkaları ilmi istibdattan kaynaklanmıştır.

Günümüzde bu dalalet fırkaları ortalıkta bir grup olarak gözükmüyor. Öyleyse bittiler mi? Nursi, dalalet fırkalarının zihniyetlerde varlıklarını sürdürdüğünü şöyle izah eder: “Şu fırkalar eğer çendan bir hizb olarak görünmüyor fakat efkârda tahallül ederek münteşiredir. Herkesin dimağında onların meylettiği mesleğe meyelan bulunabilir. Hatta eğer bir dimağ büyütülse meani tecsim edilir ise, şu fırak sinematoğrafvari o dimağda temessül ettiği görülecektir.”[194] Nursi, bu tespiti ile dalalet fırkalarını inhisarcı, tekfirci ve ötekileştirici anlayışları uzaklarda aramak yerine önce kendi zihin dünyamızı gözden geçirmemizi hatırlatmaktadır.

Evvela ilm-i istibdadın olmadığı bir zemine ihtiyaç var. Bu hür zeminde, hakikati araştırma meylinin daima imdat verici durumda olmasıyla, ben hakikati buldum demeyip araştırmaya, yeniliklere daima açık olmak gerektir. Diğer bir yardımcı ise sadık fenlerden istifade etmektir. Diğer bir şart ise insaflı olmak, insafla bakmaktır, ön yargılarla âni karar vermemektir. “Meşrutiyet-i ilmiye hakkıyla teessüs etse meyl-i taharri-i hakikatın imdadıyla, fünun-u sadıkanın muavenetiyle, insafın yardımıyla şu fırak-ı dalle ehli-i Sünnet ve Cemaate dahil olacakları kaviyyen me’muldür.”[195]

Bugün içinde bulunduğumuz ihtilaflar, kavgalar, kafa karışıklıkları ilmi hürriyetin tesis edilememiş olmasındandır. Hür müzakere ortamlarını tesis etmediğimiz sürece bütün konuşmalar karşımızdaki kişi veya grupları çürütmeye veya yok saymaya yönelik olacaktır. Konuşmalar hakikati aramak için değil aramızdaki mesafeyi ayarlamak için olacaktır.

C. İHTİLAFIN SONUÇLARI

İhtilafın zararlı bir çok neticeleri günümüzde alem-i İslam da bütün çıplaklığı ile gözükmektedir. Mezhepsel, etnik ve gruplar arası rekabet ve münakaşalar, düşmanlar tarafından kullanılmakta ve Müslümanlar bu oyuna düşmektedirler. Grupları ve kendi doğruları adına ehl-i dalalet ve zalimlere yardımcı olunmaktadır.

---

[193] Nursi, a.g.e., s. 34.
[194] Nursi, a.g.e., s. 32.
[195] Nursi, *Münazarat*, s. 32.

Nursi, şer ve tahrip yapanların şer ve tahribatlarının onların kendi güçlerinden kaynaklanmadığını müşahede ettiğini ifade eder. “Kendim mükerreren müşahede etmişim ki yüzde on ehl-i fesat, yüzde doksan ehl-i salâhı mağlûp ediyordu. Hayretle merak ettim. Tetkik ederek kat’iyen anladım ki o galebe kuvvetten, kudretten gelmiyor, belki fesattan ve alçaklıktan ve tahripten ve ehl-i hakkın ihtilâfından istifade etmesinden ve içlerine ihtilâf atmaktan ve zayıf damarları tutmaktan ve aşılamaktan ve hissiyat-ı nefsaniyeyi ve ağrâz-ı şahsiyeyi tahrik etmekten ve insanın mahiyetinde muzır madenler hükmünde bulunan fena istidatları işlettirmekten ve şan ve şeref namıyla, riyâkârâne nefsin firavuniyetini okşamaktan ve vicdansızca tahribatlarından herkes korkmasından geliyor.”[196] Belki de en temel dikkat etmemiz gereken ehl-i imanın ihtilafından istifade etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Dini grupların rekabetkarene ihtilaflarının birçok zararlı neticeleri söz konusudur. Nursi’nin yaklaşımı ile ihtilafın zararlı neticelerine farklı yönleri ile bakalım.

1. Sosyal Sonuçlar

Nursi, hayatı tanımlarken, “Hayat, vahdet ve ittihadın neticesidir”[197] demektedir. Hayatın ortaya çıkması vahdet ve birliğin neticesi olarak tanımlanmaktadır. Kâinattaki bütün mevcudat bir yardımlaşma ve dayanışma içerisindedir. Bunun neticesi olarak yeryüzünde hayat devam ediyor. Bunun tersi olduğu durumlarda birlik ve beraberlik olmadığında hayat ortaya çıkmayacaktır. Eğer bir vahdet olmasa idi her şey helak olup gidecekti.

İnsanların sosyal hayatı içinde birlik ve beraberlik, birlikte yaşamak temel yaratılışından kaynaklanan bir özelliktir. Aristo’ya göre insan sosyal bir hayvandır. Sosyal bir varlık olarak ihtiyaçlarını karşılamak için birliktelik ve dayanışmaya ihtiyacı varır. Nursi, “Tesanüd bozulsa cemaatin tadı kaçar”[198] diyerek cemaat olmanın, grup olmanın en temel özelliğinin tesanüd dayanışma olduğuna vurgu yapmaktadır.

[196] Nursi, *Lem’alar, s.* 89.
[197] Nursi, *Barla Lahikası*, s. 87.
[198] Nursi, *Barla Lahikası*, s. 87.

Toplum hayatında istenilen temel şeylerden birisi emniyet ve güven ortamıdır. Ancak ihtilafın olduğu yerde toplum hayatı ve cemaat hayatı zirüzeber olacaktır. Nursi yaptıkları iman hizmeti ile kamu idaresinin vazifesine yardımcı olduklarını dile getirir. "Hizmetimiz, emniyet ve hürmet ve merhameti tesisle hem asayişi hem inzibatı hem hayat-ı içtimaiyeyi anarşilikten kurtarmaya çalışıp, sizin hakikî vazifenizin temel taşlarını tesbit ediyor, takviye ve teyid ediyor."[199]

Nursi, yaptığı hizmetin siyasetle bir ilgisi olmadığı toplumun sosyal hayatına emniyet ve asayişe hizmet ettiğine dikkat çeker. "Risale-i Nur'un gerçi siyasetle alakası yoktur. Fakat küfr-ü mutlakı kırdığı için küfr-ü mutlakın altı olan anarşiliği ve üstü olan istibdad-ı mutlakı esasıyla bozar, reddeder. Emniyeti, asayişi, hürriyeti, adaleti temin ettiğine yüzer hüccetler"[200] hapishanelerde ve Nur talebelerinin hayatlarında gözükmüştür.

Ahirete iman anlatılan bir bölümde en dar daireden en geniş daireye huzur ve güvenin ancak ahirete iman hakikati ile mümkün olacağını söyler. "Her bir şehir kendi ahalisine geniş bir hanedir. Eğer iman-ı âhiret o büyük aile efradında hükmetmezse güzel ahlâkın esasları olan ihlâs, samimiyet, fazilet, hamiyet, fedakârlık, rıza-yı İlâhî, sevab-ı uhrevî yerine garaz, menfaat, sahtekârlık, hodgâmlık, tasannu, riya, rüşvet, aldatmak gibi haller meydan alır. Zahiri asayiş ve insaniyet altında anarşistlik ve vahşet mânâları hükmeder; o hayat-ı şehriye zehirlenir. Çocuklar haylazlığa, gençler sarhoşluğa, kavîler zulme, ihtiyarlar ağlamaya başlarlar."[201]

Bu anlatılanlara kıyasen daire genişletildiği zaman şöyle bir sonuç ortaya çıkar: "Memleket dahi bir hanedir ve vatan dahi bir millî ailenin hanesidir. Eğer iman-ı ahiret bu geniş hanelerde hükmetse birden samimî hürmet ve ciddi merhamet ve rüşvetsiz muhabbet ve muavenet ve hilesiz hizmet ve muaşeret ve riyasız ihsan ve fazilet ve enaniyetsiz büyüklük ve meziyet o hayatta inkişafa başlarlar.

Çocuklara der: Cennet var, haylazlığı bırak. Kur'an dersiyle temkin verir.

Gençlere der: Cehennem var, sarhoşluğu bırak. Aklı başlarına getirir.

---

[199] Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 101.
[200] Nursi, *Şualar*, s. 252.
[201] Said Nursi, *Asa-yı Musa*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 41.

Zalime der: Şiddetli azap var, tokat yiyeceksin. Adalete başını eğdirir.

İhtiyarlara der: Senin elinden çıkmış bütün saadetlerinden çok yüksek ve daimî bir uhrevî saadet ve taze, bâki bir gençlik seni bekliyorlar. Onları kazanmaya çalış. Ağlamasını gülmeye çevirir."[202]

Bütün bunları anlattıktan sonra insanların toplum hayatı ile ilgilenen siyasilere ve sosyologlara bir göndermede bulunur: "Nev-i beşerin hayat-ı içtimaiyesiyle alakadar olan içtimaiyyun ve ahlâkiyyûnların kulakları çınlasın!"[203] Eğer iman hakikati toplumda inkişaf etmezse, ihtilaflar ile zulümler ile sosyal hayat tarumar olacaktır. Gruplar arası ihtilaf ve rekabet güveni sarsacak birçok parçalı yapı, sosyal alanda kutuplaşma, tesanüt ve dayanışmayı bozacaktır.

2. Kültürel Sonuçlar

"İnsanlar tarafından değiştirilebilir olduklarından farklı hale getirilebilir şeyler vardır. Bunlara insanın gücünü aşan öteki şeylerden farklı muamele edilmelidir. Birincisine kültür, ikincisine doğa deriz."[204] İnsanlar tarafından üretilen, nesilden nesile aktarılan, zamanla değiştirilebilen gelenek, görenek, örf ve adetlerin tümüne birden kültür diyoruz. Bir de tabiat vardır ki bizim elimizde olmayan değiştiremediğimiz İslami literatürde buna "adetullah veya sünnetullah" denmektedir.

Kültürün konusu olan şey değişebilen, değiştirilebilen şeylerdir. "Bu yüzden bir şeyin doğanın değil kültürün konusu olduğunu söylerken kastettiğimiz, o şeyin manipüle edilebilir ve böyle bir manipülasyonun istenen uygun bir son durum olduğudur."[205] Ancak kültürün değişiminde maddi kültür unsurları çabuk değişirken manevi kültür öğeleri, zihniyet uzun bir süreçte değişebilmektedir.

İhtilafın kültürel anlamda en temel sonucu, yaşanmakta olan gelenek ve göreneklerin diğer bir nesle aktarılırken farklı ve değiştirilerek aktarılması söz konusudur. İhtilaflı dönemlerde bizzat duruma muhatap olan nesil bir kafa karışıklığı ve travma yaşamaktadırlar. Hangi grup doğru, hangi adet güzel tercih konusunda zorlanılmakta ve bir kimlik sahibi olunamayıp birçok farklı kimlik sergilenmektedir.

---

[202] Nursi, *Asa-yı Musa*, s. 41.
[203] Nursi, *Şualar,* s. 167.
[204] Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s. 160.
[205] Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s. 160.

Zaman içerisinde kültürde bir tahavvül değişim söz konusu olmaktadır. Münasebet kurulan farklı kültürler, yapılan icatlar gelişen teknoloji vb. değişime sebep olmaktadır. Nursi, "Tahavvül bir kanun-u fıtrîdir. Buna şahit istersen lügatın teceddüd ve tağyiratın ve iştirak ve teradüfün sırlarına müracaat et."[206] Değişim fıtri olarak devam etmektedir. Bunun en çarpıcı misali lügatlere bakıldığı zaman kelimelerin değişmesi, aynı anlama gelen farklı kelimelerin ortaya çıkması vb. durumlar söz konusudur.

"Selefin zevklerine giden çok kelimatı veya hikâyâtı veya hayâlâtı veya maânî, ihtiyar ve ziynetsiz olduklarından halefin heves-i şebabanelerine tevafuk etmediklerinden meyl-i teceddüde ve fikr-i icada ve cür'et-i tağyire sebep olmuşlardır."[207] Geçmiş nesillerin hoşuna gidip kullanılan birçok hikâye, kelime ve kavram yeni nesle sönük, hevesleri karşılamayan şeyler olarak gelmektedir. Bundan dolayı yeni fikirleri icada, değişiklik yapmaya ve birtakım şeyleri tağyir etmeye cüret etmektedirler.

Selef ile halef arasındaki farklılık kültürün her asırda yeni değişikliklere uğraması, dini grubun uygulama ve anlayışının kişilere ve nesle göre yeniden tanzim edilmesini netice vermektedir. Kuşaklar arası düşünce ve anlayış farklılığı ihtilafı netice verdiğinden yeni gruplar, yeni gruplar ise yeni gelenek ve kültürler oluşturmaya devam etmektedir. Hangi dini gruba gidilse "bizim kültürümüz" tabiri kullanılmakta ve hatırlatma yapılarak değişiklikler karşısında refleks oluşturulmaktadır.

3. Siyasi Sonuçlar

Nursi, alem-i İslam'ın altı hastalığından birisinin, "ehl-i imanı birbirine bağlayan nurani rabıtaları bilmemek"[208] olduğunu söyler. Âlem-i İslam tarih içerisinde kendine ihtilaflar sonucu yeni kimlikler oluşturmuş ve lazım olan hakiki din kardeşliğini yapamamışlardır.

Özellikle son asır için Nursi daha önceki asırlarda olmayan ama bu dönemde ortaya çıkan teferruata ait meselelerin medar-ı niza edilmesine dikkat çeker: "Şeriatta on iki mezhep, hususan Hanefî, Mâlikî, Şâfîi, Hanbelî mezheplerinde ve yetmişe yakın

[206] Nursi, *Muhakemat*, s. 22.
[207] Nursi, a.g.e., s. 22.
[208] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 27.

ilm-i kelâm ve usulüddin dairesindeki allâmelerin fırkalarında ne kadar ayrı ayrı kanaatler ve fikirler kitaplara yazılmış, bilirsiniz. Halbuki bu zaman kadar hiç bir zaman, din âlimlerinin ittifakına ve münakaşa etmemesine muhtaç olmamış. Şimdilik teferruattaki ihtilâfı bırakmaya ve medar-ı münakaşa etmemeye mecburuz."[209] Yeri geldiğinde İmam-ı Şafi, İmam-ı Azam'ın kabri yanında onun içtihadı ile namaz kılabilmiş.

Bugün ise teferruattaki farklılıklar din gibi algılanmaktadır. Bundan dolayı uhuvvet ve din kardeşliği tam hissedilemediğinden din birleştirici bir güç olarak değil çatışmacı bir güç olarak işlev görmektedir. Eğer dayanışma ile hareket edilse sayının pek de bir önemi olmayacaktır. "Hakikî bir uhuvvetle, birbirinin faziletleriyle iftihar edecek bir tesanüdle, birbirinin aynı olmak derecede bir tefâni sırrıyla hareket etseler o dört adam, dört yüz adam kuvvetinin kıymetindedirler."[210]

Müslümanlar dünya nüfusu içerisinde önemli bir mevki işgal ettikleri halde içlerindeki ihtilaftan dolayı siyaseten bir kıymeti bulunmamakta ve mazlum konumda hayatlarını devam ettirmektedirler: "Hem mûcib-i taaccüp, hem medâr-ı teessüftür ki ehl-i hak ve hakikat ittifaktaki fevkalade kuvveti ihtilafla zayi ettikleri halde, ehl-i nifak ve ehl-i dalâlet meşreplerine zıt olduğu halde ittifaktaki ehemmiyetli kuvveti elde etmek için ittifak ediyorlar. Yüzde on iken, doksan ehl-i hakikatı mağlûp ediyorlar."[211] Ehl-i dalalet ise ittifak ederek sayıca az olmalarına rağmen kuvvet elde ederek siyaseten dünya üzerinde hükmetmektedirler.

İhtilafın zararlarını yine en acı şekilde Müslümanlar yaşamıştır. Son asır bunun acı tecrübeleri ile doludur. Risale-i Nur'da bu durum şu şekilde özetlenmiştir: "Bu âlî İslâmiyet, nasıl olmuş da hepsi yüz elli milyonu tecavüz etmeyen ve ölümden dehşetli korkan üç dört Frenk hükümetinin elinde esir olmuşlar? Hem öyle bir esaretle mahkûm edilmişler ki -Allah Allah!- her fırsatta öyle dehşetli şenâetler yapılmış ki engizisyon mezalimine rahmet okutacak işkenceler, bîçare ehl-i İslâma tatbik edilmiş. Gözyaşlarına bedel damarlarından mütemadiyen kanlar akıttırılmış. Bir değnek cezaya mukabil, ehl-i hamiyetin boyunları gaddar zalimlerin elleriyle koparılmış, atılmış; o

---

209 Nursi, *Şualar,* s. 349.
210 Nursi, *Barla Lahikası*, s. 87.
211 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, s. 106.

bîçare Müslüman hamiyetperverlerinin bir kısmı darağaçlarına asılmış, hayatlarına hâtime verilmiş, dünyanın ufuklarında merhametsizce teşhir edilmiş. Hem hayat-ı dünyevîleri parça parça edilmiş hem hayat-ı uhreviyeleri zedelenmiş; bir kısmının ise her iki hayatları ve saadetleri birden imha edilmiş."[212]

Bu acı durumun sebebi ise, "İşte bu zavallı Müslümanlar hak ve hakîkat mesleğinde giderlerken, hataya ve yanlışa düşmeleri yüzünden ihlâsları zedelenmiş, aralarına rekabet girmiş, beynlerindeki ittifak ve ittihat yerine tefrika ve ihtilâf girmiş. Binnetice bu haller tedavi edilmemiş, bu marazlar tevessü etmiş; bu halleri gören ehl-i dalâlet, ehl-i İslâmın bu ihtilâfât ve tefrikasını ganîmet bilmiş, desîselerle âlem-i İslâma hücum etmişler, zavallı ehl-i İslâmı pek müthiş bir esaret altına almışlar, mahvetmek için çalışmışlar."[213] Ehl-i dalalet Müslümanların ihtilaf ve tefrikalarından istifade etmişler.

Nursi, *Sünuhat* isimli eserinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı bir vakıa-yı sadıkada, dünyada emsalini görmediği alem-i İslam'ın mukkadderatı için toplanan nurani bir meclise davet edildiğinden bahseder. Meclis tarafından sorulan suallerin birisi Osmanlının mağlup olma sebepleridir. Nursi, sebep olarak şu izahlarda bulunur: "Üç mühim erkân-ı İslâmiyedeki ihmalimizdir: Salât, savm, zekât. Zira yirmi dört saatten yalnız bir saati, beş namaz için Hâlık Teâlâ bizden istedi. Tembellik ettik; beş sene yirmi dört saat talim, meşakkat, tahrikle bir nevi namaz kıldırdı. Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık; kefareten beş sene oruç tutturdu. Ondan, kırktan yalnız biri, ihsan ettiği maldan zekât istedi. Buhl ettik, zulmettik, O da bizden müterakim zekâtı aldı."[214] Bu durum neticesinde yaşanan harp belası bu ihmaldeki günahlara kefaret olduğu ve Müslümanların günahlarını temizleyerek dört milyon insanı velayet derecesine çıkardı demektedir.

Nursi, gördüğü vakıa-yı sadıkanın "hac"da sükut ettiğini söyler ve bunun hikmetini şöyle izah eder: "Çünkü haccın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil gazap ve kahrı celb etti. Cezası da keffâretü'z-zünub değil kessâretü'z-zünub oldu."[215] İslam'ın diğer rükünlerindeki ihmal musibeti celb ettiği halde hacdaki hikmetin ihmali

[212] Nursi, *Lem'alar,* s. 384.
[213] Nursi, a.g.e., s. 385.
[214] Nursi, *Sünuhat,* s. 63.
[215] Nursi, *Sünuhat,* s. 65.

musibeti değil günahların daha da artmasını ve kahrı celb etmiştir. Peki, neydi hacda ihmal edilen hikmet? Nursi bunu şöyle açıklamıştır: “Haccın bahusus taarrüfle tevhid-i efkârı, teavünle teşrik-i mesaiyi tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vâsia-i içtimaiyenin ihmalidir ki düşmana milyonlarla İslâmı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar etti.”[216] Fikir birliği, beraber iş bölümü tarzında çalışma ihmal edilmiştir. İslami devletler, mezhepler, gruplar birbirinin aleyhine kullanılmıştır.

Bu ihmalden dolayıdır ki, “Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler”[217] ettirilmiştir.

Bugün insanlar halen parti ve siyaseten hükmetme kavgası yapmaktadır. Herkes kendi şahsi veya grup menfaatine hasr-ı nazar etmiş durumda. Önce grubum, partim sonra dinim, devletim durumuna gelinmiştir. Bölünmüşlük ve parçalanmışlıktan en çok Müslümanlar zarar görmeye devam etmekteler. “İhtilâfa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz elden gider. Enfâl, 8/46”[218] ayeti Müslümanlar üzerinde tecelli etmiştir.

4. İktisadi Sonuçlar

20. yüzyılda harpler neticesinde bütün dünyada ve âlem-i İslam’da umumi bir yoksulluk ve zaruret hali ortaya çıkmış durumdaydı. Bugünde Müslümanların ekseriyeti açlık ve zaruret mücadelesi vermektedir. Müslümanların üç düşmanından birisi Nursi’ye göre “zaruret”tir ve bunun en tehlikeli yanı ise ölçüyü kaçıracak şekilde zaruretim var diyerek haramlara girme riskidir.

Nursi, 1910’lu yıllarda yazdığı *Lemeat* adlı risalesinde bu zamanda lezzetleri takip etmeye ve lezzetlenmeye izn-i şeri kalmadığını söyler: “Böyle zamanda tereffühte izn-i şer’î bizi muhtar bırakmaz. Lezâiz çağırdıkça, ‘Sanki yedim’ demeli. ‘Sanki yedim’ düstur eden, bir mescidi yemedi. Eskide ekser İslâm filcümle aç değildi. Tenâuma ihtiyar bir derece var idi. Şimdi ise ekseri açlığa düştü kaldı. Telezzüze ihtiyar izn-i şer’î kalmadı.”[219] Ekser Müslümanları açlık ve sürgün yaşadığı, yersiz

[216] Nursi, a.g.e., s. 65.
[217] Nursi, a.g.e., s. 66.
[218] Kur’an, 8/46.
[219] Nursi, *Sözler,* s. 664.

yurtsuz kaldığı bir dünyada onların yardımına koşmak ve ekmeğini bölüşmek zamanıdır.

Böyle bir zamanda Müslümanlar birbirlerinin yardımına koşmak onların vicdani bir zorunluluklarıdır. Zira İslam milliyeti ile birbirlerine bağlıdırlar. "Kudsî milliyetin rabıtasıyla, umum ehl-i İslâm bir tek aşiret hükmüne geçiyor. Aşiretin efradı gibi İslâm taifeleri de birbirine uhuvvet-i İslâmiye ile mürtebit ve alâkadar olur. Birbirine mânen -lüzum olsa maddeten- yardım eder. Güya bütün İslâm taifeleri bir silsile-i nuraniye ile birbirine bağlıdır."[220] Hangi etnik unsurdan, hangi mezhep ve dini gruptan olsa da Müslümanlar İslam milliyeti üst kimliği ile bir aşiret hükmündedir. Aşiretin belki de en önemli hususiyeti birbirlerinin her hali ile alakadar olmalarıdır. Sevinçli gününde, kederli gününde vb. bu alakadarlık ciheti ile manen dua ettiği gibi maddeten de yardım eder.

Müslümanların yaşadıkları bu sıkıntılar ve problemler içinde özür beyan etmeye haklarının olmadığını, ihtilafı ortadan kaldırıp ittihad-ı İslam ile gayrete gelip problemler aşılabilecektir.

"Ey bu sözlerimi dinleyen bu Cami-i Emevîdeki kardeşler ve kırk-elli sene sonra âlem-i İslâm camiindeki ihvân-ı Müslimîn! 'Biz zarar vermiyoruz fakat menfaat vermeye iktidarımız yok. Onun için mazuruz' diye böyle özür beyan etmeyiniz. Bu özrünüz kabul değil. Tembelliğiniz ve neme lâzım deyip çalışmamanız ve ittihad-ı İslâm ile milliyet-i hakikiye-i İslâmiye ile gayrete gelmediğiniz, sizler için gayet büyük bir zarar ve bir haksızlıktır."[221]

En dar dairedeki ihtilaftan milletler arasındaki ihtilafın zararlarına da değinen Nursi, 1911 yılında Emevi Camiindeki hutbesine Türkler ve Arplara şöyle seslenir: "Küçük taifelerin menfaati ve saadet-i dünyeviyeleri ve uhreviyeleri, sizin gibi büyük ve muazzam taife olan Arap ve Türk gibi hâkim üstadlarla bağlıdır. Sizin tembelliğiniz ve füturunuzla biz biçare küçük kardeşleriniz olan İslâm taifeleri zarar görüyoruz."[222] Birliktelik ve ittifak sağlanamadığı zaman küçük dini gruplar en ağır şekilde bunun zararlarını yaşamaktadır.

---

[220] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 59.
[221] Nursi, a.g.e., s. 61.
[222] Nursi, a.g.e., s. 62.

İktisadi sonuçların farklı bir veçhesinden bahsederek tamamlayalım. Ali Ulvi Kurucu, Said Nursi'nin *Tarihçe-i Hayatı*'nın önsözünü kaleme almıştır. Orada bir bölümde Nursi'nin iktisatçılığını yazar ve şöyle der: "Üstad gibi, istiğna hususunda peygamberleri kendine örnek kabul eden bir mücahidin iktisatçılığı, kendiliğinden husûle gelecek kadar tabiî bir haslet halini alır. Ve artık ona, günde bir tas çorba, bir bardak su ve bir parça ekmek kâfi gelebilir. Zira bu büyük insan, büyük ve munsif Fransız şairi Lamartin'in dediği gibi, 'Yemek için yaşamıyor, belki yaşamak için yiyor.'"[223]

Yemek içmek hususunda iktisatçılığı böyle ancak başka bir boyutu daha var ki mucib-i dikkattir: "Üstadın meşrep ve mesleğini tamamen anladıktan sonra artık onun yüksek iktisatçılığını böyle yemek içmek gibi basit şeylerle mukayese etmeyi çok görüyorum. Zira bu büyük insanın yüksek iktisatçılığını manevi sahalarda tatbik etmek ve maddi olmayan ölçülerle ölçmek lazım gelir. Mesela Üstad bu yüksek iktisatçılık kudretini sırf yemek, içmek, giymek gibi basit şeylerle değil bilakis fikir, zihin, istidat, kabiliyet, vakit, zaman, nefis ve nefes gibi manevî ve mücerred kıymetlerin israf ve heder edilmemesi ile ölçen bir dahîdir. Ve bütün ömrü boyunca bir karakter halinde takip ettiği bu titiz muhasebe ve murakabe usûlünü, bütün talebelerine de telkin etmiştir."[224]

Nursi'nin iktisatçılığı sadece yemek içmek hususları ile sınırlamak mümkün değil. Fikir, zihin, istidat, kabiliyet, zaman, nefis ve nefes hususunda da iktisatlı davranmış ve hiçbir vaktini boşa geçirmemiştir. Dini gruplarda çoklukla söylenen bir söz vardır: "Şeytan taşlamaktan ibadet etmeye vakit kalmadı." Vakit çoğu zaman ihtilaflı meseleler yüzünden asıl meselelere zaman kalmayacak şekilde teferruata ait meselelere ayrılmaktadır. Zaman israfı, nefes ve enerji israfı grupların içinde ve kendi aralarında bitirilip Müslümanların temel meselelerine konuşma ve müzakere etmeye zaman bile kalmamaktadır.

Son olarak Nursi, Müslümanların terakkilerinin nasıl olacağına dikkat çekerken aslında ihtilafın, terakki edememek ve zaruret içerisinde kalmanın iktisadi bir sonucuna şöyle dikkat çeker: "Ehl-i İslâm dünyaya ve hırsa sevk etmeye ve teşvik

---

[223] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 16.
[224] Nursi, a.g.e., s. 16.

etmeye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler bununla temin edilmez. Belki mesailerinin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin tesisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar."[225] İktisadi başarı elde etmek için Müslümanların dünyaya çalışmaları yönünde teşvik edilmeye, hırsla dünyaya yönlendirilmeye ihtiyaçları yoktur. Sadece kendi aralarında mesailerini tanzim edilmesi, iş bölümünün sağlanması ve aralarında güvenin sağlanması ile iktisadi başarı ve ilerleme mümkün olacaktır.

5.İtikadi Sonuçlar

İlm-i istibdat, itikadi anlamda dalalet fırkalarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İhtilafın bu yönü ile en önemli sonucu insanların inanç sisteminin bozulması, inat, tarafgirlik ve rekabetin girmesidir. İnanç meselelerinin münakaşa halinde tartışılması yeni ayrılıkları ve itikadi problemleri beraberinde getirmektedir. Onun için Nursi bir ifadesinde "Mesâil-i imaniyenin münakaşa suretinde bahsi caiz değildir"[226] demektedir.

Münakaşa suretinde imani meselelerden bahsedildiğinde suallere cevap vermemiş ve konuşmamıştır. "Mesâil-i imaniyeyi, mizansız mücadele suretinde cemaat içinde bahsetmek caiz değildir. Mizansız mücadele olduğundan tiryak iken zehir olur. Diyenlere, dinleyenlere zarardır. Belki böyle mesail-i imaniyenin itidal-i demle, insafla, bir müdavele-i efkâr suretinde bahsi caizdir."[227] Mücadele suretinde topluluk içerisinde bahsedilmesi hem diyene hem de dinleyenlere zarardır. İtikadi meseleler sakin bir şekilde fikir alışverişi suretinde anlamaya yönelik olursa bahsetmek konuşmak caizdir.

Mutezile mezhebinin ortaya çıkmasında anlatılan şu mesele bu nokta-i nazardan manidardır. "Hasan Basrî'nin, Basra Camii'nde ders verdiği bir sırada bir adam gelir ve büyük günah işleyenin bazıları tarafından kâfir olarak vasıflandırıldığını, günahın imana zarar vermeyeceğini iddia eden bazıları tarafından ise tekfir edilmeyip mü'min sayıldığını söyler ve bu mesele hakkında kendisinin hangi görüşte olduğunu sorar. Hasan Basrî vereceği cevabı zihninde tasarlarken, öğrencilerinden Vâsıl bin Ata ortaya atılır ve büyük günah işleyen kimsenin ne mü'min ne de kâfir olacağını bilakis bu ikisi arasında bir yerde yani fasıklık noktasında bulunacağını söyler. Halbuki Hasan

[225] Nursi, *Lem'alar,* s. 126.
[226] Nursi, *Mektubat,* s. 49.
[227] Nursi, a.g.e., s. 49.

Basrî büyük günah işleyenin münafık olduğu kanaatindeydi. İşte bu hadiseden sonra Vâsıl bin Ata, Hasan Basrî'nin ilim meclisinden ayrılır (bir rivayete göre de hocası tarafından dersten uzaklaştırılır) ve arkadaşı Amr bin Ubeyd ile birlikte caminin başka bir köşesine çekilerek kendisi yeni bir ilim meclisi oluşturup görüşlerini anlatmaya başlar. Bunun üzerine Hasan Basrî, 'Vâsıl bizden ayrıldı' der. Böylece Vâsıl'ın önderliğini yaptığı bu gruba Mu'tezile adı verilir."[228]

Hz. Peygamber (a.s.m.) bir hadisinde şöyle demiştir: "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. İçlerinden birisi fırka-i nâciyedir. 'Onlar kimdir?' dediler. Buyurdu ki: Bana ve Ashabıma tâbi olanlardır. (Ebû Dâvud, Sünnet: 1)"[229] Nursi, yetmiş üç fırkanın fikirlerinin esasını taşıyan kavimler içinde, bir hadis-i şerif ile Hz. Ali'nin (r.a.) o dönemindeki rolüne dikkat çeker. "Ben Kur'ân'ın tenzili için harb ettim. Sen de tevili için harb edeceksin." Hz. Ali (r.a.) bu vazifeyi bihakkın yapmıştır. "Hazret-i Ali olmasaydı, dünya saltanatı, mülûk-u Emeviyi bütün bütün yoldan çıkarmak muhtemeldi. Halbuki karşılarında Hazret-i Ali ve Âl-i Beyti gördükleri için onlara karşı muvazeneye gelmek ve ehl-i İslâm nazarında mevkilerini muhafaza etmek için, ister istemez, Emevi devleti reislerinin umumu, kendileri olmasa da, herhalde teşvik ve tasvipleriyle, etbâları ve taraftarları, bütün kuvvetleriyle hakaik-i İslâmiyeyi ve hakaik-i imaniyeyi ve ahkâm-ı Kur'âniyeyi muhafazaya ve neşre çalıştılar. Yüz binlerle müçtehidîn-i muhakkikîn ve muhaddisîn-i kâmilîn ve evliyalar ve asfiyalar yetiştirdiler."[230] Muvazene unsuru olarak İslam'a çalışmalarına netice vermiştir.

Nursi, eserlerinde ihtilafın ihlası kırdığını, amel-i uhreviyi zedelediğine dikkat çeker ve çok bölümlerde talebelerinden tesanüt içinde olmalarını ister. Acaba bu tesanüt sadece maddi bir güç için mi? Siyaset gayesi olsa böyle bir güce ve topluluğa ihtiyacı olabilir. Hâlbuki Risale-i Nur sırf ahirete bakar, gayesi de rıza-i ilahidir der. Talebelerden tesanüt istemesinin ehl-i imanın itikat ve inancı ile bağlantısını kurmaktadır. İhtilafın zararlı bir sonucuna dikkat çeker.

"Sizin tesânüdünüze benim ziyade ehemmiyet verdiğimin sebebi yalnız bize ve Risale-i Nur'a menfaati için değil belki tahkîkî imanın dairesinde olmayan ve nokta-

[228] Yaşar Aydınlı, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Mutezile Maddesi.
[229] Ebu Davut, Sünnet, 1.
[230] Nursi, *Mektubat,* s. 100.

i istinâda ve sarsılmayan bir cemaatin katî buldukları bir hakîkate dayanmaya pek çok muhtaç bulunan avâm ehl-i iman için dalalet cereyanlarına karşı yılmaz, çekilmez, bozulmaz, aldatmaz bir mercî, bir mürşid, bir hüccet olmak cihetiyle sizin kuvvetli tesanüdünüzü gören kanaat eder ki, 'Bir hakîkat var; hiçbir şeye fedâ edilmez, ehl-i dalâlete başını eğmez, mağlûp olmaz' diye kuvve-i maneviyesi ve imanı kuvvet bulur, ehl-i dünyaya ve sefâhete iltihaktan kurtulur."[231]

Ehl-i dalaletin baskı ve zulümlerine karşı imandan ve itikattan şüpheye düşenlere bir cesaret vermek ve hiçbir dünyevi menfaate feda edilmeyecek hakikatler olduğunu göstermenin adıdır tesanüt ve ittihat. Yoksa ihtilaf varsa, uzaktan bakan ve kuvve-i maneviyeye muhtaç olan avam, demek ki bir menfaat kavgası var ve hakikat yok zannına kapılıp iman ve itikattan şüphe etmesine sebep olabilmektedir.

"Evet, her tarafta hatta Hint ve Çin'de ehl-i iman bu zamanın çok dehşetli dalaletinin galebesinden, 'Acaba İslâmiyette bir hakikatsizlik mi var ki sarsılmış' diye şüpheye ve vesveseye düştüğü vakit, birden işitir ki bir risâle çıkmış; imanın bütün hakikatlerini katî ispat eder, felsefeyi mağlûp edip zındıkayı susturuyor, diye anlar. Birden o şüphe ve vesvese zâil olup imanı kurtulur ve kuvvet bulur."[232] Birlik, beraberlik ve ittifak dünyanın en uzak köşelerindeki Müslümanların imanlarını korumaları ve itikatlarını düzeltmelerine sebep olurken; ihtilaf ve ayrılıklar ise bu insanların iman ve itikat problemleri karşısında birçok çaresizlik ve sıkıntılar içerisinde kalmalarına sebep olabilmektedir.

---

[231] Nursi, *Şualar,* s. 284.
[232] Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 81.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAİD NURSİ VE NURCULAR

A. NUR HAREKETİ VE NUR HAREKETİNDEN KOPMALAR

Nur hareketi Said Nursi'nin eseri olan Risale-i Nur Külliyatını kendine esas alıp ve oradan çıkarılan esaslara göre cemaati yapılanmasını tamamlayan bir gruptur. Başlangıçta Nurcular tabiri devletin tahkir amaçlı[233] kullanmak istediği bir isim olsa da zamanla benimsenmiştir.

Yapılanması itibari ile ne klasik fıkıh hareketi ne de tasavvuf hareketi içerisinde yer almaktadır. Hareketin tabilerine göre Nursi, kendine Asr-ı Saadeti model almış ve Sahabe mesleği tarzında bir meslek açmıştır. Onun için günümüzdeki diğer İslami hareketlerin hepsiyle benzer yönleri olduğu gibi farklı yönleri de vardır.

Nursi, ilk yazdığı eserlerinden, vefat tarihi olan 1960 yılına kadar yazdığı eserler ve mektuplarda ittifak ve ittihat vurgusu yapmıştır. "Bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslamdır"[234] demiştir. İhtilafı İslam dünyasının en büyük üç düşmanından biri olarak saymıştır. İhlas Risalesi yazmış; ihlasın muhafazasını da hiçbir dünyevi menfaatin Allah rızasının önüne geçirilmemesine ve ittihada bağlanmıştır. Uhuvvet Risalesi yazmış, ehl-i imanı birbirine bağlayan bağları anlatmış ve meslek-meşrep ayrılıklarını Cenab-ı Hakkın isimlerinin tecelli farklılıkları olarak görmüş, Müslümanların kardeşliğine dikkat çekmiş.

Gelinen süreçte ise Nur hareketinin içinde yer alan her grup aynı kitabı okuyup hizmet prensipleri ortak olduğu halde ihtilafa düşmüşler ve farklı gruplar haline gelmişler. Birbirlerine karşı rekabetkarene bir çığır açmış durumdadırlar. Uhuvvet ve ihlas, ittihat ve ittifaktan bahseden bir zatın peşinden giden insanların bu kadar parçalara ayrılmış olması mucib-i dikkattir.

---

[233] Kadir Mısıroğlu, *Tarihten Günümüze Tahrif Hareketleri,* Cild III, Sebil Yayın Evi, İstanbul, 2012, s. 311.

[234] Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 94.

1. Said Nursi ve Nurculuk

Said Nursi 1878 yılında Bitlis ilinin, Hizan nahiyesinin, Nurs köyünde dünyaya gelmiş. Küçük yaşta ilme büyük merak salmış, ilk eğitimini ağabeyi Molla Abdullah'tan almış, kısa bir sürede çevre illerdeki birçok medreseleri dolaşarak eğitim almış, ağabeyini tahsilde geçmiş ve ona ders okutmaya başlamıştır. Zekâ ve hafızası had safhadadır. Seksen cilt kitabı ezberlemiştir.

Siirt'te yaşadığı anlatılan ve *Tarihçe-i Hayatı*'nda yer alan hatıra bu açıdan manidardır. Şöyle ki: "Molla Fethullah Efendinin medresesine gider. Molla Fethullah, Molla Said'e, 'Geçen sene Süyûtî okuyordunuz, bu sene Molla Cami'yi mi okuyorsunuz?' Bediüzzaman: 'Evet Cami'yi bitirdim.' Molla Fethullah, hangi kitabı sordu ise, 'Bitirdim' cevabını alınca tahayyürde kaldı. Bu kadar kitabı bitirdiğini, hem de az zamanda bitirdiğini aklına sığıştıramadı; taaccüp etti ve dedi: 'Geçen sene deli idin, bu sene de mi delisin?' Bediüzzaman, 'İnsan başkasına karşı kesr-i nefs için hakîkati ketmedebilir fakat babadan daha muhterem olan üstadına karşı hakîkat-i mahzdan başka bir şey söyleyemez. Emrederseniz, söylediğim kitaplardan beni imtihan ediniz' der ve sorulan suallere cevap verir. Molla Fethullah, 'Pekala, zekada harikasınız fakat hıfzınız nasıldır Makàmat-ı Harîriye'den birkaç satırını iki defa okumakla hıfz edebilir misiniz?' diyerek kitabı uzatır. Molla Said, alarak bir yaprağını bir defa okumakla hıfz etti ve okudu. Molla Fethullah, 'Zeka ile hıfzın ifrat derecede bir kimsede tecemmuu nadirdir' diyerek hayrette kaldı."[235]

Hayatının ilk yıllarına ait anlatılan birçok hadise ve olay vardır. Bunlardan bir tanesi de fen ilimleri, müspet ilimlerle de meşgul olmuş ve kısa sürede hepsini hıfzetmiştir: "Ulûm-u müsbete denilen bütün fenleri tetebbua başlayarak pek kısa bir zamanda tarih, coğrafya, riyaziyat, jeoloji, fizik, kimya, astronomi, felsefe gibi ilimlerin esaslarını elde etmiştir. Bu ilimleri bir hocadan ders alarak değil yalnız kendi mütalaası sayesinde hakkıyla anlamıştır. Mesela bir coğrafya muallimini, mübaheseye girişmeden evvel yirmi dört saat içerisinde eline geçirdiği bir coğrafya kitabını hıfz etmek suretiyle ertesi gün Van Valisi merhum Tahir Paşa'nın konağında ilzam eder. Ve yine aynı surette bir muaraza neticesinde beş gün zarfında kimya-i gayr-i uzvîyi (inorganik kimya) elde ederek kimya muallimiyle muarazaya girişir ve onu da ilzam

---

[235] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 34.

eder. İşte pek genç yaşındaki mezkûr harikuladeliklere ve bahr-i umman halinde bir ilme malikiyetine şahit olan ehl-i ilim, Molla Said'e 'Bediüzzaman' lakabını vermiştir."[236]

Bediüzzaman lakabını devrinin uleması tarafından almış ve on dört yaşında allame-i cihan kabul edilmiştir. 1907 yılında İstanbul'a geldiği vakit kaldığı Şekerci Han'da kendi kapısına, "Burada her suale cevap verilir, her müşkül halledilir fakat sual sorulmaz"[237] levhası asar ve her kim gelirse sorularına cevabını verir.

İstanbul uleması Bediüzzaman Said Nursi'yi mağlup edemeyince Mısırdan gelen Şeyh Bahit Efendi'den bu genci ilzam etmesini isterler. "Mısır Camiü'l-Ezher Üniversitesi reislerinden meşhur Şeyh Bahîd Efendi İstanbul'a bir seyahat için geldiğinde, Kürdistan'ın sarp, yalçın kayaları arasından gelerek İstanbul'da bulunan Bediüzzaman Said Nursi'yi ilzam edemeyen İstanbul uleması, Şeyh Bahîd'den bu genç hocanın ilzam edilmesini isterler. Şeyh Bahîd de bu teklifi kabul ederek bir münazara zemini arar. Ve bir namaz vakti Ayasofya Camii'nden çıkıp çayhaneye oturulduğunda bunu fırsat telakki eden Şeyh Bahîd Efendi, yanında ulema hazır bulunduğu halde Bediüzzaman'a hitaben, 'Avrupa ve Osmanlılar hakkında ne diyorsunuz, fikriniz nedir?' der. Şeyh Bahîd Efendinin bu sualden maksadı, Bediüzzaman'ın şek olmayan bir bahr-i umman gibi ilmini ve ateşpare-i zekasını tecrübe etmek değil belki zaman-ı istikbale ait şiddet-i ihatasını ve idare-i alemdeki siyasetini anlamak idi. Buna karşı Bediüzzaman'ın verdiği cevap şu oldu: Avrupa bir İslam devletine hamiledir, günün birinde onu doğuracak; Osmanlılar da Avrupa ile hamiledir, o da onu doğuracak. Bu cevaba karşı Şeyh Bahîd Hazretleri, 'Bu gençle münazara edilmez; ben de aynı kanaatteyim. Fakat bu kadar vecîz ve beliğane bir tarzda ifade etmek ancak Bediüzzaman'a hastır' demiştir."[238]

1927 yılında Isparta'nın Barla nahiyesine sürgün edilmiş, burada Risale-i Nur külliyatını telif etmeye başlamıştır. Altı bin küsur sayfayı bulan eserin yüzde 70'i burada yazılmıştır. Said Nursi sırasıyla 1935'te Eskişehir, 1943'te Denizli, 1948'de Afyon ve 1952'de İstanbul'da mahkemeye çıkarılmıştır. 1927-1935 arası Barla, 1935-

[236] Nursi, a.g.e., s. 41.
[237] Nursi, a.g.e., s. 45.
[238] Nursi, a.g.e., s. 46.

1943 arası Kastamonu ve 1944-1948 arası da Emirdağ'da zorunlu ikamete mecbur tutulmuştur.

Mahkemelerde kendisine isnat edilen suçları şöyle sıralamıştır: "Bana şunları isnad ediyorlar;

1. Sen siyasî bir cemiyet kurmuşsun.

2. Sen rejime aykırı fikirler neşrediyorsun.

3. Siyasî bir gaye peşindesin."[239]

Bütün mahkemelerde bu isnatların mukni cevaplarını verir ve nihayetinde beraat eder. Bütün bu süreçler içerisinde kendi etrafında Risale-i Nur eserlerini okuyan ve elle çoğaltan bir topluluk oluşmuştur. Zaman cemaat zamanı olduğunu ve bir şahs-ı manevi oluşturulması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. En son talebelerine verdiği derste vazifelerinin müspet hareket olduğunu ve kendilerine zulmedenlere karşı intikam emeli taşımamalarını tavsiye etmiştir: "Risale-i Nur'un mesleği maddî manevî feragat mesleğidir. Ben maddî ve manevî her şeyimi feda ettim, her musibete katlandım. Her işkenceye sabrettim. Bu sayede hakikat-i imaniye her tarafa yayıldı. Bu sayede Nur mekteb-i irfanının yüz binlerce, belki de milyonlarca talebeleri yetişti. Artık bu yolda, hizmet-i imaniyede onlar devam edeceklerdir. Ve benim maddi ve manevi her şeyden feragat mesleğimden ayrılmayacaklardır. Yalnız ve yalnız Allah rızası için çalışacaklardır. Bize eza ve cefa edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur'a sadakat ve sebatla çalışmalarını tavsiye ederim."[240]

2. Said Nursi'nin Vefatından Sonra Nur Hareketi

Said Nursi, vefatından önce cemaatte, kendi yerine bir halife veya bir vekil bırakmadı. Klasik tarikat ve medrese anlayışından farklı bir münasebet kurdu cemaat ferdleriyle. Cemaat ferdleri ona "Üstad" diyordu ancak o "kardeşlerim" ve "Kur'an dersinde ders arkadaşlarım" ifadelerini kullanıyordu. Siz meşveretle ne lazımsa yaparsınız şimdilik benimde bir reyim var diyordu.

---

[239] Nursi, *Şualar, s.* 427.
[240] Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 318.

"Bediüzzaman Said Nursi 23 Mart 1960'ta vefat ettiğinde geride beş bin sayfayı aşan bir Külliyat ve bu Külliyat ekseninde şekillenmiş bir grup bırakmış; ancak bir 'halef' bırakmamıştı. Bu durum, Said Nursi'nin 'zamansız' ölümü gibi bir keyfiyetten değil kişiyi değil metni öne çıkaran bir hareketin kurucusu olmasından kaynaklanıyordu. Said Nursi, karizmatik kişiliğine rağmen, kişisel karizmasına dayalı bir hareket kurmaktan -en temel gerekçelerini İhlas Risalesi'nde açıklayarak- ısrarla ve özellikle kaçınmıştı."[241]

1927'den 1960'a kadar Risale-i Nur ülke içi ve dışında birçok yere yayılmış, Afyon savcısı 1948'de 500 bin Nur talebesinden bahsetmektedir. "Çok geniş tabana yayılan Nur cemaatinde Said Nursi'den sonra bazı huzursuzlukların meydana gelmesi, şiddetli tartışmaların yaşanması, belirli bir ekonomik güce hükmeden cemaat içinde rant kavgalarının olması, liderlik iddiasında bulunanların çıkması ve bütün bu olumsuzluklar sonrasında parçalanmaya doğru gidilmesi, liderini kaybeden her cemaatte yaşanabilecek normal bir durum olarak değerlendirilir."[242] Thierry Zarcone'nun da tespit ettiği gibi Said Nursi'den sonra Nurcuları bölen sebeplerin başında karizmatik rehber yokluğunun geldiği bir gerçektir.[243]

Nursi'nin vefatı ile Nur talebeleri büyük bir sınav verdiler. Metin merkezli mi devam edecekler yoksa şahıs merkezli mi? "Ana kütlenin dağılmamayı da, şahıs-merkezli bir çizgiye kaymamayı da önemli ölçüde başarması, Said Nursi'nin merkezinde Zübeyir Gündüzalp'in yer aldığı bir grup talebesinin dirayetiyle mümkün olacaktı. 1960'lı yıllarda Risale-i Nur hareketi içinde en ziyade öne çıkan kişi olarak Gündüzalp, kendisine 'Üstad-ı Sâni'lik izafe edilen Hüsrev Altınbaşak çizgisinde görülen karizmatik algılamaya mukabil, (a) metnin otoritesini vurgulayan ve (b) ortak metnin farklı yorumlarına kısmî bir açıklık gösteren bir tavırla karşımıza çıkar."[244]

Cemaat içerisinde bunlar yaşanırken dışarıdan tazyikat, baskı ve takiplerin olduğu bir dönemde hareketi dışarıya karşıda meşrulaştıran isim avukat Bekir Berk'ti.

---

[241] Metin Karabaşoğlu, "Eser ve Cemaat 4", karakalem.net, 14 Temmuz 2004, http://www.karakalem.net/?article=1232, (Erişim tarihi: 25 Aralık 2016).
[242] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 153.
[243] Thierry Zarcone, *Nakşibendiler ve Türkiye Cumhuriyeti: Zulümden, Yeniden Dini, Siyasi ve Toplumsal Mevkiye Ulaşma* (1925-1991), çev. Eriman Topbaş, (Cedit Yayınları, Ankara: 1993), s. 101.
[244] Karabaşoğlu, "Eser ve Cemaat 4".

“Bu dönemde hareketin iç bütünlüğünü muhafaza noktasında Zübeyir Gündüzalp isminin öne çıkmasına mukabil, hareketin hariçte karşılaştığı ‘meşruiyet’ sorununu aşma noktasında da Bekir Berk ismi öne çıkmaktadır. 1950’li yılların sonunda harekete katılan ünlü bir avukat olarak Bekir Berk, Risale-i Nur talebeleri hakkında Türkiye’nin her tarafında açılan dava sayısının beş yüzü aştığı; yargı kanalıyla gelen bu kuşatmanın yanı sıra İnönü önderliğindeki CHP’nin, asker-sivil bürokrasinin, medyanın ve akademik câmianın Risale-i Nur hareketini bir saldırı hedefi olarak seçtiği 1960’lı yıllarda kaçınılmaz olarak öne çıkan bir isimdir.”[245]

Nur hareketi içinde ilk kopma ve bölünme 1960 yılında Said Nursi’nin vefatından hemen sonra yaşanmıştır. Bu kopma günümüze kadar da gelen Yazıcılar ve Okuyucular ismindeki grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yazıcılar bugün hâlâ aynı isim ile devam ederken Okuyucular grubu kendi içinde birçok defa kopmalar yaşamıştır.

2.1.Yazıcılar

Yazıcılar grubunun lideri Hüsrev Altınbaşak’tır. Said Nursi ile Eskişehir, Denizli ve Afyon hapishanelerinde beraber bulunmuş, sağlığında onun çok iltifatına ve övgüsüne mazhar olmuştur. Hattı çok güzel olan Hüsrev Altınbaşak tevafuklu Kur’an’ın yazılmasında da büyük hizmetleri olmuştur.

Mehmet Kutlular’a göre; “Hüsrev Ağabey, Üstad hayatta iken de Latin harflerine karşıydı. Bu konuda tavır takınmıştı. Fakat Üstad onun bu tavrını nazara almamıştı. Çünkü ‘yeni yetişen nesiller Risale-i Nur’un hakikatlerinden mahrum edemeyiz’ diyordu. Zira onlar Kur’an yazısını bilmiyorlardı. Özellikle onların Risaleleri okuması ve anlaması lazımdı. Halbuki malum şartlar dolaysıyla Kur’an hattını herkes bilmiyordu hatta çoğunluk bilmiyordu.”[246]

Said Nursi kendi hayatta iken Risale-i Nurları Latin harfleriyle yazılması ve basılmasına müsaade etmiştir. Bütün eserler daha hayatta iken basılmış ve yayınlanmıştı. Kutlular’a göre Hüsrev Altınbaşak’ın Said Nursi’ye muhalefeti sadece bu mesele ile sınırlı değildir.

---

[245] Karabaşoğlu, a.g.m.
[246] Mehmet Kutlular, *İşte Hayatım,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 76.

“Hüsrev Ağabeyin bazen küsüp bir hayli zaman Üstad’dan uzak kaldığını görürüz. Tekrar geldiğinde Üstadın memnuniyet ifadelerini de müşahede ederiz. Hatta Üstad Hazretleri onu kazanmak için Isparta’da yanında kalmak istediğinde, Hüsrev Ağabey Üstad’ı evine kabul etmiyor. ‘Bir yerde iki aslan olmaz’ diyor. Şimdi bu duygular olduğu için bana göre istihbarat bunu süratle kullandı ve Hüsrev Ağabeye ‘üstad-ı sani’ denmesini sağladı.”[247]

Nur hareketindeki parçalanma ve bölünme hareketlerini iki sebebe bağlar Kutlular. Sıkıntıların birinci kaynağı devlettir, ikincisi ise iç bünyedeki muhalefet alışkanlığıdır. Bölünmelerin, “devlet kaynaklı kısmı bir kenara bırakıldığında aslında kaynağı ne olursa olsun grup içi muhalefete bakış tarzı ve muhalefete tahammül edememe görülmektedir.”[248]

“Bu grup Hüsrev Altınbaşak etrafında toplanan Nur talebelerinden teşekkül etmiştir. Hüsrev Altınbaşak’ın vefatından sonra yerine Kuleönülü Said Nuri geçmiştir. Said Nursi’nin isim babası olduğu bu şahıs bugün ‘Üstad-ı Salis’ Üçüncü Üstad kabul edilmekte olup Türkiye’deki Yazıcıların lideri durumundadır.”[249]

“Hüsrev Altınbaşak’ın hattı ile Tevafuklu Kur’an basma işiyle ilgilenen Hayrat Vakfı, Yazıcılara ait bir kuruluştur. Bu vakıf Küçükçekmece’de bulunan tesislerini 1990’lı yılların sonunda Atabey-Kuleönü köyü yolu üzerinde bulunan binaya taşımıştır. Bu bakımdan Isparta, Yazıcılar için ayrıcalıklı yerini korumaya devam etmektedir.”[250]

2.2.Okuyucular

Hüsrev Altınbaşak etrafında toplanmayan diğer önde gelen Nur Talebeleri meşveret usulüyle Zübeyir Gündüzalp’i lider seçmişlerdir. Ancak liderlik beklentisi içinde olanların bir kırgınlık, küskünlük içine düştükleri bilinmektedir. Zamanla patlak veren olaylar ve ayrılmalar bunun bir göstergesidir. Cemaatten ayrılanların siyasi tercihlerinin, kalanlarınkinden farklı olması arka plandaki asıl sebebin dışa vurumudur.

---

[247] Kutlular, a.g.e., s. 77.
[248] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 155.
[249] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 233.
[250] Efe, a.g.e., s. 233.

Bu şekilde bir tarafta Hüsrev Altınbaşak liderliğinde Yazıcılar diğer tarafta ise Zübeyir Gündüzalp, Bekir Berk, Mustafa Sungur, Mehmet Fırıncı, Bayram Yüksel, Tahiri Mutlu gibi Nur talebeleri Zübeyir Gündüzalp liderliğinde İstanbul merkez olmak üzere Okuyucular olarak hizmetlerini sürdürmüşlerdir.

Süleymaniye'de Kirazlı Mescid Sokak 46 numara Okuyucuların merkezi haline geldi. Zübeyir Gündüzalp burada kalıyordu. Mehmet Fırıncı, Mehmet Emin Birinci ve Mehmet Kutlular buranın devamlı müdavimleriydiler.

"Cemaatin derlenip toparlanmasında Gündüzalp'in kabiliyetli talebeleri engellemeyen ve onlara sorumluluk veren ve en hassas konularda bile onları serbest bırakan tavrının önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Zübeyir Gündüzalp bu yolla Mehmet Fırıncı, Mehmet Emin Birinci, Mehmet Kutlular ve Abdülvahit Mutkan'dan oluşan dinamik bir ekip kurmuştu. Bütün hizmetler bu ekibin sırtında yürüyordu. Öyle ki bu ekipteki Mehmet Fırıncı, Mehmet Emin Birinci ve Mehmet Kutlular üç Mehmetler diye nitelendiriliyordu."[251]

Ayrıca o dönemin büyük gazetelerinin çoğu Nurcuları kötüleyen, iftiralar yağdıran, halkın gözünden düşürmeye çalışan yayınlar yapıyorlardı. Bu haberleri ihbar kabul eden devlette Nurcuların üzerine geliyordu. Mevcut bir iki İslami yayın organı da Nurcularla pek ilgilenmiyorlardı.

"Cemaatin önde gelen birkaç ağabeyinin *Bugün* ve *Sabah* gazetelerinin sahibi Mehmet Şevket Eygi'ye giderek kendi mecmualarına Risale-i Nur'dan parçalar koyması ricasında bulunmalarına rağmen Eygi'nin baskı altında olduğunu ileri sürerek bu talebi kabul etmemesi"[252] bu duruma örnek gösterilebilir.

Bununla beraber Nurcular tutuklandığı zaman haber yapan gazeteler beraat edildiği zaman haber yapmamaktadır. İslami gazeteler de ancak belli bir sayıda gazete almak şartıyla haber yapmaktadırlar.

---

251 Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 61.
252 İbrahim Kaygusuz, *Nurun Sadık Kahramanı Zübeyir Gündüzalp Hayatı Mefkuresi,* Yeni Asya Neşriyat İstanbul, 2007, s. 304.

Yaşanan tecrübeler cemaatte mutlaka bir gazete olması yönündedir. Zübeyir Gündüzalp'in "Ah lahana yaprağı kadar gazetemiz olsa" sözü zihinlere kazınmıştır. Bu süreç *Yeni Asya* gazetesini netice vermiştir.

3. Yeni Asya Grubu

Zübeyir Gündüzalp'in "Ah lahana yaprağı kadar gazetemiz olsa" sözünden hareketle gazete kurma çalışmalarına başlamıştır Okuyucular grubu. Evvela haftalık olarak İzmir'de neşredilmeye başlayan *Zülfikar* gazetesinin ilk sayısı 17 Temmuz 1964'te basılmıştır.

"Toplam 10 sayı çıkan *Zülfikar* gazetesinin 6. sayısı 6 sayfa, diğer 9 sayı ise 4 sayfa olarak basılmıştır. Dokuzuncu ve onuncu sayılarda müessese müdürü olarak Mehmet Kutluların ismi göze çarpmaktadır."[253]

Zülfikar gazetesinin kapatılmasından sonra *Uhuvvet* gazetesi çıkarılmıştır. *Zülfikar*'ın kapatılmasından 15 gün sonra 2 Ekim 1964 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. *Zülfikar* gibi *Uhuvvet* de uzun ömürlü olmamış ancak dokuz sayı çıkartılabilmiştir.

"*Uhuvvet* gazetesinden sonra *İttihat* gazetesi kurulmuştur. İlk sayısı 24 Ekim 1967'dir. Gazetenin künyesinde imtiyaz sahibi Salih Özcan, umumi neşriyat müdürü N. Mustafa Polat, yazı işleri müdürü Muin Nursen Eriş, istihbarat şefi Mehmet Çiftçigüzeli, teknik sekreter Erdoğan Atak ve ressamlar Gürbüz Azak, Mustafa Eren ve Lütfi Küçük isimler yer almaktaydı. *İttihat* gazetesinde Ahmet Şahin, Hekimoğlu İsmail, Necmettin Şahiner, Altan Deliorman, Tevfik Paksu, Ali Ulvi Kurucu, Abdürrahim Karakoç, Vehip Sinan, Gürbüz Azak gibi isimler yazıp çiziyorlardı."[254]

Nur cemaatini sevince boğan, cemaatin toparlanması ve daha da büyümesine katkı sağlayan *İttihat* gazetesi, o döneme göre oldukça cesur çıkışlarıyla geniş ilgi toplamıştır. Ancak 12 Mart 1971 tarihinde sıkıyönetim tarafından süresiz olarak kapatılmıştır.

Mehmet Kutlular gazete ihtiyacını kendi ağzından şöyle anlatmaktadır: "1960 Darbesi'nden sonra sıkıntılar meydana gelmiş, tevkifler olmuş, baskınlar yapılıyordu.

---

253 Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 63.
254 Arslan, a.g.e., s. 67.

Nurculuğu ilmi şekilde bitirmek içinde bir komite kurulmuştu. Bu komitede Diyanet Başkan yardımcısı Sadettin Evrim (paşa), Altındağ Müftüsü Turan Dursun -sonraları irtidat etti-, Neşet Çağatay, Agâh Çubukçu, Neda Armaner, Bahriye Üçok gibi isimler vardı. Bunlar Türkiye'yi geziyorlar, Risale-i Nur aleyhine konferanslar veriyorlardı. Biz de buna karşı mektuplar, broşürler yoluyla mücadele ediyorduk. Gerektiğinde konferanslarını sabote ederek, onlara mukabele etmeye çalışıyorduk. Zaman zaman başka gazeteleri devreye sokmaya çalışsak da istediğimiz verimi alamıyorduk. Çünkü Nurculuk meselesini benimseyip bizim yazacağımız yazıları, beyanatları koymaya cesaretini gösteremiyorlardı. İşin doğrusu, çekiniyorlardı. Bu durum bizi son derece rahatsız ediyordu, çaresizlik hissinin verdiği rahatsızlık. Diyorduk ki lahana yaprağı kadar da olsa kendi gazetemiz olsa hem Risale-i Nur'un hakikatlerini hem de muarızlarımıza hak ettikleri cevabı verebilsek. Tabii bu müthiş bir arzuydu bizim için."[255]

"*İttihat* gazetesinin kapatılması Nur cemaatini pek fazla zora sokmamıştır. Çünkü 21 Şubat 1970 tarihinden itibaren günlük olarak çıkarılmaya başlanan *Yeni Asya* gazetesi sayesinde Nurcular daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamışlardır. *Yeni Asya* gazetesinin ismi zamanla cemaatle bütünleşmiştir. Öyle ki lider Zübeyir Gündüzalp'in yönetimindeki cemaat, *Yeni Asya* gazetesi ile beraber Yeni Asya Cemaati olarak anılmaya başlamıştır. Gazete cemaat üzerinde etkin bir rol üstlenecektir."[256]

Yeni Asya Cemaati diye bugün bilinen cemaat 1970 yılında kurulan gazeteden ismini alan ve Nurcuların ana koludur. Artık okuyucular Yeni Asya Cemaati'dir. İleride bahsedeceğimiz gibi diğer Nur grupları Yeni Asya'dan ayrılmışlardır.

Yeni Asya Cemaati *İttihat* gazetesinin devamı olarak 21 Şubat 1970'den itibaren çıkmaya başlayan *Yeni Asya* gazetesi etrafında toplanan gruptur. Gazeteye nispetle bu isimle adlandırılmışlardır. Said Nursi'nin düşüncelerinin daha geniş kesimlere duyurulması ve Risale-i Nur'un bakış açısıyla günlük olayların

[255] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 91.
[256] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 67.

değerlendirilmesini amaçlayan kesimin başını çektiği bu gruba Neşriyatçılar da denilmektedir. Kanaat önderleri Mehmet Kutlular'dır."[257]

Yeni Asya gazetesiyle beraber Yeni Asya Yayınları da yayın faaliyetlerine başlamıştır. "Gazete günlük lahikamızdır" diyen Zübeyir Gündüzalp, gazetenin başına o zamanlar medresede kalan Mehmet Kutlular'ı ve yayınevinin başına da Mustafa Polat'ı getirmiştir.

Mustafa Polat bir trafik kazasında vefat edince *Yeni Asya* gazetesinin yönetimi tamamen Mehmet Kutlular'a kalmıştır. "Kutlular kendi hatıratında; Zübeyir Ağabeye bir iki sefer itiraz ettim: 'Bana niye veriyorsunuz?' diye. 'Kardeşim sen karışma, üzerine düşeni yapmaya çalış' dedi."[258] Bununla birlikte Kutlular bir hususun daha altını çizer; "Bana tevdi edilen hiçbir görevi ben talep etmedim, ihtilal yaparak da almadım. Kimseyi de zorlamadım. Verilen vazifelere layık olmaya, onun hakkını vermeye çalıştım."[259]

Said Nursi'den sonra cemaati derleyip toparlayan Zübeyir Gündüzalp 2 Nisan 1971 tarihinde vefat etmiştir. Gündüzalp'in cenazesi 4 Nisan 1971 Pazar günü büyük bir kalabalığın iştirakiyle Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Eyüp kabristanlığına defnedilmiştir. "Gündüzalp'in ölümü en etkili ve güçlü grup olan Yeni Asya Cemaati'nin de geleceğini etkilemiştir. Zübeyir Gündüzalp'den sonra cemaatin başına geçen Mehmet Kutlular; 'Mustafa Polat öldü, gazete şaş kaldı; Zübeyir Gündüzalp öldü, hizmet şaş kaldı' demiştir."[260]

"Yeni Asya Cemaati'nde Gündüzalp'ten sonra hizmetin nasıl yürütüleceği konusunda istişareler yapılır. Bekir Berk, Mehmet Kutlular, Mehmet Fırıncı ve Mehmet Emin Birinci'nin de aralarında olduğu cemaatin önde gelenleri bir araya gelirler ve Yeni Asya Cemaati'nin yönlendirilmesi işini 'meşveret' ile yürütme kararı alırlar. Yapılan bu toplantılarda Mehmet Kutlular ismi ön plana çıkar. Kutlular gazete, yayınevi ve sosyal meseleleri yürütme görevini üstlenir. Mehmet Fırıncı ise Yeni Asya Cemaati ile diğer gruplar arasındaki irtibatı sağlayacaktır."[261]

---

[257] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 234.
[258] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 100.
[259] Kutlular, a.g.e.*,* s. 100.
[260] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 70.
[261] Arslan, a.g.e., s. 71.

Hüseyin Arslan bu durumları değerlendirdikten sonra şöyle bir çıkarımda bulunur: “Böylelikle Mehmet Kutlular Yeni Asya Cemaati içinde yükselen bir güç haline gelir. Onun tek başına grubun liderliğini ele alması ise zamanla yaşanacak anlaşmazlıklara bağlı olarak gerçekleşecek olan ayrılıklardan sonra olacaktır.”[262]

Yeni Asya Cemaati günümüzde *Yeni Asya* gazetesini çıkarmaya devam etmekle beraber, Yeni Asya Neşriyat olarak gerek Risale-i Nur gerekse Risale-i Nur kaynaklı kitaplar basmaya devam etmektedir. Bunun yanında dergi yayınları da devam etmektedir. *Köprü*, *Genç Yorum*, *Bizim Aile* ve *Can Kardeş* önemli dergilerdendir. Ayrıca Yeni Asya Eğitim Kültür Vakfı olarak lise ve üniversite talebelerinin eğitim süreçlerinde yardımcı olmaktadır. Bir de Marmara bölgesine yayın yapan radyo kanalı “Bizim Radyo” vardır. Her yıl Mart ayının son haftasını Bediüzzaman haftası olarak birçok ilde ve İstanbul’da seminer, konferans ve panel düzenlenerek Said Nursi ve fikirleri kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Yeni Asya Cemaati’nin bugün içinde bulunduğu durumda hizmetlerini meşveret esasına göre yapmaktadır. Her ilin temsilcileri bulunmaktadır, bu temsilciler il ve bölge olarak topladıkları gibi yılda iki defa İstanbul’da Umumi Şura olarak toplanmaktadırlar. Gazetenin imtiyaz sahipliğini Mehmet Kutlular devam ettirmekle beraber yılda iki defa yapılan seçimlere girerek seçilmektedir.

Meşveret esasına göre hareket edildiğinden katı bir lidercilik anlayışı gözükmemektedir. Ancak Hüseyin Arslan mütalaalarında, “Kutlular’ın kavgacı ve mücadeleci bir kişiliğe sahip olması sebebiyle cemaat içinde karşısına çıkan muhalefeti tasfiye etmekten kaçınmayan katı bir liderlik anlayışı göze çarpmaktadır. Kutlular’ın başından beri verdiği mücadele, yerine getirdiği hizmetler ve bu yolda çektiği sıkıntılar, onun gruptaki yerini ve liderliğini tartışma götürmez bir şekilde sağlamlaştırmaktadır. Bu bakımdan Mehmet Kutlular isminin Yeni Asya Grubu ile özdeşleştiği söylenebilir. Bu açıdan Yeni Asya Grubu tabiri caizse tam anlamıyla Mehmet Kutlular’ın grubudur ve lidere tam bir sadakatle bağlılık söz konusudur. Liderin otoritesi, kuvvetli ve kişiselleşmiş bir halde gruba hakim durumdadır”[263] ifadelerini kullanmaktadır.

---

[262] Arslan, a.g.e., s. 71.
[263] Arslan, a.g.e., s. 87.

Araştırmamız sürecinde bulunduğumuz ortamlarda ve yaptığımız sohbetlerde cemaat içinde birçok kişi katı liderciliğe katılmamakta ve "Bizim liderimiz yok, biz tarikat değiliz, her şeyin demokratik olarak meşveret esasıyla yürütülmektedir" fikrini vurgulamaktadır.

3.1.Yeni Asya Grubundan Kopmalar

Nur hareketi Said Nursi'nin vefatından sonra ilk ayrılma ve kopma Yazıcılar ve Okuyucular şeklinde olmuştur. 1960'tan 1970–74'lere kadar Nur hareketi iki grup halinde Yazıcılar ve Okuyucular olarak devam edilmiştir. 1970'de *Yeni Asya* gazetesi çıkmaya başlamasıyla birlikte Okuyucuların ismi gazete ile anılmaya başlamış ve Yeni Asya Cemaati olmuştur.

1971 yılında Zübeyir Gündüzalp'in vefatından sonra Yeni Asya Cemaati yeni bir döneme girmiş ve birçok kopmalar yaşayarak günümüze gelmiştir. "Yeni Asya camiası içinde yaşanan sıkıntılarda en çok etkili olan faktörün, içerideki ihtilafların harici eller tarafından körüklenmesi ve belli maksatlar istikametinde yönlendirilmesi olduğuna dikkat çeken Kutlular'a göre, yaşanan kişisel anlaşmazlıklar camiayı bölmek için kullanılmış, hedefe ulaşıldıktan sonra da Yeni Asya'yı yıpratmak ve çökertmek için yoğun karalama kampanyaları yürütülmüştür."[264]

Kutlular büyük topluluklarda böyle sıkıntıların olmasını doğal karşılarken bunu iki sebebe bağlamıştır: "Birincisi devlet, ikincisi ise iç bünyedeki muhalefet alışkanlığıdır." Ayrılıklarda önemli anahtar kavramlardan birisi de siyasettir ve cemaatten her kopan farklı bir siyasi çizgi takip etmiştir.

Yeni Asya'dan ilk kopanlardan birisi Hekimoğlu İsmail ve etrafında toplanan grup olmuştur. "CHP-MSP koalisyonu döneminde *Yeni Asya* gazetesinin özellikle AP yanlısı, MSP ve CHP karşıtı yayınlara ağırlık vermesi, Yeni Asya Cemaati'nde huzursuzlukların artmasına yol açmıştır."[265]

Hekimoğlu İsmail'e göre: "Yanlışlık yapılsa da MSP'ye bu kadar yüklenilmesi doğru değildi ve nihayet onlarda Müslüman kardeşlerdi. Bu eleştirel sözleriyle cemaatin iyice siyasileşmesini hazmedemeyen Hekimoğlu İsmail, *Yeni Asya*

---

[264] Arslan, a.g.e., s. 155.
[265] Arslan, a.g.e., s. 169.

gazetesinden ayrılır. Gazeteden ayrıldıktan sonra Türdav Yayınları'nı kuran Hekimoğlu İsmail, *Sur* dergisini yayınlamaya başlayarak kendi ekolünü oluşturmaya yönelir."[266]

Hekimoğlu İsmail'den sonra Yeni Asya'dan kopan diğer bir grup ise *Zafer* dergisini çıkarmaya başlayan Sakarya Grubudur. Hekimoğlu İsmail ve Sakarya Grubunun kopmaları tahlil edildiği zaman meselenin temelinde siyaseten farklı düşünülmesi ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir kopma Fethullah Gülen'dir. "Fethullah Gülen ilk başlarda Yeni Asya Cemaati'nin içinde bilinmesine rağmen kendi çizgisinde yürümeye, hitabetinin kuvvetiyle gönüllerde yer etmeye başlamıştı. Güncel meselelerle uğraşmayan Gülen, MSP'den de Yeni Asya'dan da farklı bir yol takip ediyordu. 1973 seçimlerinde MSP'ye oy verdiğinin bilinmesi, özellikle Yeni Asya Cemaati'ne kızgaın olan MSP'lilerce sempatiyle karşılanmıştı."[267]

Fethullah Gülen Edremit'teki kampta yaşanan baskında tevkif edilenler arasındadır. *Yeni Asya* gazetesinde Nurculara baskın yapıldı, haksızlık yapılıyor yönünde haberler yapılıyor ve burada Fethullah Gülen'in de ismi verilmektedir. Ancak Gülen isminin Nurcu olarak verilmesinden rahatsız olmuştur.

Bu rahatsızlık üzerine Fethullah Gülen ile görüşmeye giden Kutlular, "Biz sizi Nurcu biliyoruz" diyerek sitemde bulunur. Gülen'nin, "Bilmeniz ilan etmenizi gerektirmez. Ben geniş kitlelere ulaşmak için Nurcu kimliğimi kullanmayacağım" sözüne karşılık Kutlular, "Siz ister kullanın ister kullanmayın, bazı çevreler o kampı bahane ederek Nurculuğa saldırırlarsa, bizde mukabele edip Nurculuğu savunuruz. Siz Nurcu olmadığınızı aleni olarak açıklarsınız. Saldırılar Nurculuğa gelmez, bizde müdahale etmeyiz" demiştir. Bu tartışmadan sonra yollar ayrılmıştır. Bundan sonra Nurcular Fethullah Gülen ile olan ilişkilerini kesmeyi ve onun faaliyetlerine katılmamayı kararlaştırırlar.[268]

---

[266] Bülent Bengisu "Sosyal ve Siyasi Tarih Perspektifinden Nurculuk ve Nurcular", *Tarih ve Düşünce*, Sayı: 15, (2001), s. 21.
[267] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 174.
[268] Bengisu "Sosyal ve Siyasi Tarih Perspektifinden Nurculuk ve Nurcular", s. 22.

Fethullah Gülen ile Yeni Asya'nın farkını izah eden bir yazı kaleme alır Kazım Güleçyüz. "Yeni Asya'nın Farkı" başlıklı yazısında önemli ayrıntılara dikkat çeken Güleçyüz şu açıklamalarda bulunur: "Yeni Asya Nurcu kimliğine sadakatle sahip çıkmak suretiyle, şahsa değil kitaba, hissiyata değil değişmez ölçü ve fikirlere, tepeden dayatılan emrivakilere değil şahs-ı manevinin meşveret ve şurasına dayanan, temel inanç ve değerlerde tavizsiz baskı ve tazyiklere boyun eğmeyen, açık şeffaf ve demokratik bir yapılanma ile yoluna devam ederken, Gülen hareketi ise şahsı ön plana çıkaran, yer yer tarikatvari renkler taşıyan, otoriter, aynı oranda hoşgörü görüntüsü altında teslimiyetçi ve tavizkar bir muhteva kazanmıştır."[269]

Yeni Asya Grubu diğer önemli ve belki de en büyük kopmayı 1980 askeri müdahalesinden sonra yaşamıştır. Darbeden sonra Kenan Evren yurt gezisinde ayet ve hadislerden bahsetmesi İslam'ı öven sözler söylemesi dindar çevreleri rahatlatmıştır.

"Öyle ki darbelere karşı en katı cemaat olan Yeni Asya Cemaati'nde bile, bu anlayışı savunan ağabeyler çıkmaya başlamıştı. Bunların başını ise bütün Nurcular için saygın bir isim olan Mehmet Kırkıncı Hoca çekiyordu."[270]

Asıl ayrılık anayasaya evet/hayır oylamasında yaşanmıştır. Mehmet Kutlular, Mehmet Fırıncı ve Mehmet Emin Birinci hayır verilmesinde kararlıdır. "Buna karşın Osman Demirci, Rahmi Erdem, Ahmet Şahin gibi önemli Yeni Asyacı Nurcular Mehmet Kırkıncı Hoca'nın yanındaydı. Üstelik Mustafa Sungur gibi önde gelen bir ağabey de Kırkıncı Hoca gibi düşünmekteydi. Bütün bunların ötesinde Fethullah Gülen Grubu, Sakarya Grubu, Yazıcılar Grubu, Abdullah Yeğin ve Said Özdemir gibi isimler de bu konuda Kırkıncı Hoca'yla paralel düşünüyorlardı."[271]

Gelişen bu saflaşmalar ortasında birtakım çözüm yolları bulunmaya çalışılır. Isparta'da bir hakem heyeti teşekkül ettirilir. Kırkıncı Hoca ve Gazete ekibi ile olan ihtilafı halletmek için görüşülecektir. Bu hakem heyetine gitmeden önce Kırkıncı Hoca İstanbul'a gelir ve Gazete'de Kutlular ile bir görüşme yapar bu görüşmede uhuvvet ve kardeşliğe vurgu yapar.

---

[269] Kazım Güleçyüz, "Yeni Asya'nın Farkı", *Yeni Asya*, 28 Haziran 1999.
[270] Bengisu "Sosyal ve Siyasi Tarih Perspektifinden Nurculuk ve Nurcular", s. 27.
[271] Bengisu a.g.m., s. 28.

Bütün bu konuşmalardan sonra Isparta meşveretine beraber gitmeyi teklif eder Mehmet Kutlular'a. Kutlular'ın bu teklife cevabı, "Artık biz sizinle birlikte olmayacağız. Müstakil hareket edeceğiz şeklinde" olur. Kırkıncı Hoca, "Pekiyi siz kendi hizmetinizi devam ettirin. Fakat bunu yaparken birbirimizin aleyhinde bulunmayalım" der. Kutlular, "Hayır ben hiç kimsenin kusurunu saklayamam. Doğru bildiğimi söylerim" diyerek sert bir cevap verir. Bu durum karşısında artık yapacak birş ey yoktur. Kırkıncı Hoca bunu anlar ve yollar ayrılır.[272]

Böylece Yeni Asya Cemaati anayasaya evet oyu verenler ve hayır oyu verenler olmak üzere bir kopma daha yaşamış olur. Artık Yeni Asya Cemaati'nde "Üç Mehmetler" tabiri ortaya çıkar. Mehmet Kutlular, Mehmet Fırıncı, Mehmet Emin Birinci Yeni Asya Cemaati'ne bu üçlü yön vermeye başlar. Ancak bu birliktelikte 1987-88'e kadar devam etmiş, bu tarihte üçlü arasında da ihtilaflar başlamış ve 1990 yılında diğer bir kopma yaşanmıştır Yeni Asya Cemaati'nden.

Kutlular bu iki kopmayı hatıratında şöyle değerlendirir: "Cemaati, Kemalizm ile barıştırmak için önce korku ile sonra maddi imkânlarla yola getirmeye çalıştılar. Bunlardan sonuç alamayınca fitneyi devreye soktular ve yedi-sekiz sene içinde çok büyük iki darbe yedik. İlki 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra Risale-i Nur Hizmetkarlarının da dahil olduğu ilk büyük bölünme, ayrılma hadisesiydi. İkincisi ise 1987-88'de başlayıp 1990'da neticelenen ikinci bölünmeydi. İlkinde kadrolarımızı büyük ölçüde muhafaza ettik, bir zayiat vermedik. 1980'den sonrada neşriyat noktasında gayet güzel hizmetler ortaya çıktı. İkinci olayda yani Fırıncı Ağabeyin önderliğinde gelişen ikinci bölünmede kadrolarımızı kaybettik. Yetişmiş elemanların büyük bir kısmını yitirdik. Bu ilk kadro tırpanı bizi ciddi anlamda hırpaladı."[273]

Gerçekten Mehmet Fırıncı önderliğinde gerçekleşen ayrılıkta *Yeni Asya* yetişmiş yazar kadrosunu büyük ölçüde kaybetmiş ve büyük bir darbe yemiş, gazeteden kapı dışarı edilmiş ve malları elinden alınmıştır. Ancak kadro ve mallar Mehmet Fırıncı tarafında kalırken cemaat Kutlular tarafını tercih etmiştir.

Mehmet Kutlular cemaat içinde yaşanan bu hadiselerin güzel bir yönünü görmeye çalışır ve der ki: "İhtilaflar ve getirdiği bölünüp parçalanmaların, belki bir iyi

---

[272] Mehmet Kırkıncı, *Hayat ve Hatıratım*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2004, s. 238.
[273] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 333.

yönü şimdi cemaatimiz tarafından uygulanan meşveret sisteminin oturması olmuştur denilebilir. Bütün hizmetlerimiz artık şahıslardan ziyade hizmet bölgesinin meşveret heyetlerince yürütülmektedir"[274] şeklinde yorumlamaktadır.

3.2.Meşveret Grubu

Meşveret grubu ismini Said Nursi'nin Risale-i Nur'daki meşveret vurgusundan almaktadır. Grup 12 Eylül 1980 Darbesi'nde ihtilali destekleyen Nur talebelerinin öncülüğünde oluşmuştur. Darbe taraftarı ve darbe aleyhtarı olmak üzere Yeni Asya Grubu ayrılmıştır.

Grubun öncülüğünü Mustafa Sungur, Bayram Yüksel gibi Said Nursi'nin yakın talebeleri yapmıştır. Zaman içerisinde grup yine birtakım farklılaşmalar yaşamıştır. Grupta Mustafa Sungur ve Bayram Yüksel'in uygulamaları örnek olarak kabul edilmiş ve onların hizmet metodu aynı şekilde takip edilmiştir.

Grup farklı illerde farklı isimlerle anılmaktadır. Isparta çevresinde "Bayram Abi Cemaati" diye isimlendirilebilmektedir. "Isparta'daki Meşveret Cemaatini 'Bayram Abi Grubu' olarak daha özel bir şekilde nitelendirmek mümkün gözükse de cemaat mensupları kendilerini "Meşveretçiler" olarak tanımlamışlardır."[275]

"Cemaat örgütlenme ve sosyal taban bakımından diğer Nurculardan farklılık göstermemektedir. Geleneksel Nurculuk çizgisini takip ettikleri gözlenmiştir."[276] Risale-i Nur eserlerini basıp dağıtımını yapan Sözler Yayınevi de bu gruba aittir.

3.3.Kırkıncı Hoca Grubu

1980 İhtilali öncesi bütün Nur Talebeleri Yazıcılar Grubu hariç Yeni Asya Grubu olarak isimlendirilmekteydi. Yeni Asya ile beraber olan Nur Talebelerinden biri de Erzurum'da bulunan Mehmet Kırkıncı hocaydı. *Yeni Asya* gazetesinde yazıları çıkan, cemaatin derslerine giden önde gelen kanaat önderlerinden biridir.

Kırkıncı Hoca'nın Yeni Asya Grubundan kopması 12 Eylül 1980 Darbesi dönemidir. Askerler darbe yapmış *Yeni Asya* gazetesi darbe karşıtı yayınlara ve yazılara devam etmektedir. Ancak Kenan Evren'in yurt gezilerinde ayet ve hadislerden bahsetmesi İslam'a övgüler yapması cemaatleri biraz rahatlamıştır. Darbeye karşı net

---

[274] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 350.
[275] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 241.
[276] Efe, a.g.m., s. 242.

tavrını koyan Yeni Asya Grubunda bile darbeyi yapan askerlere karşı bir sempati oluşmaya başlamakta ve bunun öncülüğünü Mehmet Kırkıncı yapmaktaydı.

"Mehmet Kırkıncı Hoca bu dönemdeki söylemleri ve eylemleriyle dikkatleri üzerine toplamıştır. Özellikle darbeci generallerle görüşmesi, onlara nasihatlerde bulunması, buna karşın Nurculara ve başta Demirel olmak üzere tanıdığı AP'lilere ordu aleyhine konuşmamalarını tavsiye etmesi tepki çekmesine sebep olmuştur."[277]

Kırkıncı Hoca'ya göre askerler "bir ameliyat-ı cerrahiye"[278] yapmışlardır. Komünist ve anarşistlerden vatanı temizlemişlerdir. Darbeye taraf olmuşlar, 82 Anayasası'na evet oyu kullanmışlardır.

Grup Erzurum merkezli olmak üzere Türkiye'nin birçok ilinde faaliyet ve hizmetlerine devam etmektedir. Üniversite talebelerinin kaldığı dershaneleri mevcuttur.

3.4.Kurdoğlu Grubu

"Cemaatin lideri Mehmet Kurdoğlu 1973 seçimleri öncesi *Yeni Asya* gazetesinin Adalet Partisi'ne açıkça destek vermesinden sonra, 'Bizim siyasi görüşümüz mahrem olmalı, hangi partiye oy vereceğimiz belli olamamalı' diyerek gazeteye karşı savaş açmış, Yeni Asya Grubundan ayrılarak kendi adına izafe edilen bir grubu kurmuştur."[279]

"İlk olarak Ankara'nın Emek semtinde faaliyette bulunduklarından Emek Nur Cemaati de denilen bu grup Yeni Asya Cemaati'nden ayrıldıktan sonra adı geçen gazeteyi bir daha alıp evlerine sokmamışlardır. Bu yüzden Nurcular içinde gazete okumayan, radyo dinlemeyen kapalı bir grup haline gelmişlerdir. Bir başka ifadeyle Nurculuk içerisinde Yazıcılarla beraber en kapalı ve muhafazakâr grubu teşkil etmektedirler."[280]

Günümüzde sadece Ankara değil Türkiye'nin birçok ilinde dershaneleri ve ilgilendikleri talebeleri mevcuttur. Risale-i Nur talimleri yapmaktadırlar.

---

[277] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 185.
[278] Kırkıncı, *Hayat ve Hatıratım*, s. 276.
[279] Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 240.
[280] Efe, a.g.e., s. 240.

3.5.Nesil Grubu

12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra Mustafa Sungur, Mehmet Kırkıncı, Bayram Yüksel gibi önde gelen Nur Talebeleri Yeni Asya Grubundan ayrılmışlardır. Yeni Asya Grubunda bu yeni bir dönem ve Nur Hareketinin bütün illerini etkileyecek şekilde bölünmesiydi. Bu hadiseden sonra Yeni Asya Grubunda Mehmet Fırıncı, Mehmet Birinci ve Mehmet Kutlular dan oluşan "Üç Mehmetler" dönemi başladı.

Üç Mehmetler dönemi 1990'lı yıllara kadar devem etmiştir. "1987'de *Yeni Asya* gazetesinin yayımlamaya başladığı Yakın Tarih Ansiklopedisi ile başlayan yakın tarih eleştirisinin dozunun çok sert olduğunu, biraz daha yumuşak bir üslup kullanılması gerektiğini ve 'Demokrat Misyon'a verilen desteğin daha kapalı bir biçimde yapılmasını savunan Mehmet Fırıncı (Güleç), Mehmet Emin Birinci ve ekibi 1990 yılında Yeni Asya Cemaati'nden ayrılırlar."[281]

Yeni Nesil Grubu ismini ayrıldıkları zaman gazetenin isminin *Yeni Nesil* olmasından almaktadırlar. "Kazım Güleçyüz, 1990'lı yıllara *Yeni Nesil* olarak girmişti *Yeni Asya*. 2 Ocak 1990'da müessif bir kazaya uğradı. Ama kısa sürede toplandı ve 15 Ocak 1990'dan itibaren *Yeni Asya* olarak yoluna devam etti"[282] diyerek ayrılıktan sonra tekrar yeni bir gazetenin *Yeni Asya* olarak kurulduğundan bahseder. Yeni Nesil Grubu bir müddet gazeteyi çıkarmaya devam etmişlerse de belli bir zaman sonra sadece kitap neşriyatına dönüşmüşlerdir.

"Yeni Nesil Cemaati'ne ait kurum ve kuruluşları, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, Nesil Yayınları, Söz Basım-Yayımdır."[283] Grubun en önemli faaliyeti ise Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumları düzenlemektir.

B. Nur Hareketi ve Siyaset

1. Partilere Karşı Yaklaşımları

Nurcular Üstadlarından aldıkları derse binaen hürriyetçi ve demokrat bir siyasi çizgide yer almaktadır. Ancak demokrat zihniyetin kim olduğunu belirleme noktasında ve siyasi meselelere mesafenin ayarlanmasında birtakım ihtilaflar yaşanmış ve

---

281 Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 238-239.
282 Kazım, Güleçyüz, *Yeni Asya*, 17 Ocak 2000.
283 Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, s. 239.

yukarıda bahsettiğimiz gibi ana gruptan ayrılan her topluluk farklı bir siyasi çizgi belirlemiştir.

"Değişen dünya konjonktürüne göre siyasetin de paralel bir değişim gösterdiği ve kendini buna göre yenilediği, ideolojilerin çöktüğü, yeni siyasal jargonların ve yeni siyaset paradigmalarının türediği bir ortamda, Türkiye'nin bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu yüzden bu durum apaçık ortada dururken; Yeni Asya'nın bütün bu değişim ve dönüşümleri bir kenara bırakarak 'demokrat misyon' takipçiliğini efsaneleştirmesinin bir izahı olmalıdır. Hem de kırat amblemini taşıyan DP-AP-DYP çizgisindeki partilerin süvarisinin kim olduğuna bakmadan. Öyleki bu siyasi hareket tarzı Nur Cemaati içinde yalnızca Yeni Asya Grubuna ait bir özellik olarak günümüze kadar gelmiştir."[284]

Metin Özkul, cemaatlerin bireylerin sosyalleşmesi üzerindeki etkisi üzerine dururken, "Cemaatlerin bazıları adeta bağlı oldukları siyasi parti ile bir anılır hale gelmiştir. Mesela Yeni Asyacılar olarak nitelendirilen cemaatin başlangıçta AP şimdi onun devamı olan DYP ile bağları oldukça aşikardır"[285] ifadelerini kullanmaktadır.

Diğer Nurcu gruplar başta olmak üzere, cemaat dışından bakan insanlar içinde Yeni Asya Grubu, "Demirelci Nurcular" olarak nitelendirilmekte ve öyle tarif edilmektedir. Ne kadar Yeni Asya Grubu bu yakıştırmayı kabul etmese de yayınları ve söylemlerinde Demirel'e karşı bir sempati olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni Asya Grubu siyasi duruşlarını izah ederken Üstadın demokratları desteklediğini, dolayısıyla demokrat misyonu desteklemek Risale-i Nur'a ve Üstad'a sadakat olarak algılamaktadırlar. Ancak kendilerini siyasetçi olarak görmezler ve yaptıklarının siyaset ilmi olduğunu söylerler.

Hüseyin Arslan ise olaya daha farklı bakmaktadır: "Demokrat misyonu ihya etmek ve iktidara taşımak için her türlü çabayı gösteren Yeni Asya'nın bu tutumu, bir siyasi davranış biçimi, başka bir ifadeyle de bir tür siyaset yapma olarak okumak yerindedir. Bu yönden Yeni Asya Grubu'nun demokrat misyonun liderliğini yaptığı

---

[284] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 277.
[285] Metin Özkul, *Kurumlar Sosyolojisi Ders Notları,* Fakülte Kitap Evi, Isparta, 2008, s. 67.

yıllar boyunca Demirel'e verdiği destek sebebiyle 'Demirelci Nurcular' diye anılması da boşuna değildir."[286]

Yeni Asya Grubu 27 Mayıs İhtilali'nden sonra ilk genel seçimlerde Zübeyir Gündüzalp liderliğinde Demokrat Parti'nin devamı olarak belirledikleri AP'yi desteklemişlerdir. "Kutlular Nur talebeleri olarak çoğunlukla 1961 seçimlerinde AP'ye, Hüsrev Altınbaşak ve taraftarlarının CKMP'ye oy verdiklerini deşifre eder."[287]

"Mehmet Kutlular AP'nin 1965 seçimlerinde tek başına iktidara gelmesini yorumlarken kendilerine pay çıkarmaktadır. Nurcular açısından 1965 seçimlerinde durumun 1961 seçimlerine göre farklı geliştiğini belirten Kutlular, Demokrat tabanın 1961 seçimlerinde yanıltıldığını görmesiyle 1965 seçimlerinde AP saflarında bir araya geldiğini ileri sürmektedir. Kutlular'a göre Nurcuların desteğiyle tek başına iktidara gelen AP döneminde hem ekonomik yönden hem de sosyal sonuçlar açısından büyük ilerlemeler kaydedilmiş, İslami gelişmenin hızı ve yaygınlaşması artmıştır."[288]

1969 seçimlerinin hemen öncesinde 7 Ekim 1969 tarihli *İttihat* gazetesinde "Bütün Tertip ve Tahriklere Rağmen Reyler Parçalanmayacak" başlığıyla bir haber yapılmıştır. Bu haberde başta Nurcular olmak üzere bütün Müslümanlar CHP'ye karşı açıkça AP'yi desteklemeye davet edilmişlerdir.

1973 seçimlerinde Erbakan'ın MSP'si Nur cemaatinde kafa karışıklığına neden olmuş, AP'den ayrılan Nur talebesi vekiller de Erbakan'ın yanında yer almış, Yeni Asya Grubundan Ayrılan her grup AP'yi desteklemekten vazgeçmiştir. *Yeni Asya* ise o günde demokrat misyon demiştir.

1977 seçimlerinde yine CHP'ye karşı AP'ye Yeni Asya Grubunun büyük bir çalışma ve oy toplama durumları söz konusudur. Gerek yayınlarında gerekse ilçe ilçe, köy köy gezerek çalışmışlardır.

"Ümit Şimşek 5 Haziranı seçim değil 'kader günü' olarak gösterdiği ve CHP'nin ülkeyi götürmek istediği Komünizm tehlikesinden kurtaracak tek adresin AP

---

[286] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 278.
[287] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 297.
[288] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 299.

olduğunu dile getirmiştir 3 Haziran 1977 tarihinde *Yeni Asya*'da yayınlanan yazısında."[289]

Yeni Asya Grubu 12 Eylül'den sonraki ilk seçimde Demokrat misyonun temsilcisi olmadığına inandıkları için boş oy atmışlardır. Kutlular hatıratında kendilerini Demirelci olarak nitelendirilenlerin durumlarına göz attığımızda onların asıl siyasetçi olduklarının ortaya çıkacağını dikkat çeker zira her seçimde bir parti değiştirmiş olmalarından bahseder.

12 Eylül'den sonra Yeni Asya'dan ayrılan grup, "İlk seçimde Turgut Sunalp'ın partisine oy verdiler. Tabii o zaman Konseyle beraber hareket ettikleri için, Demirel'e karşı hareket etmeleri gerekecekti. Öyle de yaptılar. Sonraki seçimlerde Erzurum grubu yine Sunalp'ı, Orhan Bey ise Özal'ı desteklediler. 1991 seçimlerinde ise Kutsal İttifak'a (MHP-MSP-MP) oylarını attılar. Kutlular'a göre ANAP 1991'e kadar Demirel yasaklı olduğu için Demokrat misyonun mirasını kullanmaya devam etmiştir."[290]

Yeni Asya Grubu 1991'de Demirel liderliğinde seçime giren DYP'yi desteklemişlerdir. Daha sonraki seçimlerde Demirel'in Cumhurbaşkanı olup parti başkanı bir kadın olduğuna bakmadan yine DYP'yi desteklemeye devam etmişlerdir.

3 Kasım 2002 seçiminden bugüne gelene kadarki 12 yıllık süreçte Yeni Asya Grubu yine isim değiştirse ve DP de olsa demokrat misyon olarak desteklemeye devam etmişlerdir. Yeri geldiğinde broşür basıp siyasi bir parti gibi çalışmışlardır. Diğer Nur grupları ise istisnasız hepsi AK Parti'yi desteklemişlerdir.

"Yeni Asya Cemaati siyaseten bel bağladığı demokrat misyon çizgisinin büyük bir çöküş yaşamasıyla da yıllarca üzerinde yürüdüğü ve gelenekselleştirdiği siyasi ayağından büyük bir darbe yemiştir. Bundan sonraki siyasi tercihleri grubun geleceğini doğrudan etkileyecektir. Yeni Asya yine siyaseten kaybetmeyi göze alacak ve kendince demokrat misyon geleneğine sarılacak ya da yeni bir sayfa açmak için 'ehven-i şer' olarak halihazırdaki partilerden birini tercih edecek."[291]

---

[289] Arslan, a.g.e., s. 325.
[290] Kutlular, *İşte Hayatım,* s. 324.
[291] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 440.

Ancak Yeni Asya Grubu yeni bir partiyi tercih etmek yerine Risale-i Nur'a sadakat dersi vererek ve tavizsiz istikrar çizgisi diyerek cemaat mensuplarının siyasi fütuhat beklentilerini teskin etmeye çalışmaktadır.

Hüseyin Arslan yaptığı çalışmanın sonucunda vardığı netice ve öngörüsü de şu şekildedir: "Nereden bakılırsa bakılsın Yeni Asya Grubu iki ucu sivri bıçak sırtında yürümekle eş değer bir durumdadır. Atacağı adımla ya gittikçe marjinalleşen ve kabuğuna çekilen bir grup olma hüviyetine iyice bürünecek ya da biraz risk alıp değişen dünya ve Türkiye konjonktürüne uygun olarak tercih edeceği yeni siyasi çizgiyle yeni bir başlangıç yaparak ayağa kalkmayı deneyecektir."[292]

Yeni Asya Grubunun buraya kadar ele aldığımız bölümler nazarında yeni siyasi bir parti tercih etmesi mümkün gibi gözükmemektedir. Bu siyasi çizgi artık bir meslek ve meşrep olarak algılanmış ve cemaatin diğer gruplardan en bariz farkı olmuştur. Gelinen süreç içinde zaten farklı düşünenler ayrılmış ve kendi gruplarını kendi siyasi tavırlarını oluşturmuşlardır.

Çalışmamız açısından önem arz eden konu ise bu durumla alakalı, Yeni Asya meşveret olarak aldığı siyasi ve sosyal kararları yayınları aracılığıyla cemaat üyeleri ile paylaşmaktadır ancak bu kararlar ve düşünceler tabanda ve bireyler üzerinde ne kadar etki oluşturmaktadır. Gözlemlerimiz neticesinde tabanda etkili olmadığı ve ferdlerin kendi kararlarını özgürce verebildiği yöndedir.

2. Darbelere Karşı Tutumları

Darbeler demokratik ülkelerin yüz karasıdır. Zira demokratik ülkelerde halkın egemenliği söz konusudur. Askeri müdahaleler ise doğrudan iktidar ve hükümet olsa bile aslında müdahale milletin tercihinedir. Cumhuriyet tarihinde 27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Darbeleri, 12 Mart Muhtırası, 28 Şubat Postmodern Darbesi ve 27 Nisan e-Muhtırası yaşanmış ve bunlara şahit olunmuştur.

Nurcular tüm darbelere karşı Üstadlarından aldıkları hürriyetçi düşünce ve bakış açısıyla bütün müdahalelere karşı olmuşladır. Yeni Asya Grubunun ana görüşüne göre bütün müdahalelerde demokrat misyon partileri iktidarda iken

[292] Arslan, a.g.e., s. 440.

yapılmıştır. Bu da gösterir ki yapılan müdahaleler demokrasinin gelişmesine karşı yapılmıştır.

Bunlardan ilki 27 Mayıs 1960 Darbesi ki bir Başbakan ve iki Bakanın idam edildiği kanlı bir müdahaledir. Peki, askere ne oluyor da müdahale için girişimde bulunuyor? Şerif Mardin bir tahlilinde, "Özellikle askerlerin, Nurcuların lideri Bediüzzaman Said Nursi gibi bazı 'bağnaz' Müslümanların Türkiye'yi teokratik bir rejime döndürmek için çalıştıklarına inanmaları ordunun harekete geçmesine sebep olmuştur."[293]

Yeni Asya gazetesi yazarlarından Kazım Güleçyüz ise, "27 Mayısçıların bütün İslami gelişmelerle olduğu gibi Nurculukla da zoru olduğunu belirterek, onları yıllar önce cereyan eden Gençlik Rehberi mahkemesinde berat veren hâkimi Yassıada'ya çağırıp, 'Nasıl böyle karar verirsin?' diye hesaba çekecek kadar gözü dönmüş kişiler olarak nitelemektedir."[294]

12 Mart 1971 Muhtırası'na yine bütün Yeni Asya Grubu karşı olmak noktasında tam bir ittifak içerisindedir. Darbeye karşı tavır nettir. Yapılan müdahale millete yapılmıştır. Ancak 12 Eylül 1980 Darbesi'ne gelindiği zaman Yeni Asya Grubu topyekün bir tavır sergileyememiş ve cemaat önemli ve en büyük ayrılığını yaşamıştır.

"12 Mart 1971 muhtırasına cemaat olarak topyekün karşı çıkan Yeni Asya Grubu, 12 Eylül 1980 Askeri müdahalesinde aynı başarıyı gösterememiştir. Cemaat içinde bu sefer farklı sesler yükselmiş ve darbeyi destekleyenler olmuştur. Ancak bunlar Mehmet Kutlular'ın sert muhalefetiyle karşılaşmışlardır. Cemaati darbeye karşı olma konusunda yönlendirmeye çalışan Kutlular, darbe taraftarlarına ve darbecilere ağır eleştirilerde bulunmaktan kaçınmamıştır. Mehmet Kırkıncı gibi cemaatin önde gelen ve sevilen bir ismi Yeni Asya'dan kopmuştur. Yaşanan bütün bu olumsuzluklara rağmen Kutlular, elinde kaldığı kadarıyla Yeni Asya'yı, kendi inandığı doğrular yönünde kanalize etmekten çekinmemiş, AP yanlısı siyasi çizgisinden taviz vermemiştir."[295]

---

[293] Mardin, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, s. 124.
[294] Kazım Güleçyüz, *Ordu ve Demokrasi,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 121.
[295] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 234.

28 Şubat Postmodern Darbesi'ne gelindiği zaman yıllarca darbelere karşı olan Yeni Asya Grubu yine müdahaleye karşı olmuşlardır. Fakat bu müdahalenin diğerlerinden önemli bir farkı vardır zira iktidarda Yeni Asya Grubuna göre, -dini siyasete alet eden ve din adına siyaset yapan- RP vardır ve Demirel Cumhurbaşkanı'dır. İlk defa bir darbe Demokrat misyona yapılmamıştır. Bundan dolayı Yeni Asya Grubunun nasıl tavır alacağı merak konusuydu diyen Hüseyin Arslan, "Yeni Asya'nın bu müdahalede bir duygu karışıklığı yaşadığını belirtmektedir. Demirel'in varlığını bu sürecin daha hafif atlatılmasını sağladığı iddiasıyla, ona bir paratoner misyonu yüklemişlerdir. 28 Şubat'ın müsebbibi olarak din istismarı yapan RP suçlu ilan edilirken, bu sürecin daha hafif atlatılmasında önemli bir yer işgal eden Demirel'e olan güven ortaya çıkmıştır."[296]

Yeni Asya Grubu daha önce askeri müdahalelere gösterdiği tavrı 27 Nisan 2007 bildirisine de yansımıştır. Son yaşanan 15 Temmuz darbe girişimine de karşı çıkmış ancak AK Parti muhalefetinden dolayı şüpheli bir yaklaşım sergilemiştir. Diğer Nur Grupları ise topyekün 15 Temmuz girişimine karşı olmuş, tankların karşısına çıkmış, şehitler vermiş ve demokrasi nöbetlerinde meydanları boş bırakmamışlardır.

Son tahlilde Nur Grupları arasında darbelere bakıştaki farklılıklar, ayrılık ve ihtilaf konusu olmuştur. Darbelere yaklaşımda desteklenen siyasi partinin tavrı önemli bir belirleyici olduğu da ortaya çıkmıştır.

---

[296] Arslan, *Dini Gruplar ve Siyaset Yeni Asya*, s. 250-251.

SONUÇ

Sosyolojide dini gruplar, doğal dini gruplar ve sırf dini gruplar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadırlar. Doğal dini gruplar aile, klan, kabile, mahalli birlikler, köyler ve şehirler, millet vb. sayılmaktadır. Sırf dini gruplar ise dinin kendiliğinden birtakım gruplar oluşturması biçiminde gerçekleşmektedir. Sırf dini grupların doğal dini gruplardan en temel farkı misyoner ve yayılma eğilimli olmasıdır.

Dini grupların ortaya çıkışında en temel sebeplerden birisi toplumun karmaşıklaşan yapısıdır. İlkel toplumlardan modern toplumlara doğru gidildikçe dini gruplar ortaya çıkmışlardır. Bu değişimde ekonomik, sosyal ve siyasi hadiseler etkili olmuştur. Dini grup, tarikat, cemaat ve mezhepler olarak grupların ortaya çıkmasında dini daha iyi anlama yolunda yapılan tartışmalar ve bunun neticesinde ortaya çıkan ihtilaflar etkili olmuştur. Bir de bu ihtilaflarda Nursi, istibdad-ı ilmiye dikkat çeker.

Nursi, yaşadığı yıllar itibarıyla Osmanlı'nın güç kaybına ve Batılılaşma yolunda birçok hadiselere şahit olmuştur. Gerek dışarıdan yapılan baskılar gerekse içerideki hastalıklardan dolayı sona doğru gidiş önlenememiş ve Avrupai bir devlet ortaya çıkmıştır. Nursi'nin yaklaşımı sadece Batı'ya bir antitez oluşturmak değil aynı zamanda bir özeleştiri şeklinde okunabilmektedir. Zira evvela Osmanlı coğrafyasını dolaşmış, problem ve hastalıkları sahada bizzat müşahede etmiş, gözlemlemiş belki de en temel problem ve düşman olarak, "cehalet, zaruret ve ihtilaf"ı göstermiştir. Cemaatler, tarikatler, mektepler, mezhepler olarak çatışma, parçalanma ve bölünmüşlükten rahatsızlık duymuştur. Bunun sebebini "Müslümanları birbirine bağlayan nurani rabıtaların bilinmemesi"ne bağlamıştır.

Nursi, ihtilaf kavramını haddizatında olumsuz ve menfi bir kavram olarak görmemiştir. Bu yüzden bu kavramı müspet ihtilaf ve menfi ihtilaf olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu durum birtakım farklılıkları kabul etmeyi ve insanları ve grupları farklılıkları ile kabul edip farklılıkları bir zenginlik olarak görmenin yolunu açmıştır. Farklılıkları çatışma sebebi olarak değil de hakikatin her yönünü kuşatma olarak anlamanın daha yararlı olacağına dikkat çekilmektedir. Müspet ihtilaf kavramı modern zamanların iş bölümü ve ihtisaslaşma kavramını çağrıştırmaktadır. Fabrikanın çarkları birbiri ile münakaşa etmeyip birbirlerine yardımcı olmaları gibi. Yine insanın azaları birbiri ile çatışmadığı ve vücudun bütünlüğünü sağladığı gibi dini grubu oluşturan

fertler bir vücudun azaları gibi bir şahs-ı manevi meydana getirmektedir. Adeta İhlas Risalesi manevi bir millet inşasıdır diyebiliriz.

"Maksadımız, dinî cemaatlar maksatta ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreplerde ittihad mümkün olmadığı gibi caiz de değildir." Meslekler ve meşreplerde ittihat etmenin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir. Ontolojik anlamda kâinatın ve insanın yaratılışı zıt ve farklı isim tecellilerinden kaynaklı olarak farklılaşmaktadır. Tarikat ve cemaatlerdeki farklılaşmada Cenab-ı Hakkın isimlerinin farklı tecellilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Her bir dini grup Cenab-ı Hakkın farklı bir isminin tecellisine ayine olduğunu bilmeli, diğer grupla niye sen benim gibi ayine değilsin veya en iyi ayine benim münakaşasına girilmesini anlamsız bulmaktadır. Bu durum herkes benden ders alsın, benden ders dinlesin arzusu sosyo-psikolojik anlamda nefsin ve enaniyetin, kendini büyük görmenin bir sonucudur.

Dini grupların farklılaşması, çatışma ve ihtilafa düşmesinde etkili olan bir sebep de zaman ve mekân şartlarından kaynaklanmaktadır. Mekân herkes için aynı ve ortak şartlara haiz olamamaktadır. Bundan dolayı insanların fikir, hayal ve ruh dünyaları bulunan mekâna göre farklılaşmaktadır. Zaman şartları da insanların fikir, hayal ve ruh dünyalarında etkili olmaktadır. Herkes zamanın çocuğudur, içerisinde yaşanılan zaman insanları etkilemektedir. Kuşaklar arası çatışma zaman farklarından kaynaklanmaktadır. Hele günümüzde eski zamanlarda yıllar alan değişim ve dönüşümler birkaç yılda tamamlanmaktadır. Bu da demektir ki her geçen yıl farklı, fikir, hayal ve ruh dünyasına sahip insanlarla karşı karşıyayız. Nursi, zamanlara göre şeriatların değiştiğini, teferruatının farklılaştığını ve yaşanılan mekânında mezhep seçmede etkili olduğunu ifade etmektedir. Zaman ve mekân şartları nazara alınarak yapılan uygulamalar müspet anlamda netice verecekken, zaman ve mekân şartları nazara alınmadan yapılan standartlaşma ve tek tip uygulama menfi ihtilaflara sebep olacaktır.

Siyaset ihtilaflarda önemli bir belirleyici olmuştur. Siyaset tarafgirliği dini grup ve cemaatlerde mesafeyi ayarlama ölçüsü haline gelmiş ve çoğu zaman zararlı neticeleri gözükmüştür. Nursi, hayatının bir döneminde birbirini siyasi görüşünden dolayı ötekileştiren ve tekfir derecesinde tezyif eden siyasetten, şeytandan sığındığı gibi Allah'a sığınmıştır. Allah için sevmek ya da buğz etmek yerine, siyaset için

sevmek ya da düşmanlık etmek düsturları geçmiştir. Bu durum menfi ihtilafları netice vermiş hatta oy verdiği partiye göre insanların dindarlığı ölçme söylemlerine yol açmıştır.

Etnik farklılıklar da ihtilaf konusu haline gelebilmiştir zaman içerisinde. Özellikle içinde yaşadığımız çağda ulus anlayışı ve uluslaşma insanlarda millet duygusunu din duygusunun önüne geçirme gibi bir durum hâsıl etmiştir. Hâlbuki İslamiyet ırkçılık ve kabileciliği yasaklamış ve hiçbir ırkın diğerine üstünlüğü olmadığını açık şekilde açıklamıştır. Ulusçuluk Batı'da moda olduğu bir dönemde Müslümanları ayrıştırmak için bir hastalık manasında Nursi'nin tabiriyle (Frenk İlleti) olarak İslam dünyasının içine atılmıştır.

İstibdad-ı ilmi, farklı fikirlere ve hayallere müsaade etmediğinden dolayı birtakım çatışma ve patlamalara sebebiyet vermiştir. Dini grupların, fırkaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tek bir görüşün hâkim olması, farklı görüş ve düşüncelere müsamaha ile bakılmaması zaman içerisinde gruplardan farklı insanların kaybedilmesini netice vermiştir. Nursi, hayatı boyunca her türlü istibdadın karşısında yer almıştır.

Nursi'ye göre ihtilafın en büyük zararını Müslümanlar görmüştür. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda çok büyük sıkıntılar içerisine düşülmüştür. Ecnebiler Müslümanların ihtilafından istifade ederek az bir güç ve sayı ile büyük coğrafyalara, nüfus olarak büyük kalabalıklara hükmetmişlerdir. Müslüman ülkelerin kaynaklarını kendilerine celp etmişler, Müslümanların sosyal ve kültürel yapısını bozmuşlardır. Durumun en kötü tarafı ise bunu yaparken de Müslümanların ihtilaflarından istifade etmişlerdir. Nursi'ye göre harici düşmanın istilası zamanında dâhili münakaşaları bırakmak ve terk edip unutmak esastır. Böyle yapmamak büyük bir cinayettir.

Bununla beraber menfi ihtilafın en önemli ve en tehlikeli sonuçlarından birisi ise itikadi sonuçlarıdır. Zira insanların ebedi hayatlarını tehlikeye sokmaktadır. Dini grupların birbirleriyle çatışmaları, münakaşaları ve rekabetleri uzaktan bakan insanların dinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Ama dini gruplar birbirleriyle ittifak içinde olsalar o şahs-ı manevinin manevi gücüne muhtaç alem-i İslam'ın uzak diyarlarında nice insan için bir ümit kıvılcımı olacaklardır.

Nursi, ihtilafın nasıl olursa müspet olacağını, ihtilafın zararlarını da söylemiş olmasına, İhlas Risalesi yazarak Allah'ın rızasının ittifakta olduğunu ifade etmiş olmasına ve Uhuvvet Risalesi'ni kaleme alarak Müslümanların ancak kardeş olduklarını vurgulamasına rağmen vefatının hemen akabinde Nur Talebeleri(Nurcular) farklı gruplara ayrılmaya başlamışlardır.

Genel olarak ayrılıklara baktığımız zaman ihtilafın sebeplerinde saydığımız bütün unsurlar Nur hareketinde de etkili olmuştur. Ontolojik sebeplerden siyasi sebeplere, sosyo-psikolojik sebeplerden etnik sebeplere, zaman sebeplerinden mekân sebeplerine, ekonomiden istibdada kadar…

Özelde bakıldığında ise en etkili sebebin siyasi farklılaşma, siyaset meselesinde farklı düşünme ve farklı düşünceye tahammül edilememesinin daha etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Her darbe ve her seçim döneminde Nur Hareketi içinde farklı görüşler ortaya çıkmış, orta bir yol bulmak yerine ortaya çıkan görüşler bastırılmaya çalışılmış ve bu durum da farklı grupları netice vermiş. Özellikle Zübeyir Gündüzalp'in vefatından sonra Nursi'nin diğer talebelerini etrafında toplayacak karizmatik bir otorite bulunamaması ve şahsın otoritesinin kurumsallaşma şansının olmamasından dolayı her talebe kendi adına gruplaşmalar içine gitmiştir.

Nur Hareketi açısından son en büyük ayrılık ve çatışma Yeni Asya ve Yeni Nesil ayrılığında yaşanmıştır. Bu ayrılıktan sonra farklı fikirler olsa da cemaati anlamda bir oluşum meydana gelmemiş her gruptan ayrılanlar ferdi boyutta kalmıştır. Her grup kendi hizmeti ile meşgul olmaktadır. Çoğu zaman herhangi bir tartışma veya çatışma söz konusu olmamaktadır. Ancak ihtilaflarda siyaset önemli bir belirleyici olması hasebiyle siyaseten Nur grupları arasında bir birliktelik söz konusu değildir. En son yaşanan bandrol meselesinde yine bu durum ortaya çıkmıştır. Bazı gruplar bunun Risale-i Nur'a bir koruma olduğunu düşünürken bazıları ise bu durumun Risale-i Nur'un devlet tekeline alınması ve kontrolü olarak görmüştür. Son tahlilde Nur gruplarının, ihtilaf ve çatışmaları itikadi bir alanda değil, teferruatla ilgili kısımda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Son olarak insanın olduğu yerde farklı değişken ve faktörlerden dolayı çatışma ve ihtilaf kaçınılmazdır. Bu yüzden Nursi'nin ihtilafı ortadan kaldırmaya çalışmayarak, menfi ihtilaf ve müspet ihtilaf ayrımı önemli ve üzerinde durulması

gereken bir husustur. Müspet ihtilaf toplulukların ve grupların dayanışma ve iş bölümü içinde olabilmesinin adıdır. Zira toplum birlikteliklerle beraber farklılıkları ile vardır; varlığını, hayatiyetini ve devamını farklılıkların birbirine yardımıyla sürdürebilmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Arslan, Hüseyin, *Din ve Siyaset Yeni Asya*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012.

Alvani, Taha Cabir, *İhtilaf Farkın Farkındalığı*, Mahya Yayınları, İstanbul, 2012.

Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat,* Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012.

Bauman, Zygmunt, *Sosyolojik Düşünmek*, çev, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Bulaç, Ali, *Din ve Siyaset*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2014.

Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2011.

Efe, Adem, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, Dönem Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, çev, Turgut Kalpsuz, Doğubatı, İstanbul, 2013.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011.

Güleçyüz, Kazım, *Ordu ve Demokrasi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1996.

Işık, İhsan, *Bediüzzaman Said Nursi ve Nurculuk*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995.

Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.

Kurtkan, Amiran, *Genel Sosyoloji*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.

Kırkıncı, Mehmet, *Hayat ve Hatıratım*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2004.

Kutlular, Mehmet, *İşte Hayatım*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2009.

Kaygusuz, İbrahim, *Nurun Sadık Kahramanı Zübeyir Gündüzalp Hayatı Mefkuresi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007.

Köse, Ali, *Milenyum Tarikatleri*, Timaş, İstanbul, 2011.

Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, çev. Metin Çulhaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Mısıroğlu, Kadir, *Tarihten Günümüze Tahrif Hareketleri Cild III*, Sebil Yayınları, İstanbul, 2012.

Nursi, Said, *Kastamonu Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Münazarat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Tarihçe-i Hayat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Divan-ı Harbi Örfi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Şualar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Emirdağ Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Barla Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Asa-yı Musa,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Mesnevi-i Nuriye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Muhakemat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *İşartü'l İ'caz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Nursi, Said, *Sünuhat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2006.

Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayınları, Ankara, 2012.

Özkul, Metin, *Kurumlar Sosyolojisi Ders Notları*, Fakülte Kitap Evi, Isparta, 2008.

Öksüz, Enis, *Sosyal Gelişme – Sanayileşen Türkiye İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1972.

Sezen, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.

Sezer, Baykan, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitap Evi Yayınları, İstanbul, 1988.

Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, çev., Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri, 1990.

Yıldırım, Ergün, *Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*, Bilge, İstanbul, 1999.

Yıldırım, Ergün, *Yeni Türkiye'nin Yeni Aktörleri AK Parti ve Cemaat*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011.

Yörükhan, Yusuf Ziya, *Müslümanlıkta Dini Tefrika*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009.

Zarcone, Thierry, *Nakşibendiler ve Türkiye Cumhuriyeti: Zulümden, Yeniden Dini, Siyasi ve Toplumsal Mevkiye Ulaşma(1925-1991)*, çev. Eriman Topbaş, Türkiye Günlüğü, Cedit Yayınları, Ankara, 1993.

MAKALELER

Çelik, Celalettin, "Türkiye'de Dini Gruplar Sosyolojisi", ERUSAM, Ekim, 2011.

Bengisu, Bülent, "Sosyal ve Siyasi Tarih Perspektifinden Nurculuk ve Nurcular", Tarih ve Düşünce, İstanbul, 2001.

Efe, Adem, "Geçmişten Günümüze Cemaat-Siyaset İlişkileri Nurculuk Örneği-Cemaat Kardeşliğinden Parti Kardeşliğine Mi?-" Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler- Bursa BŞ Belediyesi Yay., Bursa 2015.

Kılıç, Ahmet Faruk, "Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 13, (Haziran 2007).

Güleçyüz, Kazım, "Yeni Asya'nın Farkı", Yeni Asya, 28 Haziran 1999.

Üzüm, İlyas, "Kültürel Kaynaklarına Göre Alevi İnançları ve İbadet Anlayışları", Köprü, Sayı: 62, Bahar 1998.

Karaca, Mehmet, "Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşamak Üzerine", Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 2012.

Karabaşoğlu, Metin, “Eser Cemaat 2”, karakalem.net, 5 Mart 2004, http://www.karakalem.net/pfFormat.asp?article=649.

Karabaşoğlu, Metin, “Eser ve Cemaat 4”, karakalem.net, 14 Temmuz 2004, http://www.karakalem.net/?article=1232.

Taplamacıoğlu, Mehmet, “Din ve Toplum İlişkileri ve Dini Gruplar”, A.Ü.İ.F.D. Ankara, 1965.

Tatlıcan, Ümit, “Çatışma Teorisi ve Eleştirel Teorinin Kökleri”, http://www.umittatlican.com/files/Catismaci%20Yaklasimin%20Kokenleri%20-Jonathan%20H.%20Turner%20%281991%29.pdf.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Mehmet KAPLAN

Doğum Yeri ve Yılı : Mersin 07/01/1986

Medeni Hali : BEKÂR

EğitimDurumu :

Lisans Öğrenimi :

1-Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

2-Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler

Yabancı Dil

1 İngilizce